T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

JACQUES DERRİDA'DA DİN VE ŞİDDET

Yüksek Lisans

Hazırlayan
Yıldıray SEZER

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi
Osman Murat DENİZ

Çanakkale – 2019

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Jacques Derrida'da Din ve Şiddet'' adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28/11/2019

Yıldıray SEZER

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Yıldıray SEZER'e ait Jacques Derrida'da Din ve Şiddet adlı çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üyeler	**İmza**
Dr. Öğretim Üyesi Osman Murat DENİZ (Danışman)	
Dr. Öğretim Üyesi Ahmet BAYINDIR	
Dr. Öğretim Üyesi Hülya ÇETİN	

Tez No : 10316693
Tez Savunma Tarihi : 28.11.2019

ONAY

Prof. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

31../12/2019

ÖZET

JACQUES DERRİDA'DA DİN VE ŞİDDET

Jacques Derrida kuşkusuz 20. yüzyılın en önemli filozoflarından birisidir. Ötekiliği sonuna kadar yaşayan Derrida'nın hayatında din ve şiddet önemli bir yer tutmaktadır. Yakın çağımızı göz önünde bulundurduğumuzda dini ve şiddeti tekrardan irdelememiz gerektiğini söyleyebiliriz. Bu çalışmamızın amacı, ilk bölümde Jacques Derrida'nın din hakkında düşündüklerini ortaya çıkarmaktır. İkinci bölümde ise Jacques Derrida ışığında şiddeti irdeleyerek ortaya koymaktır.

Bu çalışmamızın birinci bölümünde Jacques Derrida'nın düşünce ve eserlerinden yola çıkarak din, Tanrı ve metafizik anlayışı, İbrahimi dinler hakkındaki görüşleri ortaya konulmuştur. İkinci bölümde ise Jacques Derrida'nın şiddet anlayışı, dinsel şiddetin tanımı, dinsel şiddet örnekleri, şiddetin tarihi ve çeşitleri, din şiddet ilişkisi ve dinin şiddet üretip üretmediği araştırılmıştır.

Dinler irdelenirken din mensupları göz önünde bulundurulması gerekir. Çünkü inananlar varsa dinler vardır. Din savaşlarının arkasında ekonomik, siyasal ve askeri çıkarlar bulunmaktadır. Jacques Derrida'ya göre 11 Eylül krizi ile Soğuk Savaş dönemine girilmiş olup artık silahlarla savaş yapılmayacaktır. Din ve şiddet ilişkisi menfaatler üzerine kurulu bir süreçtir. Dinler şiddet üretmezler. Fakat dini kendi çıkarları için kullananlar şiddet üretirler. Şiddeti önlemek için barış kuruluşları kurulmalı ve şiddet ile topyekün mücadele edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: din, şiddet, fanatizm, metafizik, terörizm, savaş, grup.

ABSTRACT

RELIGION AND VIOLENCE ACCORDING TO JACQUES DERRIDA

Jacques Derrida is undoubtedly one of the most important philosophers of the 20th century. Religion and violence play an important role in the life of Derrida who experienced alterity to its fullest extent. Considering our modern age, we can say that we should re-examine religion and violence. The purpose of this study, in the first part, is to manifest violence by analysing it in the light of Jacques Derrida's views.

In the first part of this study, Jacques Derrida's views on religion, God and sense of metaphysics and Abrahamic religions taking place in his works were presented. In the second part, Jacques Derrida's understanding of violence, the definition of religious violence, examples of religious violence, the history and types of violence, religion violence relationship, and whether religion produced violence or not were searched.

The members of the religions should be considered in the course of analysing religions. It is because if there are believers then the religions are. There are economic, politic and military interests behind the religion Wars. According to Jacques Derrida, cold war period has started with 9/11 attacks and no more war will take place through the use of weapons. Religion-violence relationship is a process based on interests. Religions don't produce violence but the ones who use the religions for their best interests produce it. Peace organisations should be founded to prevent violence and a full scale fight against violence should be maintained.

Keywords: religion, violence, fanaticism, metaphysics, terrorism, war, group

ÖNSÖZ

Din ve şiddet olgusu günümüzde çözülmesi gereken konuların başında gelmektedir. Dünyanın çeşitli yerlerine ve çevremize baktığımızda bunu çok rahat fark edebiliriz. Haber programlarında aşağı yukarı her akşam bir şiddet olayına rastlarız. Maalesef devletlerin, toplumların veya kişilerin her geçen gün öteki olana eşiği düşmektedir. Gerçekten insana en çok düşmanlık eden yine insandır. İnsanoğlu elindekilerle yetinmeyip her daim fazlasını isteyen bir varlıktır. İnsanoğlu hırs, intikam ve ekonomik olarak güçlü olmak adına önüne gelen her şeyle kavga etmektedir. Dünyanın büyük devletleri işine geldiği gibi davranmakta, hadiseleri görmezden gelmekte ve hatta desteklemektedir. Dünyanın kaynaklarını her geçen gün bitirmektedir. Dolayısıyla aslında insanoğlunun kavgası kendisini bitirmeye yöneliktir. Kendisinden sonra gelecek nesillere yaşam şansı tanımamaktadır. İnsanoğlu etrafına şiddet saçarken maalesef kutsal olan her şeyi de kullanmaktan geri durmamaktadır. Hâlbuki insanoğlu doğaya, hayvanlara ve birbirinin haklarına saygı duysa dünya ne kadar da yaşanır ve güzel bir yer olacaktır.

Derrida'nın kitaplarının bir kısmı Türkçeye tercüme edilmemiştir. Bu yönüyle araştırma yapmakta zaman zaman zorlanılmıştır. Ayrıca Derrida'nın eserlerinde birçok farklı alanı ilgilendiren, sistematik olmakta, uzak, dağınık olarak nitelendirebileceğimiz yazılar yazdığı görülür. Bu nedenle araştırma yapmakta olduğumuz konuya tam manasıyla yoğunlaşmamız mümkün olmamıştır. Yazmış olduğu kitaplarına ve onunla ilgili yazılmış kitaplara baktığımızda anlamayı güçleştiren uzun cümleler ve teknik ifadeler vardır. Uzatılan cümleler konu bütünlüğünü sağlamamızı güçleştirmiştir. Öte yandan eserlerinde Derrida, kendisinin tam ne demek istediğini açıklamamıştır. Cümlelerini anlaşılması güç bir üslup ile kurmuştur. Söylemek istediklerini net bir şekilde ortaya koymamıştır. Bu ve benzeri nedenler araştırmamızı zorlaştırmış ve sınırlandırmıştır.

Tezimiz iki bölümden oluşmaktadır. Tezimizin birinci bölümünde Derrida ve onun din anlayışı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Tezimizin ikinci bölümünde ise Derrida ve onun şiddet anlayışı ortaya çıkarılmak için çaba sarf edilmiştir. Tezimizin değerlendirme aşamasında ise Derrida'nın söylediklerinden hareketle din ve şiddet ilişkisinden bahsedilmiş, dinin şiddet üretip üretmediği tartışılmaya çalışılmıştır.

Yüksek lisans eğitimime başladığım günden itibaren, çalışmalarımın her aşamasında yanımda olan, desteğini esirgemeyen tez danışmanım olan Dr. Öğretim Üyesi Osman Murat DENİZ'e ve eşim Hatice AVCI SEZER'e teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
ÖNSÖZ iii
İÇİNDEKİLER iv
KISALTMALAR v
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
JACQUES DERRİDA VE DİN

1.1. Jacques Derrida ve Din Anlayışı 5
1.2. Jacques Derrida ve Tanrı Anlayışı 11
1.3. Jacques Derrida ve Metafizik 17
1.4. Jacques Derrida ve İbrahimi Dinler 20

İKİNCİ BÖLÜM
JACQUES DERRİDA VE ŞİDDET

2.1. Dinsel Şiddetin Tanımı 28
2.2. Şiddet Çeşitleri 29
2.3. Tarihte Dinsel Şiddet Örnekleri 37
2.4. Şiddetin ve Dinsel Şiddetin Nedenleri 38
2.5. Şiddetin Tarihi 49
2.6. Jacques Derrida ve Şiddet Anlayışı 53
2.7. Jacques Derrida ve 11 Eylül Sonrası Savaş Stratejisinin Değişimi 56
2.8. Dinsel Şiddeti Engelleyebilmek İçin Neler Yapılmalıdır? 58
2.9. Din ve Şiddet Birbirinden Etkilenir Mi? 65
2.10. Şiddetin Kaynağı Gerçekten Din Midir? Din Şiddet Üretir Mi? 67

SONUÇ 73
KAYNAKÇA 77
ÖZGEÇMİŞ 80

KISALTMALAR

BBC : Biritanya Yayın Kuruluşu

çev. : Çeviren

Ed. : Editör

İng : İngilizce

s. : Sayfa

v.b. : Ve benzeri

YKY : Yapı Kredi Yayınları

yön. :Yöneten

GİRİŞ

Yirmi birinci asra girmemize rağmen, dünyanın çeşitli yerlerinde şiddet olayları artarak devam etmektedir. Özellikle İslam coğrafyasında yoğun olarak yaşanan şiddet olayları vicdan sahibi insanların yüreğini burkmakta ve çağımızın en önemli problemlerinden birisi olarak karşımızda durmaktadır. Esasen bu durum genel olarak bütün insanlığın şiddet sorunudur. Şiddetin bir nedeninin de din olarak düşünülmesi dinsel şiddet sorununun irdelenmesini gerekli kılmaktadır. Şüphesiz din bir olgu olarak şiddet üretmeyi öngörmemesine rağmen, din ve şiddet kavramları birlikte kullanılır olmuştur. Dünyada olup bitene gerçekçi bir bakış açısıyla baktığımızda, şiddetin bir nedeninin de din olduğunu söyleyebiliriz. İnsanların din ve mezhepleri farklı olabilir. İnandıkları değerler farklılaşabilir. Bu gayet doğal ve arzu edilir bir şeydir. Kötü olan ise insanların diğer insanları din ve mezhebi farklı diye yok etmeye çalışmaları ve onlara şiddet uygulamalarıdır. Daha da kötüsü diğer insanlara şiddet uygularken bunu doğrudan din adına yapmaları, ya da dini güdülerden hareketle meşruiyet zemini aramaları ve dini inançları referans almalarıdır. Esasen bu konuyu derinlemesine irdelediğimizde bunun pek çok sebebinden bahsedebilir ve tarih sayfalarında konuyla ilgili pek çok örnek bulabiliriz.

Tarihsel olarak baktığımızda din, insanları veya insan topluluklarını etkileyen en önemli faktörlerden birisi olmuştur. Din, insanların hayatlarının birçok alanında varlığını sürdürür. İster ilahi dinler olsun ister insan kaynaklı dinler olsun bu durum değişmemiştir. İnsan hayatının en önemli zaman dilimlerine baktığımızda dinin etkisini fazlasıyla görebiliriz. Örneğin, insanlar birisi doğduğunda, evlendiğinde ve öldüğünde dini ritüeller eşliğinde törenler yaparlar. Bu ritüeller bile bizlere dinin insan hayatında önemli bir yerinin olduğunu göstermede yeterlidir.

Dinler gayesi itibariyle insanı dünya hayatında mutlu kılmaya çalışırlar. Bu nedenle dinler, belirlenmiş kuralları ile hitap ettikleri insanların mutluluğa ve kurtuluşa iletecek yolları izlemesini isterler. “Bu çerçevede dinler, hitap ettiği insana, inanç ve düşünceleriyle tavır ve davranışlarında kendisini mutluluğa ve kurtuluşa iletecek yolu/hakikati izlemesini önerirler” (Gündüz, 2002: 22). Dolaysıyla dinler, evrensel değerler geliştirmişlerdir. Dinler kendileri hakkında farklı görüşlerde söylemler olsa bile geniş kitleler tarafından kabul gören düşünce sistemlerini ortaya koymuşlardır. Evrensel dinlerin insanlığa vazettiği, “kişinin kendisi için istediği bir şeyi bir başkası için de istemesi” ilkesi, genel-geçer bir değer yargısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ilkeden yola çıkarak dinlerin insanın

iyiliğini istediğinden söz edebiliriz. Fakat dünya tarihine baktığımızda dinlerin çok büyük savaşlara ve insan ölümlerine neden olduğunu da müşahede etmekteyiz. Örneğin Batı devletlerinin destekleri ile kurulan İsrail devletinin elli yılı aşkın bir süredir Filistin devletine uyguladığı şiddet politikalarının arkasında din faktörünün olmadığını söylemek ya da en azından bir motivasyon aracı olarak dini yorumların etkisini göz ardı etmek gerçeklerle ve algılarla örtüşmeyecektir. Bu ve benzeri örneklerden dolayı din ve şiddet kavramları birlikte kullanılır olmuştur. Dolayısıyla din ve şiddet kavramlarının irdelenmesi konunun açıklığı kavuşturulması bakımından önem arz etmektedir.

Derrida'nın eserlerinde işlemiş olduğu din ve şiddet olgusu hakkında söylediği sözleri ortaya çıkararak, onun görüş, değerlendirme ve eleştirileri üzerinden din ve şiddetin daha iyi anlaşılmasını sağlamak tezin temel amacını oluşturmaktadır. İnsanların din ve şiddet olguları ile bilinçlenmesi konusunda çalışmalar yapmak; dahası, şiddetin azaltılmasına yönelik bireysel katkının önemi konusunda bir farkındalık oluşturmak günümüzde büyük önem arz etmektedir. Bunun yanında tezin bir amacı da, dünyada yaşanmakta olan din kaynaklı şiddet olaylarının sebeplerinin neler olduğunu ortaya çıkarmaktır. Onların derinlemesine tahlillerini yaparak din kaynaklı şiddet olaylarının bir daha yaşanmaması için çözüm yollarını göstermektir. Din kaynaklı şiddet olaylarını azaltmak tüm insanlığın en önemli amaçlarından biri olmalıdır. Bu bağlamda, Derrida'nın İslam, Yahudilik ve Hıristiyanlık dini ile ilgili düşüncelerini eserlerinden yola çıkarak belirlemeye çalıştım. Derrida'nın din ve şiddet anlayışını ortaya çıkararak 11 Eylül olaylarını nasıl değerlendirdiğini inceledim. Derrida'nın ırkçılık ile ilgili maruz kaldığı dışlanmışlığını ortaya koyarak, din ve şiddet ilişkisi hakkındaki düşüncelerinin oluşmasındaki etkisini göstermeye çalıştım.

Derrida'nın düşüncelerinden yola çıkarak dinin ve şiddetin ne olduğunun ortaya çıkarılması tezimizin ana konusudur. Derrida'nın din ve şiddet ile ilgili düşüncelerine eleştirel bir tarzda yaklaşarak tahlilini yapmaya çalıştım. Şiddetin tarihi geçmişinden, şiddetin çeşitlerinden ve tarihi şiddet örneklerinden bahsettim. Şiddetin ve dinsel şiddetin nedenlerinin neler olduğunu ortaya çıkarmaya gayret ettim. Din ve şiddetin önlenmesi için neler yapılması gerektiği ile ilgili çözüm önerilerinde bulundum.

Derrida'nın ifadelerinden hareketle din ve şiddetin ne olduğunun tanımlanması ve eleştirel bir tarzda irdelenmesi sonucunda kişilerin din ve şiddet konusunda bilinçlenmesine bir katkı sağlamayı ümit ediyorum. Çünkü din ve şiddet konusunda kişileri

bilinçlendirmek şiddeti azaltmaya yarar sağlayacaktır. Derrida'nın din ve şiddet ile ilgili söylemlerinin ortaya çıkarılması din ve şiddetin boyutlarının ne aşamada olduğunun daha iyi kavranmasına neden olacaktır.

Din ve şiddet nedir? Derrida'nın eserlerinde din ve şiddet nasıl tanımlanmış ve hangi bağlamda ele alınmıştır? Derrida'nın din anlayışı nedir? Derrida'nın İbrahimi dinler ile ilgili söyledikleri nelerdir? Şiddet anlayışı nedir? Dinsel şiddet nedenleri nelerdir? Derrrida'ya göre dinsel şiddeti önlemek için neler yapılabilir? Derrida'nın 11 Eylül olayları ile ilgili neler düşünmektedir? Şiddetin tarihi ve türleri nelerdir? Din şiddet ilişkisinin boyutları ne durumdadır? Din şiddete neden olur mu? Bu ve benzeri sorular tezimizin cevabını aradığımız araştırma sorularını oluşturmaktadır.

Derrida'nın eserlerinden yola çıkarak din ve şiddet kavramlarının ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Daha önce din ve şiddet ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Fakat Derrida'nın eserlerinden faydalanılarak din ve şiddet boyutu tam manasıyla ortaya konulmamıştır. Araştırmamızın gerçekleştirilmesi bu yönüyle de önemlidir.

Dinlerin varlığı inananların varlığına bağlıdır. Derrida yazılarında dine çok yer vermiştir. Çünkü Derrida dinden kaynaklı şiddet tırmanışa geçtiği zaman haklarında tam bir güven duyduğu adalet ve demokrasi geleceğinin tehlikeye gireceğini düşünmektedir. Derrida yapısöküm projesi ile logos merkezli olan inanç değerlerini bozarak onları yeniden yapılandırmayı amaçlamaktadır. Derrida Batı metafiziğinin öteki yarattığı için şiddet ürettiğini en yüksek ağızdan söyleyen düşünürdür. Din savaşlarının altında sosyal, siyasi ve ekonomik birçok sebepler bulunmaktadır. Din, şiddet gerçekleştirilirken araç olarak kullanılmaktadır. Derrida şiddetin tamamen ortadan kaldırılamayacağını belirtir.

BİRİNCİ BÖLÜM
JACQUES DERRİDA VE DİN

Derrida'nın dine bakışını daha iyi kavrayabilmek için öncelikle din tanımının yapılması gerekir. Fakat genel-geçer bir din tanımı yapmak o kadar kolay değildir. Çünkü dünya üzerinde pek çok farklı din bulunmaktadır. Dinler ilahi kaynaklı olabildiği gibi insan kaynaklı da olabilirler. Bunun yanında dinler tek tanrılı olduğu gibi çok tanrılı da olabilirler. "Din" kavramı bir Budist ile bir Yahudinin aklında aynı çağrışımı yapmaz. Bir Müslüman ile Hıristiyanın da yine "din" 'den anladıkları aynı şey değildir (Aydın, 2010: 05). Din kavramına ilahi kaynaklı dinler olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından baktığımızda karşımıza şöyle bir tanım ortaya çıkar:

> Din, ferdi ve içtimai yanı bulunan, fikir ve tatbikat açısından sistemleşmiş olan, inananlara bir yaşama tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur. O, bir değer koyma, değer biçme ve yaşama tarzıdır. Dini değerlendirme, derinlik, geniş kapsamlılık ve kutsallık arz eden bir değerlendirmedir. Müteal ve kutsal bir yaratıcıya isteyerek bağlanma, teslim olma, O'nun iradesine tabi olmadır (Aydın, 2010: 06).

İlahi kaynaklı olan bu dinlerin tanımlarına baktığımızda dinin mensuplarını bir arada tutmaya çalışan, onları bir görüş çerçevesine yönlendiren ve aynı özelliklere sahip yaşam tarzı sunan manevi bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yüce yaratıcıya bağlanarak onun etrafında kenetlenme olarak karşımıza çıkmaktadır. Konumuz açısından dikkate değer bulduğumuz diğer bilim insanlarının din tanımları ise şöyledir:

> Royce'a göre din, var olan şeylerin doğasına ilişkin inançlarla pekiştirilmiş bir ahlak kuralları sistemine derinden bağlanma demektir. Oman'a göre din, temel gerçekliğin (tapınmaya değer ve tapınma talep eden gerçekliğin) hakkının tanınmasıdır. Bertocci'ye göre dinin özü, evrenin daimî yapısının, bir kişinin en önemli değerlerini desteklediğine ya da bu değerlerle uyum içinde olduğuna kişisel bir inançtır. Barth'a göre din, temel ve gerçek olarak tanıdığı şeyin karşısında doğru ve dürüst olmak için mücadele eden bireylerdir. Wieman'a göre din, kendilerini dönüştüremeyen insanların, kendilerini dönüştürme gücüne sahip olan şeye temelden bağlanmalarıdır. Bu tanımlamaların özü şunu ima eder: Din, insanların kendi değerlerinin köklerinin gerçeklikte olduğu kanısı ışığında inandıkları, yaptıkları ve hissettikleri şeydir (Honer vd., 2003: 257).

Yirminci yüzyıl felsefecisi Bertrand Russell'a göre "din, sakin bir şekilde düşünüldüğünde, dehşete düşüren bir sahra olan bir dünyada teselli aramanın sonucudur" (Cox, 2004: 22).

Genel olarak insanın inanması, inandığı ya da hissettiği şeye bağlanması, ahlak kuralları sistemi, insanın kendini dönüştüren şeye bağlanması vb. gibi tanımlamalar yapılmaktadır. Tanımlamalarda da görüldüğü üzere, dinin genel geçer bir tanımı bulunmamaktadır. Din, insanın manevi boşluğuna çare olan, hayatını anlamlandıran ve insanoğlunun korku ve ümitlerini yansıtan bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dinlerin amacı; insanlara iyiyi ve doğruyu öğreterek kurtuluş yolunu ve ebedi mutluluğu göstermektir. Karşılaştırmalı dinler tarihinin önemli simalarından birisi olan Kanadalı Wilfred Cantwell Smith, (1916-2000) "bir dinin incelenmesinin, kişilerin incelenmesi" anlamına geldiğini ifade ettikten sonra, "inanç, insanların hayatının bir niteliğidir. Bütün dinler her sabah yeni dinler olurlar. Çünkü dinler uzayda bir yerde değildirler, ayrıntılarıyla açıklanmış, bitmiş ve statik de değildirler. Dinler insanların gönüllerindedir" şeklindeki yerinde ve gerçekçi tespitiyle, dinlerin insan hayatını anlama ve anlamlandırmada önemli bir yerinin olduğunu ve insan hayatı ile bir bütünleşme içinde bulunduğunu dile getirmektedir (Türer, 2014: 9).

Buradan yola çıkarak bir dinin yaşanması için o dinin inanç mensuplarının da olması gerektiğini söyleyebiliriz. Dinleri o dine inanan mensupları ile ayrılmaz bir parça olarak görebiliriz. Dinleri irdelerken o dinin mensuplarını da göz önünde bulundurmalıyız. Yani başka bir ifade ile inananlar varsa dinler vardır, inananlar yoksa dinlerde olmayacaktır.

Din, insanların gönüllerinde hissettikleri şeye bağlanmalarıdır. İnsanlar buna göre hayatlarına yön verirler ve hayatlarını yaşamaya çalışırlar. Belki hayatlarının en önemli dönüm noktalarını bile dine göre düzenlerler. Esasen dine bu yönüyle baktığımızda insanların zararına gibi bir durum görülmemektedir. Dinlerin genel olarak gayesi insanların anlamlı ve huzurlu bir hayat sürmelerini sağlamaya çalışmaktır.

1.1. Jacques Derrida ve Din Anlayışı

İnsan sosyal yönü olan bir varlıktır. Yaşadığı çevreden ve doğadan etkilenerek yaşamını ona göre idame ettirir. İnsanın yaşadığı çevreden etkilenmesi gayet doğal bir durumdur. İnsanın yaşadığı çevreden ve değerlerden ayrı bir şekilde yetişmesi düşünülemez. Derrida'nın eserlerine baktığımızda da aynı şeyleri görebiliriz. Derrida Yahudi kökenli bir ailenin çocuğu olarak o zamanlar Fransız sömürgesi olan Cezayir'de 1930 yılında dünyaya gelmiştir. Yahudi bir ailenin çocuğu olmasına rağmen Yahudi dini

eğitiminin kendisine verilmediğini belirtir. Fakat eserlerine baktığımızda bazen Yahudi dini inancının etkisini görmek mümkündür. *OfGrammatology ve Writing and Difference'dan* başlayarak yazarın diğer kitaplarında Yahudi kaynaklara başvurması ve diğer yandan ise Gerchom Scholem, Walter Benjamin, Emmanuel Levinas gibi Yahudi teolog ve felsefecilere atıf yapması, onun içinde bulunduğu Yahudi toplumundan etkilendiğini göstermektedir (Akbaş, 2010: 45). Bunun da doğal karşılanması gerekir; çünkü öznenin dış dünyaya yönelişi bir kültür içinde olmaktadır. Derrida Cezayir'de Arap dili ve kültürünün içinde gençliğini geçirmişse de, hayatının geri kalan büyük kısmına Yahudi çevresinde Fransa'da devam etmiştir. Bu yönüyle Yahudi düşünür ve bilim insanlarından etkilenmesi gayet doğaldır. Din konusunda yazdıklarının önemli bir kısmında ise postmodern düşünürleri derinden etkileyen Kierkegaard, Hegel, Nietzsche ve Heidegger gibi filozofların izleri görülür. Derrida, pek çok konuda çalışmalar ortaya koymuştur. Yazdığı eserlere baktığımızda sadece felsefeye değil sosyoloji, antropoloji, tarih, kültür ve din alanlarında eserler meydana getirmiştir ve bu eserlerle belli çevreleri etkilemiştir.

Derrida'nın din hakkındaki yazdıklarına baktığımızda, onun başlıca Tanrı, teoloji, özellikle de olumsuz teoloji, Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam ile mesihçi inanış konularını ele aldığını görmekteyiz. Derrida, üç büyük dinin atası İbrahim peygambere atfen din olarak genellikle "İbrahimi" (İng. Abrahamic) olandan söz etmektedir. İslam kaynaklı olan ve bu coğrafyada yaygın olan bu sıfat, Avrupa'da da kullanılmıştır. Soren Kierkegaard ve Louis Massignon, İbrahimi olandan bahsetmişlerdir (Akbaş, 2010: 69).

Dini tanımlamak, özellikle herkese göre yani genel geçer olarak tanımlamak daha önce de belirtildiği gibi öyle kolay bir iş değildir. Örneğin, kavramsal analizlere önem veren Kant'ın gözünde iki din ailesi tanımı vardır. Kısacası dinin iki kaynağı ya da damarı vardır: birincisi basit kült biçimindeki din "Tanrı'nın inayetini" arar, ama temelde özü itibariyle eylemde bulunmaz; sadece dua etmeyi ve arzulamayı öğretir. Bu dinde insan daha iyi olmak zorunda değildir. İkincisi, ahlaki din ise hayatın iyi şekilde sürdürülmesi ile alakalıdır. Buna göre Tanrı'nın ne yapıyor olması ya da yapmış olduğunu bilmesi önemli, fakat zorunlu değildir; ama Tanrı'nın yardımına layık olmak için kendisinin ne yapması gerektiğini iyi bilmesi gerekir (Derrida ve Vattimo, 2011: 18-19).

Derrida'ya göre dinin ortak bir tanımı yapılamayacaktır. Geçmişte dinin ortak bir tanımı yapılamamıştır. Bugün de dinin ortak bir tanımı yapılamaz. Gelecekte de dinin ortak

bir tanımı yapılamayacaktır (Derrida ve Vattimo, 2011: 44). Derrida dinin genel geçer bir tanımının hiçbir zaman verilemeyeceği noktasında aslında tüm zamanlarda geçerli olduğunu düşündüğü kesin bir yargıda bulunmaktadır. Bu durum bir tutarsızlık olarak görülebilir. Dahası, dünyaya baktığımızda iletişim hızlanmakta ve ortak değerler, diller ve kullanılan kelimeler her geçen gün artmaktadır. Dini çoğulculuk felsefi ve sosyolojik bir zemin kazanmaktadır. Bu düşünceler bize gelecekte diğer alanlarda olduğu gibi dinin ortak bir tanımının da yapılabileceğini düşündürmektedir.

Derrida "din" (religion) sözcüğünün, oluşuna ve anlam bilgisine yeniden eğilmemiz gerektiğini ve bunu yaparken de Roma kökenli batılılığından ve İbrani kökenli vahiylerle sözleşmeli ilişkisinden bahsetmemizin yerinde olacağını söyler (Derrida ve Vattimo, 2011: 18). Derrida'ya göre din sözcüğünü anlayabilmemiz için dinlerin kökenlerinin ilişkisinden bahsetmeliyiz. Özellikle Derrida'nın yaşadığı bölgedeki dinlerin kökenlerinden söz etmesi onun yaşadığı kültürel çevrelerden etkilendiğini göstermektedir.

Derrida din hakkında birçok yazılar yazmış ve konferanslar vermiştir. Derrida'nın yazmış olduğu yazılarda ve konferanslarda dinden bahsetmesinin nedeni; dinden kaynaklı şiddet tırmanışa geçtiğinde haklarında tam bir güven beslediği adalet ve demokrasinin geleceğinin tehlikeye girmesidir. Dine yakın gibi görünen bu gayreti ve düşüncesi aslında dine karşı eleştirel ve olumsuz halleriyle ortaya çıkmaktadır (Akbaş, 2010: 75-76).

> Derrida'ya göre din aynı zamanda cevap ve sorumluluktur. Fransızca ve İngilizce "cevap" demek olan "response", "sorumluluk" demek olan "responsibility" ile aynı Latince kökten, yani "söz vermek" anlamındaki "respondere"den gelmektedir. Bu bağlamda din, "verilen söz", "ant" ve "kutsallık" demektir. Bunlarsız bir din olmaz ya da din denilince bunlar da akla gelir. Tanrı da verilen bu sözün şahidinin bir adıdır. Derrida'nın ifadesiyle "Tanrı: 'adlandırılamaz adlandırılabilir' olarak şahittir, her ant ve her mümkün sözün mevcut-namevcut şahidi" dir. Burada Tanrı'nın Yahudi inancında adı varken söylenememesine -adı Yahve'dir ama söylenmez- ve varlık kategorisinin diğer varlıklardan farklı olmasına işaret edilmektedir. Derrida, din ve aklın kaynağının aynı olduğunu düşünür. Hatta "eleştirel ve teknobilimsel aklın gelişimi, dine muhalif olması bir yana, onu taşır, destekler ve varsayar (Akbaş, 2010: 72).

Derrida'ya göre dine yönelik hiçbir eleştiri ne kadar köklü olursa olsun imanı tehdit edemez. Ona göre bilimsel ya da siyasal bir görev olarak da eleştiri "imanı" gerektirir. İmanı tümden yok etmek mümkün değildir. Derrida, din ile iman arasındaki bu farkı, kurtulma vaadi olmadan kurtuluşun olamayacağı deyişi ile açıklamaya çalışmıştır (Derrida, 2004: 89) Derrida iman ile dinin aslında birbirini tamamladıklarını birbirlerini mümkün

kıldıklarını belirtmiştir. Yani dini inancın olmasını dine inanmaya bağlamıştır. Ona göre inanç varsa din vardır. İnanç yoksa dinde olmayacaktır.

Derrida'ya göre, iman, Tanrı inancına doğru yönelmez. Din de zorunlu olarak imanın hareketini izlemez. Din, Roma İmparatoru 1. Jüstinyen'e harfiyen bağlı bir kurumu gerekli kılar. Çünkü dinin sınırları bellidir ve çizilebilir. Fakat dinin iman ve Tanrı ile ilişkisi gerekli değildir (Derrida ve Vattimo, 2011: 41). Derrida esasen dinin varlığını kabul etmiştir. Dinin varlığını insanlara ait bir kurumun varlığına bağlamıştır. Fakat iman ile Tanrı arasındaki ilişkinin varlığını kabul etmemiştir. Ona göre Tanrı varolabilir fakat iman için Tanrı'nın varlığı ile ilişki içinde olması gerekmez. Böylelikle Derrida iman ile imanın nesnesini, daha doğrusu imanın nesnesinin gerçekliğini birbirinden ayırmaktadır.

Derrida dini yeni bir sorun olarak görmez. Dini yeni bir sorun olarak görenlerin en büyük yanlışı ise daha önce din ile ilgili ortaya atılan görüşler ve özdeyişlerdir. Esasen burada bahsedilen dinin Aydınlanma sonrası tekrar ortaya çıkan "mesihçi din" olduğu düşüncesindedir. Derrida'ya göre din hakkında rasyonel ve evrensel olarak konuşmak sadece mesihçi din ile mümkündür. Dinin dönüşü söyleminin sürekli olarak tekrarlanması ise daha önce dinin yok edildiğini düşündürtmektedir. Aydınlanmacı düşünürler bu söylemleriyle Tanrı'yı öldürdüklerini belirtmek istemektedirler (Akbaş, 2010: 72-73).

Derrida dinin kendi kararlarını kendisinin alamayacağından bahseder. Soyut bir kavram olan din kendi başına harekete geçemez. Derrida'ya göre, "din hakkında ne kadar az şey biliyor olsak da en azından dinin cevap ve buyurulmuş kurala bağlı sorumluluk olduğunu biliyoruz, din ham ve soyut özerkliğe sahip bir irade eylemi içinde kendini özgürce seçmez" (Derrida ve Vattimo, 2011: 42). Derrida dinin soyut bir kavram olduğunu ve faaliyetlerini kendisinin yapamayacağını belirtir. Dinin emir ve kuralları vardır. Derrida'ya göre din faaliyete geçerken insan ona karşı bir sorumluluk içerisindedir.

Derrida'ya göre din sözcüğü tercüme edilemez bir sözcük olduğundan din sözcüğünün tercüme edilebilmesi için bir gizem barındırmak zorundadır. Çünkü insanlar gizemli şeylere daha çok merak duyarlar. Hakikat sözcüğü ifade edilmeden ya da din sözcüğü ile hakikat sözcüğünün bağı kurulmadan din sözcüğü tam anlamıyla kavranamaz. Yani baştan itibaren dinin olmasını istiyorsak hakikati söylemiş olmalıyız. Din hakikat ile var olduğundan dine şahitlik edilmiş ve karşılık verilmiş olur. Dinin varlığını kabul ettiğimizde din ortaya çıkmış olur (Derrida ve Vattimo, 2011: 38-39). Derrida dinin varlığını hakikatin varlığına bağlamıştır. Derrida'ya göre hakikat varsa din tam olarak

anlaşılabilir; hakikat yoksa dini tam olarak anlayamayız. Fakat felsefe ve mantık alanında çalışmalar yapan Rutli, antik Çağ'dan 20. yüzyıla kadar gelen Batı felsefe geleneğini birkaç istisna dışında kendisinin kurmuş olduğu hakikat anlayışını gerçek zannederek ona teslim olan hastalıklı bir düşünce sistemi olarak değerlendirir (Rutli, 2019: 26).

1950'lerden sonra Avrupa mirasının vârisleri olarak değerlendirilen filozoflar hakikate dayalı felsefe yapma yerine yeni bir görüş tarzı ortaya koymaya çalışmışlardır. Levinas'ın öteki kavramı olan kökensel etik anlayışı ile Foucault'un arkeoloji kavramı üzerine yaptığı tarihsel analizi bu gayretin öne çıkan örnekleridir. Bu yeni felsefe tarzı eski felsefenin düştüğü şiddet üretme durumuna düşmeyecektir. Filozoflar şiddetin sorumlusu olarak hakikat kavramını öne sürmekten vazgeçmek gerektiğini belirtirler. Hakikat iddiasından vazgeçerek felsefe yapmak bugüne kadar kullanılan düşünce yapılarından da vazgeçilmesini gerektirir (Rutli, 2019: 23).

Derrida'yı 20. yüzyıl filozoflarından ayıran en temel özellik hakikat ile kurmuş olduğu orijinal ilişkidir. Derrida bütün yazılarında diğer filozofların tersine kendisinin söylemiş olduklarının bir miras reddi olmadığını belirtir. Batı felsefe geleneğini kendisine özgü bir şekilde kabul eder. Kendisi Batı felsefe geleneğinin sorumluluğunun taşıyıcısı olarak da görülebilir (Rutli, 2019: 24). Derrida bir bakıma eski felsefe düşünce sistemlerini bozarak yeni bir felsefe düşünce sistemi kurmak istemektedir. Fakat Derrida bunu yaparken Batı felsefe geleneğini reddetmemektedir.

Derrida'ya göre Avrupa'da yaşayan din, tam anlamıyla Avrupa'nın özelliklerini taşımaz. Avrupalı gibi görünen din biraz derinlemesine irdelediğimizde Avrupa dışından birçok özellik taşımaktadır. Avrupa'da yaşayan din, Atina-Kudüs-Roma-Bizans gibi köklü medeniyetlerin izlerini taşımaktadır (Derrida ve Vattimo, 2011: 14). Esasen Derrida bu anlatımıyla bizlere genel olarak Hıristiyan Avrupa medeniyetinin birçok kültürden beslenerek ortaya çıktığını belirtmiştir.

Derrida dini, bir başka deyişle metafiziği reddetmenin kolay olmadığını söyler. Metafizik kavramlarını bir kenara atmamak ve kullanmak gerekir. Nietzsche, Freud ve Heidegger gibi filozoflar da metafizik kavramları ile çalışmalar yapmışlardır. Metafizik kavramlarını kullanmayı reddetmemişlerdir. Bu filozofların metafizik kavramlarını kullandıkça metafizik anlayışı geri gelecektir (Anlı, 2010: 139). Buradan yola çıkarak metafiziksel kavramlarla çalışmalar yapmak ya da onlarla uğraşmak metafiziği yok etmeyecektir. Aksine metafiziğin varlığına işaret edecektir.

> Metafizik, var olanın varlığını hem en genel olanın temele indirici birliğinde, yani her yerde genel-geçer olanda, hem de tümlüğün temellendirici birliğinde, yani her şeyin üstündeki en yücede düşünür. Kurucu temel olarak var olanın varlığı peşinen böyle düşünülür. Bundan dolayı bütün metafizik, aslına bakılacak olursa temeli gereğince, temelden sorumlu olan, temele hesap veren ve nihayet temelden hesap soran temel kurmadır (Anlı, 2010: 131).

Derrida din ile teknolojiyi karşılaştırır ve onları mutsuz evliliğe benzetir. Dinin, dijital veri yollarıyla ittifak kurduğunu ve dine fayda sağladığını belirtir. Fakat din, dijital teknolojiyle gerilimler ve zıtlıklar yaşamaktadır. Din, dijital teknolojinin yerinden etme, parçalama ve cisimsizleştirme eylemlerine karşı tedbir alır. Din kendisini ise dinin kurucu etmenleri olan Tanrı'ya karşı yükümlülük, hakikat vaadi ve kutsala saygı gibi etmenlerle korumaya alır. Din kendisini yazılı olan ile ifade ederken, dijital teknoloji ise soyutlama ve çözümleme kuvvetleri ile ifade eder. Din kendisini insan dilleri olan Arapça, İngilizce ve Fransızca gibi diller ile yayar. Derrida dini "bedene ve dilsel yazıya ayrılmaz biçimde bağlı olan din", olarak niteler. Dinin küresel enformasyon sisteminin boğması ve gasp edilmesi altında olduğunu belirtir. Bu gasp edilme ve boğma hissi, dini kendisine yabancılaştırmaktadır (Borradori, 2008: 196-197).

Günümüzde din ve teknolojinin güzel bir şekilde uzlaştıklarını görürüz. Farklı dinleri araştırmak için teknolojiyi kullanırsak farklı dinlerle ilgili bilgiler artık bir tık kadar yakındır. İstediğimiz bilgilere çok kısa bir süre içerisinde ulaşabiliriz. Tabiki bilgiye ulaşmak için teknoloji tek başına yeterli değildir. Kitaplar, ansiklopediler, dergiler vb. yayınlardan da yararlanmak gerekir. Fakat kısa sürede teknoloji sayesinde dinlerin ibadetlerini ve vaazlarını canlı olarak izleyebiliriz. Buna karşın teknoloji ile dinin olumsuz buluşmasına örneklerde verebiliriz. Yeni Zelanda'daki terör saldırısında saldırgan eylemin daha büyük ses getirmesi amacıyla teknolojiden faydalanmıştır. Yapmış olduğu terör olayını teknolojinin imkânlarını kullanarak tüm dünyaya duyurmuştur. Çoğu terör olaylarında aynı durumu görmekteyiz. Günümüzde kimi din yorumları teknolojiye karşı gelse de teknolojiyle uzlaşmak zorundadır. Çünkü din kendisini dünyada kabul ettirmek ve yayabilmek için teknolojiye gereksinim duyar. Teknoloji sayesinde kendisini daha fazla kalabalıklara ulaştırabilir. Teknoloji sayesinde istediği mesajları kitlelere ulaştırabilir.

Derrida dinden sanki yeni bir sorunmuş gibi bahsetmenin doğru olmayacağını vurgular. Burada en büyük engelin daha önce ortaya atılmış görüşlere ve özdeyişlere başvurmak olduğuna da dikkat çekmektedir. Burada "dinin dönüşü"nden, dinin

kendisinden ve Aydınlanma sonrası tekrar geri gelen "mesihçi dinden", "dinsiz dinden" söz etmektedir. Derrida'ya göre, din hakkındaki akılcı ve evrensel söylem, sadece mesihçi din ile mümkün olabilir. Sıkça tekrarlanan "dinin dönüşü" deyimi, dinin ondan önce yokluğunun kabul edildiğini akla getirmektedir. Bununla da Aydınlanmacı düşünürlerin sadece saf akılla eski dini mitlerden arındırma çabaları, eleştirmeleri ve sonuçta Tanrı'yı öldürdükleri iddiaları kastedilmektedir (Akbaş, 2010: 72-73).

Derrida Nietzsche sonrası ortaya çıkan postmodern ve postmetafizik dönemde yeni bir "Tanrı ile konuşma" tarzı geliştirme görüntüsü vermektedir. Tanrı ile konuşma tarzı eski Tanrı ile konuşma tarzları arasında çatışma görüntüsü vermekte ve Derrida'nın inançsız birisi olduğunu düşündürmektedir (Akbaş, 2010: 50).

Derrida'nın din hakkında tam olarak ne düşündüğü, neye inandığı, ya da inanıp inanmadığı konusunda kesin bir sonuca ulaşmak pek mümkün gözükmemektedir. Öyle anlaşılıyor ki, o da bunun bilinmesini istememektedir. "*Faith and Knowledge*"ın son paragrafının, her şeyi söyleyip bitirmiş olması gereken noktasında, "belki söylemek istemiş olabileceklerim vardı" diye başlayan ilk cümlesi, Derrida'nın söylemek istediklerinin tamamını söylemediğini akla getirmektedir (Akbaş, 2010: 100). Derrida eserlerinde dinle ilgili birçok yazıya yer vermiştir. Konferanslarında dinle ilgili birçok defa konuşmuştur. Eserlerinde ve konferanslarında dinle ilgili yazılara yer vermesi ve konuşması onu inançlı birisi gibi göstermiştir. Ancak yazdıklarına baktığımız zaman inançsız olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Bu nedenle Derrida'nın dini inancını ve tutumunu nitelemek pek de mümkün görünmemektedir.

1.2. Jacques Derrida ve Tanrı Anlayışı

Derrida Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Onun Tanrı inancı başta annesi olmak üzere birçok kişi tarafından merak edilmiştir. Üstelik Derrida kendisinin Tanrı anlayışının ne olduğunun merak konusu olduğunun farkındadır. Annesinin bile kendisine Tanrı inancının olup olmadığını soramadığını ve Tanrı inancını başkalarından öğrenmek istediğini söyler. Derrida Tanrı'nın geleneksel olarak kabul edilen görüşlerinin olmadığını ve bu sebeple kabul edilen dinlere göre ateist olarak nitelendirilebileceğini belirtir (Akbaş, 2010: 46-47). Derrida kabul edilen dinlere göre derken kendisi bu dinleri kabul etmemektedir. Dolayısıyla Derrida Yahudiliği, Hıristiyanlığı ve İslam inancını benimsememektedir.

Derrida'nın Tanrı inancıyla ilgili olarak bazı bilim insanlarının tespitlerine bir göz atmak faydalı olacaktır. Mark C. Taylor onu Nietzsche ile özdeşleşen "Tanrı'nın Ölümü" söylemcisi bir ateist olarak kabul eder. Derrida'nın kendisinin ateist sayılabileceğini söylemesi bu iddiayı destekler. Janet Soskice ise Derrida'nın, Tanrı hakkında yazan, ama onun bilinemeyeceğini söyleyen bir agnostik olduğunu belirtir (Akbaş, 2010: 46-48). Buradan çıkarılacak sonuca göre Derrida Tanrı ile ilgili birçok yazı yazmıştır fakat yazılarında Tanrı'nın varlığına inanıp inanmadığı tartışmalıdır. John D. Caputo'ya göre; Derrida kendisini "din", "dua" ve "tutku" ile ilişkilendirir. Onun yaşamış olduğu hayat, teolojinin öngördüğü Tanrı'nın olmadığı ama dua ve tutku içeren bir hayattır. Tanrı bir duanın diğer uç noktasıdır. Tanrı kavramayla değil tutkuyla anlaşılır (Akbaş, 2010: 49-50).

Derrida Tanrı ile yeni bir tarzda konuşma çabası içerisindedir. Bu çabayı belirleyen iki temel özellik söz konusudur. Birinci özellik Derrida'nın yapısökümünde etkisi olan ayıram (différance)[1] faktörüdür. İkinci özellik ise yapısökümün Tanrı söyleminin bir tür olumsuz teoloji (negative theology) olduğudur (Akbaş, 2010: 51).

Derrida'nın yapısöküm düşüncesi "postyapısalcılık" olarak da isimlendirilir. Türkçe de "post" kelimesinin karşılığı olarak "sonra" ve "ötesi" kullanılır. "post" kelimesi tarihsel olarak postyapısalcılıktan sonra doğmuştur. Bu kelime felsefe temelleri üzerinde yapısalcılığın bir sonucu olarak meydana gelmiş ve onun yeni bir yaklaşım olduğunu anlatmak için kullanılmıştır (Akbaş, 2010: 32).

Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin belli kesimlerince 1950 yıllarından sonra Derrida'nın yapısöküm projesi ilgi görmeye başlamış ve benimsenmiştir. Yapısöküm projesinin hedefleri arasında genel olarak bütün düzenli olan yapıları tersine çevirerek bozup yıkmak vardır. Yapısöküm metinlerin değişmez fikirler olduğunu kabul etmemekte onların yapılarını bozup yıkarak yeni anlamlar üretmektedir. O yıllar da Batı'nın düşüncesi logos merkezlidir. Derrida onların bu yerleşik düşüncelerini ele alarak onlardan mantıksal çıkarımlar yapmakta ve temel yapılarını bozarak parçalamaktadır. Bunu gerçekleştirerek yeni bir düşünce sistemi ortaya koymaya çalışmaktadır (Akbaş, 2010: 38). Tabi olarak diyebiliriz ki Derrida'nın yapısını bozmaya çalıştığı en önemli düşünce Tanrı'nın öldüğünü

[1] "Différance" terimi Ocak 1968'deki konferansdan beri Derrida felsefesinin amblemi ve kuşkusuz onun ayartıcı ve denge bozucu tarzının en iyi örneğidir. "Différance" farklılaşma ve ertelenme olgusudur. Ümit Edeş'in çevirisi için bkz. Ramond, Charles (2011). Derrida Sözlüğü. (Çev. Ümit Edeş), İstanbul: Say Yayınları.

ilan eden felsefi düşünce sistemidir. Derrida bunu yaparak aslında kendinden önceki dönemle yüzleşmek istemektedir.

Teizm, agnostizm ve ateizm, yani Batı düşünce sistemleri kişinin mesafe yönünden kutsala olan tavrını sınıflandırmaya çalışırlar. Öteki olanın kutsala olan yakınlığını ya da uzaklığını araştırırlar. Yapısökümün gerçek düşüncesi, logos merkezli, değişmez ve kesin olan inanç değerlerini bozarak onları yeniden yapılandırmaya çalışmak olarak görülebilir (Akbaş, 2010: 48). Derrida'nın bu düşüncelerinden yola çıkarak kendi dönemi öncesi inanç sistemlerini yeniden yapılandırmak istediğini söyleyebiliriz. Bunun yanında kendisinden önceki dönemden etkilenmiş olduğu filozofların düşünce sistemlerini kabul etmeyip onların yapısını bozarak yeniden adlandırmaya çalışması Derrida'nın Tanrı'nın varlığını bir fenomen olarak kabul ettiği gibi bir düşünceyi akla getirmektedir. Derrida'nın kendisinden önceki dönemde Tanrı'nın öldürülüp gömülmesine rağmen yapısöküm projesi ile din faktörünü tekrar geri getirmesi ve onun Tanrı kavramına bakışı onun Tanrı tasavvuru iddiamızı desteklemektedir.

Derrida, Tanrı ile ilgili tanımlamalarda bulunur ve ona göre Tanrı, öteki ve benzersiz olarak ötekinin adıdır. Derrida kendisinin mutlak öteki olan Tanrı ile ilişki içinde olduğunu belirtir. Bunu yaparken de görev ve sorumluluk bilinciyle yerine getirdiğini söyler. Derrida, Tanrı ile arasında gerçekleşen ilişki boyutundan bahsetmektedir (Akbaş, 2010: 82).

Derrida'nın Tanrı ile ilişkisinden söz ederken yapısökümün en önemli öğesi olan ayıram faktörünün Tanrı ile ilişkisinden bahsetmemiz gerekir. Bazı bilim insanları özellikle yapısökümün bir tür olumsuz teoloji olduğunu söylerler. Bunu söylemelerinin önemli bir sebebi Derrida'yı önceki dönem ile kavgalı değil barışık olarak görmek istemeleridir. Bu sebeple Derrida'nın olumsuz teoloji ve yapısöküm faktörünü açıklamak bir zorunluluk arz etmektedir.

Yapısöküm nedir diye sorduğumuzda, insanları dinler gibi kendine bağlamaya çalışan ve gizemli bir dil kullanan bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapısöküm gerçekten de belli bir metni ya da bir düşünürün yazdıklarını seçerek onun yapısını bozmak ve ondan yeni çıkarımlarda bulunmaktır. Yapısöküm dogma karşıtı olduğunu söyler fakat tek dogma olarak da kendisini görür. Şüphecilik ve inançsızlık ile dikkat çekmeye çalışarak insanları kendine yönlendirmeye çalışır (Akbaş, 2010: 99).

Yapısöküm projesi varlıkbilimdeki ben yerine hayalet olan beni kullanmaktadır. Örneğin, Derrida *Marks'ın Hayaletleri* adlı yapıtında yapısökümün Marksizm olduğunu kabul etmektedir. Yapısökümün ideolojik yapısı düşünüldüğü zaman Marksizm'in yaşayan bir ruhu olarak yaşamını sürdürmektedir (Akbaş, 2010: 41-42).

Derrida yapısökümü bir dilden fazlası olarak tanımlar. Yapısöküm logos merkezli yapının yapısını bozarak felsefeyi ve edebiyatı yeniden inşa etme sürecidir. Bu süreçte ayıram kavramı bu gayretin sonucunda doğar. Derrida hemen hemen her alanda olan şiddeti yapısöküme de tabi tutarak onu nötrleştirmeye çalışmıştır. Derrrida'nın buradaki amacı dili ötekine açmak ve başka ve farklı olana nefes aldırmaktır. Yazı bu farkın inşa edilmesinde temel faktördür (Aydınalp, 2019: 32).

Yapısökümü bir metin okuma yöntemi olarak değerlendirirsek daha yerinde bir değerlendirme yapmış oluruz. Yapısöküm metinleri okuma stratejisidir. Yapısöküm esasen bir metin okuma sürecidir. Metin okuma sürecinin devam etmesi aslında daha söylenecek çok sözün olduğunun göstergesidir. Yapısöküm, ifade edilmeyen ve çözülmeyen krizlerin olduğu metin okuma yöntemidir (Rutli, 2019: 24).

Derrida yapısöküm okuma stratejisi ile hastalığını kabul etmeyen bir yapının hasta olduğunu ortaya çıkarmaya çalışır. Yapısöküm Batı felsefesi içerisinde bulunan hakikat problemi ile yüzleşerek, onun sorumluluğunu yüklenen bir bakış açısı olarak karşımızda durmaktadır. Batı felsefecilerinin birçoğu hakikat probleminin yapısı ile yüzleşmekten kaçmaktadırlar. Derrida hakikat yapısı ile yüzleşmekte ve bundan kaçınmamaktadır. Derrida'nın söz konusu tavrı esasen hakikat probleminin bir çözümü varsa çözüm yollarını aramaya başlamaktır (Rutli, 2019: 25-26).

Derrida'ya göre, yapısöküm projesinde zaman zaman öne çıkan, özellikle de ayıram kavramından kaynaklanan bir olumsuz yön bulunabilir ancak bu, yapısöküm ile olumsuz teolojinin aynı olduğu ya da yapısökümün bir tür olumsuz teoloji olduğu anlamına gelmemelidir.

Ayıram kelimesi Derrida'nın yapısöküm projesi ile özdeşleşmiş bir kelimedir. Derrida onu "var olanın gösterimini mümkün kılan şey" olarak açıklar. Ayıram kelimesinin kendi başına var olmadığını fakat var olanların onun aracılığı ile var olduğunu belirtir. Ayıram kelimesinin hakkında daha da ileriye giderek kelime ya da kavram olmadığını söyler (Akbaş, 2010: 52). Ayıram kelimesi Derrida'nın yapısöküm projesiyle ilgili en önemli kelimelerden birisidir. Derrida'nın ayıram kelimesini yok sayması ve o kelimeyle

ilgili yazılar yazması çelişki içerisinde olduğunu gösterir. Yok olan bir kelime nasıl olur da yazı yazacak kadar değerli olabilir? Esasen Derrida'nın düşünsel dünyasında oluşturduğu, gerçekte ise olmayan kelimeler ile yazılar yazdığı düşüncesini uyandırmaktadır. Bu düşünceden yola çıkarak Derrrida'da Tanrı kavramını ele alacak olursak, demek ki Tanrı'nın varlığını düşünsel olarak kabul etmektedir. Tanrı'nın diğer var olan her şeyin var olmasında etkisinin olduğunu söylemektedir. Fakat Tanrı kendisi var değildir. Derrida ayıram kelimesi ile yansımacı düşünsel Tanrı anlayışını ortaya koymaya çalışmıştır.

Ayıram geleneksel anlamda Tanrı ile özdeş kabul edilmektedir. Ayıram söz dizimi bakımından Tanrı ile özdeş kabul edilse bile Tanrı ile aralarında derin bir anlam farkı bulunmaktadır. Ayıram, benzer bir öncelik olarak kabul edilir fakat Tanrı gibi yüce aşkın bir öteki olarak kabul edilmez (Akbaş, 2010: 53).

Derrida'nın Tanrı ile ilgili konuşmalarında bahsi geçen önemli konulardan birisi yapısöküm projesinin olumsuz teoloji olup olmadığı ya da olumsuz teoloji ile ilişkisinin bulunup bulunmadığıdır. Olumsuz teoloji Tanrı'sı, ya fizikötesi bir zemine oturtulmakta ya da sonsuzluğa yerleştirilen bir esas olarak kabul edilmektedir. Ayıram hem sonsuz değildir hem de üzerine herhangi bir şey yerleştirilemez. Çünkü yer, daima değişimin kendisi olmaktadır. Dolayısıyla ayıram sözcüğü söz dizimi bakımından Tanrı ile özdeş kabul edilse de anlam bakımından bir olduğunun kabul edilmesi mümkün görünmemektedir. Fakat Derrida akademik kariyerinin ilk yıllarında yapısöküm ile olumsuz teolojinin birbirine benzer yanlarının olduğunu eserlerinde belirtmiştir. İlk kitaplarında ki yazılı metinlere bakıldığında olumsuz teoloji taraftarlarının yazılı metinlerine benzediğini kendisi de kabul etmektedir (Akbaş, 2010: 54-55).

Olumsuz söylemlerin bulunduğu her çalışma esasen Tanrı ile ilişkilendirilecektir. Düşünce dünyamızda Tanrı'nın ismini aklımıza düşürecektir. Bu yönüyle baktığımız zaman Tanrı'nın olmadığını kabul etmek zor görünür. Derrida Tanrı ile ismi arasında bir bağ kurmaktadır ve Tanrı ile ismini özdeş olarak kabul etmektedir. Şu veya bu şekilde Tanrı'dan söz ediyorsak mutlaka Tanrı'nın adından da söz ediyoruz demektir.

Derrida'ya göre teoloji kendisine Tanrı'yı nesne olarak seçmiştir. Tanrı insan tarafından bilinemez ve kullanılan dil onu anlatmaya yetmez. Dolaysıyla Tanrı hakkında konuşulamaz. Yalnız buradaki Tanrı hakkındaki bilinemezcilik agnostisizm'deki gibi bir bilinemezcilik değildir. Derrida hem teolojisi olmayan bir Tanrı'nın bilinemeyeceğini öne sürmekte hem de ona tutku ile bağlı görünmektedir (Akbaş, 2010: 50).

Derrida olumsuz teoloji ile ateizmi karşılaştırmıştır. Anlatım tarzı yönünden birbirine benzediğini belirtmiştir. Ateizmin olumsuz teolojiden farkı Tanrı'nın gerçekliğinin olup olmaması sorunudur. Dolayısıyla Tanrı için olumlu ya da olumsuz ifadeler kullanılamaz. Derrida kendi söylediği olumsuz teoloji ile Batı geleneğindeki olumsuz teolojinin birbirinden farklı olduğunu belirtir. Olumsuz teolojinin Tanrısı, bilgimizin ötesinde aşkın bir Tanrı'dır. Tanrı'yı anlatacağımız ona uygun söylemler ise olumsuz sıfatlardır. Derrida bu anlatım tarzından dolayı olumsuz teolojinin ateizm açıklamalarına benzetildiğini söyler. Ateizmde ise yine olumsuz teoloji gibi Tanrı hakkında olumsuz ifadeler kullanıldığını belirtir (Akbaş, 2010: 58).

Amerikalı filozof Caputo'nun işaret ettiği gibi, Derrida'nın eserlerinde, özellikle son dönemde ortaya koyduklarında, yerleşik inançlara pek benzemese de dini bir tutkunun varlığı hissedilmektedir. Her ne kadar Yahudi inancı hakkında iyi bir eğitim almadığını söylese de, ve yine Derrida'nın eserlerinde her ne kadar Mesihsiz de olsa, bir mesihçi umut, adalet ve sevgi dolu bir gelecek beklentisi gizli din tutkusunu yansıtmaktadır.

> Derrida'nın anlattığı din ise hiç yoktu. Bu anlamda belki Derrida'nın dini, Nietzsche'nin tanrısını öldürdüğü dinin hayaletidir. Belki burada Marks'ın hayaletleri yanında bir de Nietzsche'nin hayaletinden söz etse yerinde olurdu, diye düşünüyorum. Derrida adeta "Tanrı öldü" söylemi ile "Hayır hep buradaydı" haykırışları arasında sıkışmış gibi görünüyor (Akbaş, 2010: 102).

Derrida kendinden önceki dönem ile hesaplaşmakta ve onlara Tanrı'nın var olabileceğini hatırlatmaktadır. Derrida'nın bu düşüncesi içinde yetişmiş olduğu kültürden etkilendiğini ve içinde yetişmiş olduğu kültürün onun düşüncelerine yansıdığını göstermektedir. Yazılarında ve konuşmalarında İbrahimi, Musevi, İsevi ve Muhammedi olandan bahsetmiştir. Fakat Derrida'nın Tanrı'sı ilahi kaynaklı dinler dediğimiz Hıristiyanlığın, Yahudiliğin ya da Müslümanlığın Tanrı'sına benzememektedir. Derrida'nın Tanrı inancını Tanrı konuşulacak kadar var ama inanacak kadar yoktur diyerek açıklayabiliriz. Yani Derrida'nın Tanrı inancı var ile yok arasında sürekli olarak gidip gelmektedir.

1.3. Jacques Derrida ve Metafizik

Derrida metafiziği "bulunuş" bilimi olarak tanımlar. Metafizik, varlığın bulunuşu olarak belirlenmesidir. "Bulunuş metafiziği" mevcut olan her şeyin mevcut olarak bulunduğunu ve bunun sezgi ile kavranabilineceğinden bahseder (Alpyağıl, 2010: 53-54).

Derrida üretmiş olduğu yapısöküm projesi sayesinde kendisinden önceki dönemde kabul görmüş değerlerin tekrar sorgulanmasına neden olmuştur. Derrida tarafından Platon'dan günümüze kadar gelmiş olan metafizik ile felsefenin çeşitli düşünceleri sorgulanmış olup bu sorgulamanın ışığında Marx, Freud ve Nietzsche gibi filozofların düşünceleri yeniden ele alınmış ve değerlendirilmeye tabi tutulmuşlardır.

Yapısöküm genelde metinlerin çözümlenmesinde kullanılır. Felsefenin alanına geldiğimizde ise yapısökümün çözümlenmesi "mevcudiyet metafiziği"dir. Derrida'ya göre metafizik düşünceler ikili zıtlıklar ile yapılır. Yapısöküm projesi psikoloji, dilbilimi, felsefe, sosyoloji vb. alanlara çok çeşitli yenilikler getirmiştir.

Derrida'nın hayatında metafizik gerçekten önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Derrida'ya göre her insan metinleri farklı algılarla okumalıdır. Aksi halde okuyanı dondurmak ve okuma yapılan metne mutlak bir statü vermek olur. Derrida hayatı boyunca metafizik düşüncesinin yapısökümü için çalışmıştır (Timur, 2005: 145).

Derrida'ya göre metafiziksel varsayımlara artık inanılmaz. Bu yönüyle yapısalcılar ile benzer görüştedir. Bu sebeple metafiziksel varsayımlar kendisinden önce olan ve gelenek haline gelen düşünceyi canlandırmaya kalkmazlar. Derrida'nın yaptığı şey ise kendisinden önce meydana gelen metafizik dizgilerini, metafiziğin ötesine geçme eylemlerini yapısöküme uğratmaya çalışmaktır (Skınner, 2013: 61).

Derrida'ya göre Marksizm'in ruh'unu "mesih'siz bir mesihçilik" oluşturmaktadır. Derrida kendisinden önceki dönemde oluşan Marksizm düşüncesini yapısöküme uğratarak temizlemeye çalışmıştır. Fakat onu da tam olarak yerine getirememiştir. Çünkü Derrida yapısöküm ile geriye soyut bir devrim çağrısı ve mesiyanik bir kurtuluş ruhu bırakmıştır. Derrida'nın ortaya koyduğu Marksizm, Hıristiyanlığın ruhundan Tanrı'nın varlığını ve İsa'nın Tanrı oluşu gibi metafizik öğeleri ayıklamıştır (Timur, 2005: 187).

Yazı dili Derrida'nın düşüncesini gerçekleştirmesinde en önemli unsurdur. Derrida Batı logos'unun metafizikle yüklendiği yazı dilini yapısöküme uğratarak yeni bir yazı dili yaratmaya çalışmıştır. Bu nedenle Derrida felsefe ve edebiyat yaparken bilim nesnesi olarak yazıyı ve dili oldukça etkin bir şekilde kullanmıştır (Timur, 2005: 152).

Antikçağdan beri süregelen felsefe yapma geleneğine Batı metafiziği denilmiştir. Derrida Batı metafiziğinin şiddet ürettiğini en yüksek ağızdan söyleyen filozoftur. Derrida Batı metafiziğini bir doktorun hastasının hastalığını teşhis etme uğraşı ile tespit etmez. Bunun yerine hastalıktan yakınan bir hasta görüntüsü verir. Derrida gibi bu hastalıktan yakınan birçok filozofun olduğundan söz eder. Bunlardan bazıları Levinas, Foucault, Artaud gibi düşünürlerdir. Derrida'ya göre Batı metafiziği mutlaka bir öteki yaratır. Batı metafiziğinin öteki yaratması sebebiyle de kavramsal olarak şiddet üreten bir sistem olarak karşımızda durmaktadır (Rutli, 2019: 23-25).

Derrida'ya göre Batı felsefesi metafizik aleminden "yazı bilimi" ile kurtulmuş olacaktır. Lacan'ın Freud'a ve Althusser'in Marx'a bilimsel kesinlik sunmaya çalıştığı bir ortamda Derrida, bilişsel bir nesne olarak alfabetik yazıyı seçmiştir. Esasen Derrida'nın buradaki amacı bilimi bölgesellikten çıkarıp dünya genelinde bir bilim yapmaktır. Batılı bilim dediğimiz şey akıl sınırları içerisinde hapsolmuş bir bilimdir (Timur, 2005: 168). Derrida batılı bilimleri hapsolduğu metafizikten kurtarmak istemiştir. Böylelikle batılı bilimi yani metafiziği yapısöküme uğratarak yeni bir bilim yapmayı arzulamaktadır.

Derrida metafizik dilinin metafiziğin alt başlıklarından kurtarılması gerektiğini belirtir. Bunu yapmasının sebebi olarak ise metafizik olmayan ve metafizikten başka bir düşüncenin önünü açmak istemesidir. Bu açıdan Derrida'nın ayıram'ı ile Herakleitos'un oluş anlayışını birbirine yakın düşüncel kavramlar olarak değerlendirebiliriz. Derrida ve Herakleitos bu kavramlar ile metafizik olmayan düşüncelere kapılar açmak istemişlerdir (Yibing, 2012: 249).

Bu noktada Derrida, İbn Arabi ve Heidegger arasında bir benzerlik kurabiliriz. İbn Arabi kendisinden önceki dönemi eleştirmiştir. Özellikle fıkhi ve kelami gelenekleri eleştirmiştir. Derrida da kendisinden önceki "Batı metafiziğini" eleştirmiştir. Bu yönüyle bakacak olursak İbn Arabi ile Derrida arasında benzerlikler bulunmaktadır. Örneğin, İbn Arabi hiç kimsenin Hakk'a bir tanım getiremeyeceğine inandığını belirtir. Derrida da hiç kimsenin metafizikten kaçamayacağını belirtir. Derrida ve ibn Arabi Yazıyı ve Hakk'ı akıl

ile düşünmemek gerektiğini söylerler ve onların özgürleştirilmesini isterler (Alpyağıl, 2010: 103).

> Derrida'nın metafizik hakkındaki görüşü ise, Heidegger ile benzerlik göstermektedir. Bunun da en önemli işareti, her ikisinde de metafiziğin "varlık metafiziği" (İng metaphysics of presence) olarak anlaşılmasıdır. Bununla da, kelimenin her anlamında, var olarak varlığın belirlenmesi anlaşılmaktadır. Derrida'ya göre, "temel ilkeler, prensipler veya merkez ile ilişkili bütün adların daima değişmez bir varlığa -eidos, arc-he, telos, energia, ousia (öz, varlık, töz, özne), cdethia, aşkınlık, bilinç, Tanrı, insan, vd.- işaret ettiği gösterilebilir (Akbaş, 2010: 43).

Derrida idealizm ve materyalizm kavramlarını metafizik bir kavram olarak anlamış ve onları kullanmamıştır. Onların yerine "ayıram" yani farklılaştırma yani erteleme kavramını kullanmıştır. Bu kavram nesnel ile düşünsel arasında bir kavramı dile getirmektedir (Timur, 2005: 180).

Derrida kendisinin ürettiği "ayıram" sözcüğünün Heidegger'in "olan-olmak" sözcüğünü metafizikten kurtararak ona hareket verme çabası olarak doğduğunu belirtir. Derrida bu yolda Heidegger, Nietzsche, Levinas ve Freud'dan etkilenmiştir. Derrida'nın metafiziğe itirazının sebebi ise Batı felsefesinin ilk nedene dayanan adı konmamış Tanrı'ya dayanmasıdır. Derrida'ya göre böyle bir ilk neden bulunmamaktadır. Başı ile sonu olmayan, olan ile olmak arasında devamlı olarak bağlantıyı sağlayan bir hareket söz konusu olması Derrida'yı bu konuda ilk neden olarak ikna edememiştir (Timur, 2005: 172).

Derrida'ya göre metafizik kişilerde şüphelenmeye yol açar. Bizim akıl yürütmemiz karşıtlıkları ayırt etmemize bağlıdır. Metafizik bize çeşitli vaatlerde bulunduğu için önemli bir kavram olmuştur. Derrida metafiziksel hareketlerin hepsinin ayıram kavramı içerisinde ürediklerini belirtmiştir. Ayıram kavramı metafizik hareketlerini imkansızlaştırmaktadır. Ayıram kavramı ile metafizik hareketleri durma noktasına gelmektedir. Bugün insanlığın kurtuluşunu mistik ya da metafizik kavramlarda aramak 18. ve 19. yüzyıllardan daha fazla önem arzetmektedir (Derrida, 2012: 7-9).

Derrida kendisine şüpheci ve nihilist yakıştırmalarını kabul etmemiş ve reddetmiştir. Onun böyle nitelendirilmesinin nedeni ise Nietzsche ve Heidegger okumalarından kaynaklı "doğru" anlayışıdır. Derrida doğru gördüğü bir şeyi söylemekten

asla çekinmeyeceğini ifade eder. Doğru'yu söylemesinin kendisinde bir dürtü olarak varolduğunu belirtir (Timur, 2005: 169).

1.4. Jacques Derrida ve İbrahimi Dinler

Derrida Arap ve Müslüman olan bir Kuzey Afrika ülkesi Cezayir'de dünyaya gelmiştir. Ondokuz yaşına kadar bu ülkede yaşamıştır. Belli bir yıla kadar bu ülkede yaşasa bile konuşabildiği Arapça sözcük sayısı çok sınırlıdır. Bu durum Derrida'nın yaşadığı bölgedeki Araplarla pek de yakın ilişkiler kurmadığını gösterir. Derrida doğduğu yerdeki kültürel ortamı tam olarak yaşayamamıştır. Bu durum Derrida'nın Yahudi bir ailede yetişmiş olmasından kaynaklı olabilir. Derrida'nın eserlerinde Yahudi esintisinin olması belki de yaşadığı coğrafyayla ya da kendisinin bir Yahudi kökenli olmasıyla ilgili olabilir. Yine okuduğu eserlerin Yahudi yazarlara ait olması da buna etkendir.

Derrida ilk kitaplarından başlayarak birçok eserinde Yahudi yazarlara ve kaynaklarına başvurur. Eserlerinde bu etkiyi görmek mümkündür. "Derrida'nın yer yer Gerchom Scholem, Walter Benjamin, Emmanuel Levinas gibi Yahudi teolog ve felsefecilere atıfta bulunması, eserlerinden alıntılar yapması, yapısöküm düşüncesinde Yahudi etkisine işaret etmektedir. Ayrıca Derrida'nın *Writing and Difference*'ın son denemesini, bir Yahudi din adamıymış gibi "Reb Derissa" (Rabbi Derrida) olarak imzalaması ilginçtir" (Akbaş, 2010: 45).

Derrida Yahudilik kökeninden uzaklaştırılmasına rağmen Yahudilik kökenine dönmek için çok da gayret sarf etmediğini belirtir. Kötü durumlar sergilediklerinde gerekirse Yahudi topluluğunun karşısında olacağını söyler. Fakat küçük bir Yahudi düşmanlığı karşısında da kökenini söyleyerek Yahudiliği savunacağını dile getirir. Yahudi kökenli birisi olduğunu söylemekten çekinmeyeceğini belirtir. Yahudi kimliğinin kendisinde birçok işareti olduğunu ve Yahudiliğin kendisine yakıştırılabilir bir kimlik olduğunu söyler (Derrida, 2006: 258).

Derrida'da Yahudilik dini, Yahudilik etrafında oluşan ve gelişen yüceltilmiş ve gizlenmiş bir tema olarak ortaya çıkmıştır. Derrida'nın eserlerine ve konuşmalarına baktığımızda Yahudilikle ilgili hiçbir ilgisinin olmadığı gibi bir izlenim vermektedir. Fakat dile getirmiş olduğu sorunların esas maksadına indiğimizde Yahudiliğin gizli merkezi ve motivasyonu olduğunu görebiliriz (Migell, 1998: 436). Bu duruma Derrida'nın atıf yaptığı yazarların Yahudi kökenli olmalarını, onlardan etkilendiğini ve eserlerini ona göre

oluşturduğunu örnek olarak verebiliriz. Derrida'nın Yahudi kökenli olması öyle görünüyor ki düşüncelerini de etkilemiştir.

> Derrida "Elips"in başında şöyle der: "Yazı sorunu ancak kitap kapatılmışsa açılabilir. Graphein'in keyifli gezintisi o zaman geri dönüşü olmayan bir gezinti haline gelir." Böyle bir evrende "özdeşleşme" den söz edilebilirse, Derrida kendini Jabes'te bulduğu "Yahudi endişesi"yle özdeşleştirir. "Yahudilik" bu bağlamda kendini sadece Hegelci diyalektiğin içindeki uğraklardan biri olarak görmeyi reddeden bir mutsuz bilinçtir. Derrida bu iki denemeyi de hayali iki hahamdan yaptığı birer alıntıyla bitirir. "Edmond Jabes ve Kitap Sorunu"nu Haham Rida, "Elips"i ise Haham Derissa kapatır. Özetle, adındaki harflerle oynayarak imzasını Hahambaşı Derrida diye atar. (Migell, 1998: 457).

Yahudilik dini Grek dinine can veren güzelliğin ve Hıristiyanlığa can veren sevginin tam zıddı olarak sunulduğu için kötü olarak algılanır. Yahudilik için görünmeyen Tanrı'nın köleleri olarak bahsedilir. Bu nedenle Yahudilerle Tanrı'ları arasında akılcı bir biçimlendirme yapmak mümkün görünmemektedir (Migell, 1998: 449).

Derrida bir söyleşi sırasında kendisinin sorgulama biçiminin çöldeki peygamberler gibi olduğunu belirtmiştir. Derrida'nın yapısökümünde nesneleri peygamberlerin algıladığı gibi algıladığını görmek mümkündür. Hatta Derrida yapısökümünde Hıristiyan ve Yahudi kültüründen izler taşıdığını da kabul eder. Derrida yapmaya çalıştığı yapısökümün İbrahimi olarak algılandığında o kültürün (Yahudi ve İslam) bir parçası olması gerektiğini belirtir. Yapısökümün Yahudilik ve İslam ile yakın ilişki içerisinde olduğunu düşünür. Derrida aynı şeyleri düşünen Yahudi ve Müslüman teologların olduğunu bildiğini söyler (Alpyağıl, 2010: 68-69).

Derrida'ya ve geliştirmiş olduğu yapısöküme bir yer tayin etmek gerçekten güçtür. Derrida'nın Yahudiliğini de değerlendirirken bu düşünceyi göz önünde bulundurmalıyız. Yani Derrida'nın Yahudilikten etkilendiğini söylemek kendisinin de belirttiği üzere güç bir iştir. Derrida kendisinin sorgulayış biçiminin Helen'den ya da İbrahimi olandan gelmediğini belirtir. Gençliğinde geçirmiş olduğu Yahudi etkisinden veya akademik hayatı boyunca sürdürdüğü Fransız Üniversitesinde aldığı Grek felsefi mirasından etkilenmiş olabileceğini ifade eder. Derrida Cezayirli bir "Arap Yahudi"dir. Derrida'nın bu aidiyeti onun felsefesi için önemlidir. Derrida kendi felsefesi için Arap bir Yahudi ile seküler bir Derrida arasında gidip geldiğini belirtir. Böylece Derrida felsefesine çeşitli kültürel kimlikleri yansıtmıştır. Esasen bu kültürel çeşitliliği Kıtasal birçok felsefecide görememekteyiz (Alpyağıl, 2010: 110-111).

Derrida'nın Yahudiliğine ilişkin söylenmesi gereken başka bir husus ise Marunilik meselesidir. Maruni, 14. yüzyıl İspanya'sında Yahudi mensuplarına karşı yapılan baskılar nedeniyle Hıristiyanlık dinine inanmak zorunda kalan ancak gizlice Yahudi inancının gereklerini yerine getirmeye çalışan Yahudilere verilen isimdir. Maruni, İspanyolca da "domuz eti yemeyen" anlamına gelir ve Yahudileri aşağılamak için kullanılırdı. Derrida birçok sebepten ötürü bu ismi sahiplenmiştir (Alpyağıl, 2010: 111).

Derrida Yahudiliği ile ilgili farklı değerlendirmelerde bulunmuştur. Hatta bazı yerlerde zıtlaşmıştır. Bir yerde Derrida kendisinin özellikle de yapısöküm konusunda İbrahimi (Yahudi ve İslam) olanlardan etkilendiğinden bahseder. Bir başka yerde ise Yahudilikten etkilenmediğini belirtir. Derrida'nın bu görüşleri bize kendisini farklı kültürel kimlikleriyle ortaya koyduğunu gösterir. Bu özellikleri ise diğer felsefecilerde görememekteyiz.

Derrida Yahudi kökenli bir düşünür olsa bile Fransa'da yaşadığı kültürel çevre genel olarak Hıristiyan bir çevredir. Bu yönüyle Derrida'nın Hıristiyanlık dini ile ilgili söylediklerini incelememiz gerekir. Zaten Derrida öncelik olarak Hıristiyanlığı yapısöküme uğratmaya ve ürettiği kelimeler aracılığı ile bunu başarmaya çalışmıştır.

Derrida'nın geliştirmiş olduğu yapısöküm projesi Hıristiyanlığın Avrupa merkeziyetçiliğine, gücüne, kadınlara haklarını vermeyenlere ve Yahudi düşmanlığı yapanlara sınırlamalar koyar. Yapısöküm geleneksel iman ile dinamik iman arasındaki açıkları dile getirir. Yapısökümü kabul etmesek de o tek merkezciliğin bizi tehlikelere sürükleyeceği noktasında uyarılarını yapar ve ötekileştirmesine karşı çıkar. Olaylara bu gözle bakıldığında "Derrida'nın din felsefesi" son derece hassas bir görev yüklenmiştir. Derrida'nın negatif teolojisi ve yapısökümü geliştirmesi insanları yanlış yönde etkileyen düşüncelere karşı bir panzehir olarak görülebilir.

Hıristiyanlık, içerisinde farklı geleneklerin bastırıldığı bir gelenektir. Yapısöküm ise bastırılan bu geleneklerin toplum tarafından yeniden duyulmasını sağlar. O aynı zaman da Hıristiyan kilisesinin dışındaki topluluğun da sesinin duyurulmasına neden olur. Yapısöküm Hıristiyan mensuplarının doğru bir açılım yapmalarına katkı sağlar. Hıristiyan ilahiyatçılar yapısökümün geleneği anlama şekillerini zenginleştirdiğini ve yeni bir anlayış tarzıyla geleneği okuma biçimleriyle ortaya çıktıklarını belirtirler. Derrida bu durumu destekleyerek yapısökümün Hıristiyan mesajlarının üstünün açılarak incelenmesi gerektiğini dile getirmiştir. Derrida konuyu bu şekilde ifade ettikten sonra çalışmalar bu

yöne doğru kaymıştır. Örnek olarak Fransız düşünür J. L. Nancy'nin "Hıristiyanlığın yapısökümü" olarak isimlendirdiği çalışmayı verebiliriz. Caputoda bizlere yapısökümün dinsel düşünceleri geliştirmemizi sağladığını belirtir (Alpyağıl, 2010: 99-100).

Kant gibi Derrida'ya göre de Hıristiyanlık Tanrı'nın ölümü olarak görülmemelidir. Yahudilik ve İslam Tanrı'nın ölümü anlamına gelen her şeye başkaldıran iki din sayılırlar. Yahudilik ve İslam tektanrıcılığı savunduklarından dolayı Tanrı'nın öldüğünü ilan eden Avrupa için yabancı dinler olarak devam ederler (Derrida ve Vattimo, 2011: 20).

Kant'ın Hıristiyan dininin tek "ahlaki" din olduğu iddiasını ölçüp biçmeye hazır olmalıyız. Hıristiyan mesajları veya vahiyleri ahlakilik fikri hakkında çok temel şeyler öğretirler. Bu görüşe göre saf ama ahlaki olmayan fikirler saçma olacaktır ve akılsal olarak kabul edilmeyecektir. İncil'e özgü böyle bir evrensellik söz konusudur. Ahlak yasası bizi derinden etkileyen bir yasa olarak karşımızda durur. Ahlak yasası bize hitap ederken Hıristiyanın dilinden konuşur veya hiç konuşmayıp susar (Derrida ve Vattimo, 2011: 19).

Derrida'nın eserlerinde bahsettiği İbrahimi olanın bir diğeri ise İslam'dır. Derrida'ya göre "İslam" uluslararası hukuka ve demokratik modellere göre "din adına" işlediği şiddet olayları, erkeği merkeze alan teolojik siyasi görüntüleri ve jeopolitik bir konumda bulunması nedeniyle ayrıcalıklı bir yere sahip bir dindir (Derrida ve Vattimo, 2011: 15). Derrida bu düşünceleriyle İslamın tanımını yapmış, onu ayrı bir yere oturtmuş ve sınırlarını çizmiştir.

Derrida'nın İslam ile ilgilenmediği düşüncesi yanlış bir düşüncedir. Derrida'ya göre uğraştığı her şey bir şekilde Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam ile alakalıdır. Yazdığım metinlerde hep İslam'ı unutmamaya çalıştım diye belirtmiş olması onun İslam ile ilgilendiğini gösterir. Derrida Musevilik ve İslam'ı Tanrı'nın ölümü anlamına gelen her şeye karşı başkaldıran iki tek Tanrıcı din olarak değerlendirmiştir. Derrida İslam'ı bir "öteki olarak" dinlemeye, anlamaya ve değerlendirmeye çalışmamız gerektiğini belirtir. Bu yönüyle Derrida'yı İslam hakkında birçok kıtasal düşünürden daha istekli olarak görebiliriz. Derrida'ya göre İslam'ı anlamak için son beş asırda İslam dünyasında olup bitenleri araştırmak gerekir. Derrida İslam ile ilgili bir toplantı esnasında Müslüman bir temsilcinin olmamasını ve toplantıda kadınların yokluğunu eleştirmiştir. Yine bu toplantıda onlar için onların yerine konuşmanın doğru olmadığını ve onlar adına karar vermemek gerektiğini belirtmiştir (Alpyağıl, 2010: 113-114).

Derrida'ya göre İslam ile kökten dinci İslam arasında ayrım yapmak gerekir. Derrida bu konu ile ilgili olarak düşüncesini: "İslam İslamcılık değildir, bunu asla unutmamak gerekir, ama İslam İslamcılık adına uygulanıyor, bu da en önemli ad sorunudur. İslamcılık politik bir İslam versiyonudur. O zaman tinsel İslam'ı (İslam) politik İslam'dan ayırt etmek gerekiyor" diyerek belirtmiştir (Derrida, 2006: 310). Derrida bu sözleriyle İslam inancını yaşayan kişiler ile İslam adına terör estiren kişileri ayırt etmek istemiştir. Esasen İslam inancını samimi bir şekilde yaşayan insanların şiddet yanlısı olmayacağını da kabul etmektedir. Fakat yapılan şiddet olaylarının yine de İslam adına yapıldığını da belirtmeden geçmemiştir.

İslamcılar İslam adına iş yaparlar fakat bu davranış İslam'ın başına gelen en büyük sorundur. Derrida kendisine sorulan daha İslam'ı ne kadar ihmal edeceksiniz sorusuna kaçamak bir cevap vererek, bu sorunun uzun bir cevap ve zaman gerektirdiğini ifade eder. Bu konuda "*Faith and knowledge*" [*İnanç ve bilgi*] adlı eserine başvurulabileceğini belirtir. Derrida İslam'a yönelik yazılarına zaman geçtikçe daha fazla yer vermiştir. Derrida'nın yazılarında İslam'a dair yazılar yazması onun yapısökümünde yer alan konukseverlik düşüncesi nedeniyledir. Massignon İslam'a konuksever olarak davranmış ve İslam'a dair olan bu konukseverliğini Levinas'ın konukseverliği ile karşılaştırarak tartışmıştır. Bu husus dikkate değer bir durumdur. Habermas ile yapmış olduğu bir söyleşide de İslam'a ve onun şiddet yanlısı taraftarlarının yanında İslam'ı farklı bir şekilde temsil etmek isteyenlere yardım edilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Yine yayımlanan kitabında "Arap-İslam" isimlendirmesiyle yer alan meselelere dikkati çekmiştir (Alpyağıl, 2010: 114).

Derrida'nın geliştirmiş olduğu yapısöküm yöntemi Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'e uygulanabilecek bir yöntem değildir. Derrida yapısökümü için kelimelerin doğal anlamlarına uygulanabilen bir yöntem olmadığını belirtir. Bu sebeple Derrida'ya göre "yapısökümü Kur'an'a uygulayalım" düşüncesi gerçekleşmeyebilir. Kur'an ile ilgili bu düşünceler gerçekleştirilecek olursa birçok farklı sorunlar ortaya çıkacaktır. Yine de yapısökümün Kur'an'ı değerlendirmesi için bir hak verilebilir. Derrida da yapısökümün Kur'an-ı değerlendirmesi düşüncesine katılmaktadır. Derrida yapısökümün ayarlanmış bir öğreti olmadığını belirtir. Eğer yapısökümün İslam'a bir katkısı olacaksa İslam'a uygulanmalıdır. Zaten İslam'ın içerisinde yapısöküme benzer yapılar olduğu kabul edilmektedir (Alpyağıl, 2010: 104-105). Derrida bu düşüncesinde

İslam'ı bozmaya yönelik yapılar var derken mezhepleri, tarikatları, cemaatleri ve İslam içindeki yeni oluşumları kastetmektedir.

Almond'a göre Derrida'nın İslam'a yönelik ilgisi kesinlikle zayıftır. *The Gift of the Death*'deki [*Ölümün Hediyesi*] açıklamaları ve Cezayir üzerindeki irdelemelerini görmezden gelirsek ömrünün ilk yıllarını Müslüman bir ülke olan Cezayir'de geçirmiş birisi için İslam ile ilgili yazdıkları çok yetersizdir. Bunun yanında Derrida mistisizme karşı ilgisi olan bir düşünürdür. Gerçekten birçok yorumcu Derrida'yı hem mistik hem de negatif bir teolog olarak adlandırmışlardır. Mistik bir gelenekten gelen Eckhart ve Pseudo-Dionysius gibi kişileri yapısökümün Derrida'dan önceki selefleri olarak belirtmişlerdir. Derrida ise kendisine yakıştırılan bu ifadeleri kabul etmemiş ve onlara karşı çıkmak için yazılar yazmıştır. 1987'de yazdığı "*How to Avoid Speaking: Denials*" [*Konuşmaktan nasıl sakınılır: İnkârlar*] isimli makalesi buna örnek olarak verilebilir (Almond, 2012: 13-14).

Derrida İslami mistisizm ile ilgili sessiz kalmayı tercih etmiştir. Derrida'nın İslami mistisizme yönelik açıklamaları negatif teologların açıklamalarının ötesine geçmez. Derrida'nın İslam konusunda sessiz kalmasının sebebi İslam'ın ne olduğundan çok ne olmadığının söylenmesinin daha doğru olduğunu düşünmesidir. Derrida'nın bu düşüncesi ona yakıştırılan negatif teolog ifadelerinin doğru olduğu izlenimini vermektedir.

"İslami geleneklerin" Fransız post-yapısalcı tarafından yazılması gerektiğinin söylenmesi yanlış bir düşüncedir. İslam'ın yine Batılı Hıristiyan negatif teologları tarafından eleştirilmesi İslam'ı bir öteki haline getirmiştir (Almond, 2012: 15-16). Bu düşünceler İslam'ın İslami gelenekleri bilen teologlar tarafından ortaya konması gerektiği düşüncesine ulaştırır. Batı Hıristiyan negatif teologları İslam geleneklerini ortaya koyarken istemeseler de İslam'ı ötekileştireceklerdir. Bu sebeple dünya genelinde İslam'a bakış açısının daima negatif olarak kalmaması için İslami teologların da ellerini taşın altına koymaları gereklidir.

Derrida negatif teolojiye değindiği zaman her seferinde İslami negatif teolojileri bilmediğini dile getirmiştir. Yahudi, Müslüman ve Budist dinleri ile ilgili ne kadar çeviriler yapılsa bile o kültürlere ait olan kişilerin daha farklı şekiller de ekoller geliştirmiş olabileceğini söyler. Derrida'nın bu görüşlerini ileri sürmesi onun hakkında bizlere bazı fikirler verebilir. Ancak bu fikirlerini tartışma ortamlarında hiçbir şekilde dile getirmemesi onu içinden çıkılmaz güç bir duruma düşürmektedir (Alpyağıl, 2010: 252).

Derrida İslami negatif teolojileri bilmediğini dile getirmiş olmasıyla İslam ile ilgili görüşlerinde dürüst kalmayı tercih etmiştir. Dinlere kendi bakış açılarıyla değil de o dinlerin kendi mensuplarının fikirleriyle bakmak gerektiğini belirtmiştir. Fakat Derrida bu düşüncelerini birçok yerde dile getirmemiştir. Bu durum ise Derrida'nın bu konuda söylediklerinde samimi olmadığı izlenimini uyandırmaktadır.

Derrida Müslümanların İslam ile şiddeti birbirinden ayırarak şiddetsiz bir İslam'ı arzu ettiklerini bildiğini belirtir. Fakat Derrida'ya göre Müslümanların bunu başarmaları için politika kurumunun gelişmesi ve toplum yapılarının değişmesi gerekir. Bu konu da Müslüman bilim insanlarının ve teologların "İslam, Bin Ladin değildir" demeleri yeterli değildir. Çünkü bu konuyu gerçekleştirecek kuvvet demokratik olmayan rejimlerin ellerindedir (Akbaş, 2010: 79). Derrida'nın bu görüşlerinden yola çıkarak ilkin Müslümanların şiddetten kurtulabilmesi için politik kurumlarını geliştirmesi ve toplum yapılarını değiştirmesi gerekir. İkinci olarak da demokratik olmayan ve şiddet uygulayan rejimlerin değişmesidir. Üçüncü olarak ise Müslümanların dünyaya kendilerini daha iyi anlatmaları için daha fazla çaba göstermeleri gerekir.

İKİNCİ BÖLÜM
JACQUES DERRİDA VE ŞİDDET

Şiddet olayları insanlık var olduğundan beri en büyük sorun olarak karşımızda durmaktadır. Uygarlık tarihi boyunca şiddet yaşanmasın diye birçok önlem alınmasına rağmen maalesef şiddet engellenemez bir olgu olarak yanı başımızda durmaktadır. Üstelik şiddet dendiğinde önceleri genel olarak karşıdakine zarar vermek türünden bir eylem anlaşılırdı. Son zamanlarda ise şiddet denilince aklımıza çeşitli şiddet türleri gelmektedir. Esasen bu durumdan bir sonuç çıkarmaya çalıştığımızda şiddetin sonlanmasını ummak bir yana aksine şiddetin dallanıp budaklanarak var olmaya devam ettiğini söyleyebiliriz. İki kişi arasındaki şiddetten devletlerarası savaşlara varıncaya kadar şiddetin sürdüğünü ifade edebiliriz.

Şiddeti daha iyi anlayabilmek için öncelikle şiddetin tanımının yapılması gerekir. Şiddet ise bakış açısına göre değiştiği için tanımlanması zor olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine de genel geçer bir tanıma göre "şiddet, menfaat, hâkimiyet, imtiyaz sağlamak amacıyla karşıdaki muhataba sözlü, fiziksel veya psikolojik saldırının genel adıdır" (Baloğlu, 2015: 22). Uluslararası ilişkiler uzmanı Çemrek'e göre "şiddet, bizatihi kendinde bir ahlaka, dine ve hukuka aykırı oluş niteliği ile doğrudan bireyin bireye ya da topluluğa yönelik bir zarar verme eylemi şeklinde tezahür edebilir" (Çemrek, 2015: 16). Şiddet yaşanırken genellikle karşıdaki muhatabın zararına yönelik bir saldırı söz konusudur. Şiddet ilişkisinde karşıdaki muhatabı her şekilde incitme vardır.

Şiddet olgusunda birçok ilişki mevcuttur. Bu ilişkiler arasında fiziksel olarak zarar verme, canına ve malına kastetme, fikirlerini ve özgürlüğünü engelleme vardır. Şiddet olgusunu gerçekleştiren taraftarlar zaman zaman değişiklik gösterebilirler. Şiddet iki kişi, iki grup veya iki devlet arasında gerçekleşebilir (Baloğlu, 2015: 22-23). Hatta şiddet topyekûn devletler arasında bile gerçekleşebilir. Nitekim yakın tarihimizde gerçekleşen 1. ve 2. Dünya Savaşlarını devletler arasındaki topyekûn şiddete örnek olarak verebiliriz.

Şiddet tanımlamalarından yola çıkarak şiddetin insanlığa acı, kan, açlık, yokluk, yoksulluk ve gözyaşı getirdiğini söyleyebiliriz. Şiddete uğrayan her kim olursa olsun bu acılardan bazılarına katlanmak zorunda kalmıştır. En azından yaşanan dünya tarihindeki şiddet olaylarına baktığımızda savaşların sonuçlarının böyle olduğunu görebiliriz. Örneğin

felsefeci ve ekonomist olan Sen'in bu konu ile ilgili sözleri düşüncemizi desteklemektedir: "Ruanda'daki katliam ve komşu Burundi'de Hutular ile Tutsiler arasında bununla bağlantı olarak yaşanan şiddet olayları sadece birkaç gün içinde bir milyondan fazla insanı yaşamından etti" (2006: 197). Bu düşünceden yola çıkarak diyebiliriz ki şiddet olayları insan hayatını karartmaya ve insan hayatına acılar yaşatmaya sebep olmaktadır.

2.1. Dinsel Şiddetin Tanımı

Tarih boyunca dinsel şiddet insanları etkileyen en önemli faktörlerden birisidir. Şiddetin sebeplerinin en önemli faktörleri arasında yer almaktadır. Yeryüzünde dini referans alan şiddetin varlığını biliyoruz. Bu nedenle din ve şiddet ilişkisini aydınlığa kavuşturmak ve daha iyi anlamak için dinsel şiddetin tanımlanması gerekmektedir.

Esasen dinler insanların barış içinde yaşamasını ve kurtuluşunu amaçlarlar. Böyle bir amaçları olan bu yapıların hangi gerekçeler ile şiddetin referansı ve sebebi oldukları, üzerinde durulması gereken önemli bir problemdir. Bir tarafta barış ve kurtuluş getiren dini yapıların diğer taraftan kargaşa ve şiddet üretmesi düşünülemez. İşte dini yapıların dini, ekonomik, politik ve siyasal amaçlar uğruna araçsallaştırmasını "dinsel şiddet" olarak tanımlayabiliriz (Gündüz, 2016: 13).

Din ve şiddet ilişkisinin boyutları önem arz etmektedir. Meydana gelen dinsel şiddet olaylarında şiddetin dinden mi kaynaklandığı problemi çözülmesi gereken önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Şiddeti gerçekleştiren kişilerin şiddeti gerçekleştirirken dinden dolayı mı gerçekleştirdiklerini araştırmamız gerekmektedir. Din ve şiddet arasında bir ilişki söz konusudur. Din ve şiddet ilişkisinde bulunan kişiler dini, kendi çıkarları için kullanarak araçsallaştırırlar ve dinin şiddete dönüşmesine yönelik bir yol izlemektedirler. Önemli olan şiddetin din adına kullanılmasına izin vermemektir. Şiddeti dinle özdeşleştirmemeliyiz. Fakat buna rağmen şiddetten dini tamamen soyutlayamamaktayız. Din ve şiddet ilişkisinde şiddeti gerçekleştirmek için dini araçsallaştıran boyut daha çok ön plana çıkmaktadır (Sambur, 2014: 101). Dolayısıyla dinsel şiddetin referanslarını derinlemesine araştırmamız ve analiz etmemiz gerekmektedir.

Şiddetin bazen dinden kaynaklandığı gibi bir izlenim vardır. Fakat şiddete karşı yapılan bu görüş doğru olmayabilir. Şiddeti biraz derinlemesine irdelediğimizde gerçek nedenlerinin birçok olduğunu görebiliriz. Ayrıca bir olayın şiddet olup olmadığı ülkelere ve insanlara göre değişebilmektedir. Kimine göre şiddet olan olaylar başkalarına göre

şiddet sayılmayabilmektedir. Bir dini ritüel olarak yapılan bir ibadet başka bir dinin mensuplarınca şiddet olarak algılanabilmektedir. Konuyla ilgili olarak felsefe tarihçisi Türer'in şu saptaması önemlidir: "Söz gelimi bir dinin çok önemsediği bir ritüel olan kurban, o dinin mensuplarınca başlı başına bir ibadet yahut dinî bir ödev iken, bir başkası tarafından tam bir 'şiddet' olarak algılanabilmektedir. Dolayısıyla şiddetin neliğini tespit ederken dinî ve sosyo-kültürel telakkilerin rolü unutulmamalıdır" (Türer, 2014: 9). Bu nedenle şiddete bakış açısı bazen ülkelere, bölgelere ve kültürlere göre de değişebilmektedir. Şiddete karşı böyle düşünmelerinin sebebi şiddetin niçin yapıldığı ile alakalıdır. Kültürel değerlere göre şiddet geçerli bir nedenden dolayı yapıldı ise şiddet değildir. Örneğin kurban ibadetini ele alalım. Eğer ki kurban, bir kültürde ibadet niyetiyle yapılıyorsa o kültürü benimsemiş kişiler tarafından şiddet olarak algılanmaz. Yine şiddet vatan savunması için kullanıldı ise şiddet değildir. Şiddeti değerlendirirken çok yönlü olarak ele almamız şiddeti doğru bir şekilde anlamamıza katkı sağlayacaktır.

2.2. Şiddet Çeşitleri

Şiddeti daha iyi kavrayabilmek için şiddetin çeşitlerini bilmemiz gerekir. Şiddet kavramının tanımları da şiddet çeşitleri gibi farklılıklar göstermektedir. Şiddet kavramı bizim baktığımız açıya göre şekillenir. Dolayısıyla şiddetin herkese göre geçerli bir tanımı bulunmamaktadır. Örneğin, psikoloji, sosyoloji ve felsefeye göre şiddetin tanımları farklıdır. Şiddet türleriyle ilgili birçok farklı sınıflandırma yapılmıştır. Şiddet türlerinin birçok farklı kategoriye ayrılmasının temel nedeni; farklı bilimlerin şiddet tanımlamalarını farklı şekillerde yapmalarıdır. Eski zamanlarda da şiddet üzerine bir tartışma vardı fakat şiddetin türlerinin çeşitliliği bu kadar dile getirilmiyordu. Çünkü şiddete, daha önce de ifade edildiği gibi, sadece karşıdakine fiziksel olarak zarar verme şekliyle bakılıyordu. Diğer şiddet türlerinin en az fiziksel şiddet kadar insanlara zarar verdiği ortaya çıktığından bu durum şiddet türlerinin araştırılmasını ve ortaya çıkarılmasını gerekli kılmıştır. Çeşitli şekillerde şiddet türleri uygulanan kişilerde nefret, öfke, kin ve isyan gibi duygular ön plana çıkmıştır. Bu nedenle günümüzde başta fiziksel şiddet olmak üzere şiddetin birçok çeşidi bulunmakta ve şiddet türlerinin araştırılması önem arz etmektedir.

> Fiziksel, psikolojik, sosyolojik, siyasal, kültürel, ekonomik, sözel, cinsel birçok şiddet türü ile karşı karşıya olan insanlık, ısrarlı mücadelelere rağmen maalesef şiddetten arınmış bir dünyaya kavuşamamıştır. Aile içi şiddet, kadına karşı şiddet, çocuğa ve yaşlıya yönelik şiddet, hayvanları hatta tabiatı hedef alan şiddet, töreye dayalı şiddet, terör ve anarşi biçimli şiddet, eğitimde, sporda, siyasette, medyada, trafikte şiddet gibi bir dizi ezici

> problem, din, kültür ve millet farkı gözetmeksizin bütün insanları tehdit etmeye devam etmektedir. Şiddetin bireysel, toplumsal hatta devlet boyutunda ortaya çıkan görünümleri de burada hatırlanmalıdır. Kısacası iki birey arasındaki kavgadan, iki topluluk arasındaki çatışmaya ve iki devlet arasındaki savaşa varıncaya dek büyük bir şiddet sarmalı yeryüzünü acıya, öfkeye ve nefrete boğmaktadır (Görmez, 2015: 04).

Görüldüğü üzere şiddetin birçok çeşidi bulunmaktadır ve maalesef şiddet türleri yeryüzünü kaplamıştır. Her geçen gün gazetelerden, dergilerden, internetten ve medyadan şiddet olaylarını okuyor, duyuyor ve izliyoruz. Hatta bazen televizyon izlerken o kadar şiddet yayınlanıyor ki, izlediğimiz kanalı değiştirmek istiyoruz. Şiddet, geçmişte, bugün ve gelecekte dünyanın uğraşması ve çözüm bulması gereken en temel sorun olarak karşımızda duruyor. Gerçekten şiddet sorunu dünyanın bir insanlık sorunudur. Bir kişinin, bir grubun, bir toplumun ya da bir devletin sorunu değildir. Şiddet, dünyaya gerçekçi bir şekilde baktığımız zaman çözüme kavuşturulması gereken bir sorundur. Şiddet sorunu bilinçli insanların el birliği ile çözülebilecek bir sorundur.

Şiddetin türlerine genel olarak bakacak olursak, aklımıza gelen ve gözümüze çarpan ilk şiddet türü fiziksel (bedensel) şiddettir. Fiziksel şiddeti, karşı tarafın vücuduna zarar verme olarak tanımlayabiliriz. Karşı tarafa zarar verme bazen bedenimizle, bazen de çeşitli aletlerin zarar vermeye yönelik kullanımıyla gerçekleşir. İnsan fiziksel ve ruhsal yönü olan bir varlıktır. İnsanın fiziksel ve ruhsal yönünün hukuk tarafından korunması gerekir. Hukuk, insanın fiziksel ve ruhsal yönünü güvence altına almalıdır. Fiziksel şiddeti, hukuk tarafından güvence altına alınan insanın, fiziksel ve ruhsal yönüne zarar verme eylemi olarak tanımlayabiliriz (Çemrek, 2015: 16).

Fiziksel şiddete ilk muhatap olanlar genellikle çocuklar ve kadınlardır. Fiziksel şiddet maalesef sevgi yuvası olması beklenen aile içinde gerçekleşir. Bazı toplumlarda fiziksel şiddet terbiye kültürünün bir parçası olarak kabul edilir. Kendi çocukluğunda bu tür şiddete uğrayan kişiler aile büyüğü olduklarında kendileri de çoğu kez bu şiddet türüne başvurmaktadırlar (Güneş, 2016: 62). Şiddete en çok maruz kalan kişiler bazı özellikleri nedeniyle çocuklar ve kadınlardır. Esasen bunun nedeni toplumdaki zayıf kesimin çocuklar ve kadınlar olarak düşünülmesidir. Fiziksel şiddetin kadınlara ve çocuklara yönelik olmasının nedeni kolay bir şekilde ulaşılır olmalarıdır. Fiziksel şiddet uygulanan kişiler fiziksel olarak zor durumda kaldıkları gibi ruhsal olarak da uzun süre bu durumdan kurtulamazlar. Bazen fiziksel ve ruhsal şiddetin öyle derinden yaralayıcı durumları olur ki kişiler hayatları boyunca onun etkisinden kurtulamazlar. Örneğin, Vietnam Savaşı'na

katılan ABD askerleri savaş bittikten sonra ülkelerine döndüklerinde birçoğu psikolojik tedavi görmüştür ve bazıları ise intihar etmiştir.

Fiziksel şiddete maruz kalmış kişilerin en belirgin özelliklerinden birisi ileriki yaşamlarında muhatap oldukları kişilere fiziksel şiddet uygulamalarıdır. Çünkü kendileri geçmiş yaşamlarında çevresi tarafından o şekilde yetiştirilmişlerdir. Fiziksel şiddete maruz kalanlarla ilgili olarak Alman psikolog ve psikanalist Gruen'in şu tespiti düşüncemizi destekler niteliktedir:

> Kendi geçmişlerinde fazlaca şiddete maruz kalanların şiddete "alışması" daha kolay oluyor; Judith Herman'ın Vietnam' da savaşmış eski askerlerle yaptığı çalışmada da gösterdiği gibi, insanlıktan çıkmaya karşı en etkin koruyucu olan duygudaşlığın en az gelişim gösterdiği grup onlar. Çocukluklarında sevgiyi yaşamış oldukları için kendiliklerindeki duygudaşlıkla bağlarını koruyan yüzde 30'luk kesime bugün her zamankinden fazla ihtiyaç var (Gruen, 2010: 98-99).

Alman Gençlik Enstitüsü araştırmacılarından Klaus Wahl; insanlarda şiddete yol açan nefret duygusunun ilk çocukluk evresine kadar sürüleceği görüşündedir (Gruen, 2010: 41). Dolayısıyla fiziksel şiddetten kurtulabilmek için bilinçli nesiller yetiştirmeliyiz. Fiziksel şiddetin boyutları çocukluk döneminden başladığı için çocuklarımıza fiziksel şiddet uygulamaktan uzak durmalıyız ve onları şiddetten uzak sevgi ile büyütmeliyiz. Onlara insanı ve doğayı sevdirmeli; insana ve doğaya karşı saygıyı aşılamalıyız. Çocuklarımızın kendilerini istedikleri bir alanda geliştirmelerini sağlamalıyız. Örneğin spor, gezi, müzik veya kültürel alanlarda kendilerini geliştirmeleri konusunda onları yönlendirebiliriz. Çünkü çocukluk döneminde çocuklara güzel alışkanlıklar kazandırırsak şiddetten uzaklaştırabiliriz. Ancak böyle yaptığımız takdirde fiziksel şiddeti önleyebileceğimizi bilmeliyiz. Unutmayalım ki bugünün büyükleri dünün çocuklarıydılar.

Şiddet türlerinden bir diğeri ise psikolojik şiddettir. Bu şiddet türünde fiziksel temas yoktur. Fakat karşı taraf ruhsal yönden baskı altına alınır. "Mobbing olarak da ifade edilen psikolojik şiddette; insanın psikolojik olarak acı çekmesine neden olma ve ruhsal yönden ona zarar verme ve şiddet içeren davranışlara maruz kalması söz konusudur" (Erdem, 2016: 78). Bu şiddet türünün alanı çok geniştir. Çocuklardan değişik meslek gruplarına kadar her yerde görülebilir. Psikolojik şiddet türü manevi bir şiddet türü olduğu için kanıtlamak en zor işlerden birisidir. Bağırmak, hakaret etmek, sevgi ve ilgi göstermemek, korkutmak vb. gibi birçok çeşidi bulunmaktadır. Bu şiddet türü ruhsal olarak kişilerde diğer şiddet türlerinden daha büyük tahribata yol açmaktadır. Bu şiddet türü kişilerde

kaygı, ruhsal bunalım, korku ve depresyon gibi duygu düzeyinde bozukluklar meydana gelmektedir.

Psikolojik şiddet türü ile karşılaşan kişiler uzun süre etkisinden kurtulamamaktadır. İngiltere'de yapılan bir araştırmaya, çocukken akranları tarafından psikolojik şiddete maruz kalan kişilerin, 40 yıl sonra bile bunun acısını çektiğine ve kişide onarılmaz tahribatlar bıraktığına işaret etmektedir (BBC News Türkçe). Bu şiddete maruz kalan kişiler ileriki yaşamlarında karşılaştıkları muhataplarının da aynı davranışı göstereceğini düşünebilmektedirler. Örneğin, evlenen bir kadının eşinden psikolojik şiddet görmesi ve eşinden ayrılması sonucunda diğer evlenmeyi düşündüğü kişilerin de kendisine psikolojik şiddet uygulayacaklarmış gibi düşünmesi, psikolojik şiddetin kişide bıraktığı etki sonucunda oluşur. Onun için psikolojik şiddet türü insanları en çok etkileyen ve etkisi yıllarca süren bir şiddet türüdür.

Derrida'ya göre ruhsal şiddet de üzerinde durulması gereken önemli noktalardan birisidir. Hatta ruhsal şiddet zalimliğe kadar varabilecek bir şiddet türüdür. Derrida'ya göre ruhsal şiddet zalimlik boyutlarına varabilecek bir şiddet türüdür ve asla küçümsenmemelidir. Şiddet türlerinin anlaşılmaz ve sapkın olan yanı ise cinsel taciz'i oluşturur. ABD cinsel tacizi hiç kimsenin aklını kaçırmayacağı şekilde dramalize eder. Sınırların bittiği yerde ise yasa ile sabit ve fakat ortadan kaldırılmaz bir şiddet meydana çıkar. Bu şiddet anormal ve aşırı bir şiddet içermektedir (Derrida, 2006: 49).

Dilsel şiddet yine şiddet türlerinden birisidir. Dilsel şiddet bir bakıma insanın yetişmiş olduğu kültürü de yansıtır. İnsan düşüncelerini dili ile ifade eder. Psikolojik şiddet kadar olmasa da dilsel şiddet de kişileri çok derinden etkiler. Dilsel şiddet, özellikle kelimelerle kendini ifade edemeyen kişilerin kullandıkları kötü sözler olarak tanımlayabiliriz. Öte yandan kültür düzeyi yüksek olan kişiler bu şiddet türünü karşıdaki kişiyi dilsel olarak aşağılamak için kullanabilirler. "Dilsel şiddetin amacı, sözcükler yoluyla muhatapta yönlendirici ve zorlayıcı bir etki bırakmak, karşıdakini küçülterek kendini haklı ve üstün konuma yükseltmektir" (Güneş, 2016: 68).

Kişiler dillerine dikkat etmedikleri zaman kargaşa ve kavgalara sebep olurlar. Dili ile kendini ifade edemeyen kişiler kaba kuvvete dolayısıyla şiddette başvurabilirler. Esasen dilsel şiddet fiziksel şiddete neden olabilir. Zaten problemleri başlatan da genel olarak dilsel şiddettir. Dolayısıyla dilsel şiddet insanların kendi aralarındaki konuşmalarına dikkat

etmedikleri ve birbirlerinin haklarına saygı duymadıklarında ortaya çıkan bir şiddet türüdür.

Dilsel şiddet karşıdaki muhataplara değişik söz türleriyle yapılabilir. Bağırmak, hakaret etmek, lakap takmak, küçültücü söz söylemek, korkutmak, dini olarak beddua sözleri söylemek vb. gibi sözlerle ve davranışlarla yapılabilir. Kurduğumuz bazı cümleler karşıdaki kişiyi oldukça etkileyebilir. Dilsel şiddet türüne trafik de kavga eden, birbirlerine hakaret eden insanları örnek olarak verebiliriz. Bu kişiler genellikle şiddet öncesinde birbirlerine kötü sözler söylerler. Daha sonrasında ise fiziksel şiddet boyutuna geçerler. Esasen yukarıdaki düşüncelerden yola çıkarak dilsel şiddet için fiziksel şiddetin ön hazırlığıdır diyebiliriz.

Fiziksel şiddeti başlatan en önemli sebeplerden birisi dilsel şiddet içerisinde yer alan kaba ve küfür ihtiva eden sözlerdir. İnsan konuşabilen bir varlık olmasına rağmen maalesef problemlerini kaba ve küfürlü sözleriyle karşı tarafı inciterek ifade etmektedir. Bu düşüncelerin oluşumunda içinde bulunduğu toplumun etkisinin olduğunu düşünüyorum. Özellikle televizyonlardaki komedi programlarının halkı güldürmek ve reytingini yükseltmek için söylediklerinin bel altı sözleri işaret etmesi, rap tarzı müziklerde küfürlü sözlerin bulunması ve kültürümüze mal olmuş kişilerin kurduğu küfürlü sözler toplumumuzu kötü yönde etkilemekte ve dolayısıyla dilsel şiddetin artmasına yol açmaktadır.

Televizyon programlarından sosyal medyaya varıncaya kadar toplumla iç içe olan yerler de dilsel şiddet içeren sözlerin engellenmesi gerekir. Çünkü böyle durumlar günümüz dünyasındaki insanları etkilemektedir. Kişiler bu gibi platformlarda bir sözünden dolayı linç edilme kampanyasıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Kişilerle ilgili olarak özellikle sosyal medyayı da kullanarak hakaretlere varabilen sözler söylenebilmektedir. Böyle bir durumla karşılaşmamak için dilsel şiddeti önlemek adına gayret sarf edilmelidir. Fakat birtakım hak ihlallerine ve suiistimallere mahal vermemek için dilsel şiddetin tanımlanması zorunludur. Bu noktada felsefi düşünceye ihtiyaç vardır.

Medyatik şiddet de yine şiddet türlerinden birisidir. Son zamanlarda özellikle terör örgütleri medyayı şiddeti hedefleri doğrultusunda bir araç olarak kullanmaktadır. Böyle yapmalarının en temel amacı; dünya gündemini belirlemek, dünyaya korku salmak ve geniş kitlelere ulaşmaya çalışmaktır. Böylece kendi faaliyetlerini bütün dünyaya duyurmuş ve medyatik şiddet ile hedeflerinden birini gerçekleştirmiş olacaklardır.

İnternet oyunlarında sürekli karşı tarafın yok edilmesi gerektiği düşüncesi ve karşı tarafı yok etmek için silah kullanımına teşvik edilmesi oynayanlara sürekli empoze edilmektedir. Oyunlar bu düşünce üzerine kurgulanmaktadır. Böylece kişiler şiddete alıştırılmaktadır. Bu kişiler bazen sanal âlemde olanlarla gerçek alemde olanları birbirine karıştırmaktadırlar. Örneğin sosyal medyada oynanan "mavi balina" ve "counter strike" gibi oyunların çocuklar üzerinde olumsuz yönde büyük bir etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Bu oyunlardan etkilenerek intihar eden ya da arkadaşını silahla vuran kişilerin olduğu bilinir. Bu olaylar medyatik şiddetin insanlar üzerinde önemli bir etki bıraktığını gösterir.

Toplumların eğitilmesinde kitle iletişim araçları büyük bir öneme sahiptir. Kitle iletişim araçlarının toplumların olayları doğru anlaması konusunda ödev ve sorumluluğu vardır. Bu nedenle özellikle dini medyanın topluma karşı sorumluluğu büyüktür. Kitle iletişim araçlarının hayatımıza girmesi ile toplumlar da büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Kitle iletişim araçlarıyla dini içerikli mesajlar, izleyiciye aktarılırken medya söylemlerine dikkat etmeli ve doğru bilgilendirmeye önem vererek programlar sunulmalıdır. Yine medya aracılığı ile dini bilgi edinen topluma ise zaman zaman medya okur-yazarlığı ile ilgili eğitimler verilmelidir. Dini medyaya çıkarılan kişilerin de toplumu aydınlatırken aktardıkları bilgiler konusunda hassas ve titiz olmaları gerekmektedir. Özellikle izleyiciye kendi yorumlarını dinin kendisiymiş gibi aktarmaktan kaçınmalıdırlar (Arslan, 2016: 05-25).

Diğer bir şiddet türü ise ekonomik şiddettir. Özellikle son zamanlarda büyük devletler diğer devletlere ekonomik yaptırım olarak bu şiddet türünü uygulamaya çalışmaktadır. Din felsefecisi Hüsamettin Erdem ekonomik şiddet türünü şu şekilde tanımlar: "ekonomik kaynakların ve paranın düzenli bir şekilde kişi, kurum ve kuruluşlar üzerinde bir yaptırım, tehdit ve kontrol aracı olarak kullanılmasıdır" (Erdem, 2016: 79). Ekonomi ile şiddet arasında doğrudan olmasa da dolaylı bir ilişki söz konusudur. Ekonomik yaptırımlara maruz kalan bir devlet eğer hammaddesini dışarıdan alıyorsa ve sanayisini kuramamışsa kısa sürede olmasa bile uzun vadede fakirleşecektir. Belli bir süre sonra fakirleşen devletlerin vatandaşları arasında şiddet olayları vuku bulacaktır. Yani ekonomik yoksulluk şiddete neden olacaktır. Dünya ülkelerinden bazıları ekonomisi kötü olduğu için karışıklık ve iç savaş halindedir. Bu duruma Libya, Somali, Nijerya,

Venezuela, Mısır, Suriye vb. ülkeleri örnek olarak verebiliriz. Bugün benzin zamları İran'da şiddet olaylarının yaşanmasının fitilini ateşlemiştir.

Ekonomik şiddet türü sadece devletler arasında gerçekleşmez. Ekonomik şiddet türü kendisini şu şekillerde gösterir: şartları uygun olduğu halde kişi veya kurumların ödemelerini yapmamak, kişinin bilmesi gereken maddi konuları kişiye söylememek, kişiyi ilgilendiren maddi konularda kişinin görüşünü almamak, kişinin maddi olanaklarına zorla el koymak, kişinin çalışmasını engellemek ve istemediği bir iş de zorla çalıştırmak vb. gibi davranışlar ekonomik şiddet türleridir. Özellikle ekonomik çıkarları çatışan devletler muhataplarına bu şiddet türünü sürekli uygulamaya çalışırlar (Erdem, 2016: 79).

Dünya devletlerine baktığımızda genelde günümüzde birbirlerine karşı ekonomik şiddet türünü uygulamaktadırlar. Büyük devletler genelde küçük devletlere ekonomik ambargolar yoluyla ekonomik şiddet uygulamaktadır. Devlet eliyle ekonomik şiddete başvurmaktadırlar. ABD'nin İran'a karşı uyguladığı ekonomik yaptırımları bu şiddet türünün örneği olarak verebiliriz. Öyle görünüyor ki ABD'nin uyguladığı ekonomik şiddet, bir tepki olarak dinin yine araçsallaştırıldığı bir başka şiddeti doğurmaktadır. Ekonomik gelirinde eşitsizlik bulunan, ülkelerinin bağımsızlığı ve geleceği ile ilgili endişe duyan toplumlarda dini duyguların şiddete daha kolay meylettiğini görmekteyiz. Şiddet ve terör eylemleri zengin-fakir arasındaki ekonomik uçurumu arttıran bir süreç olarak karşımızda durmaktadır (Kirman, 2017: 329-332).

Ekonomik durumları iyi olan ülkelerin fakir ülkelerin hammaddesini sömürebilmek için o ülkelerde ortaya çıkan din temelli terör örgütleriyle işbirliği içinde oldukları ve onları destekledikleri bilinen bir gerçektir. Zengin ülkeler fakir ülkelere ekonomik şiddet uygularken dini gruplardan yararlanmışlardır. Dolasıyla dini araçsallaştırmışlar ve kendi çıkarları için kullanmışlardır.

Derrida'ya göre eşcinseller de farklı şekillerde şiddete ve eşitsizliğe maruz kalmışlardır. Eşcinseller toplum tarafından dışlanmışlardır. Avrupalılar eşcinseller konusunda sınıfta kalmışlardır ve birçok eşcinseli Avrupa'dan sürgüne yollamışlardır (Derrida, 2006: 46). Derrida, Avrupa'nın eşcinsellere karşı göstermiş olduğu tavrı gün yüzüne çıkarmıştır. İnsanın kendi elinde olmayan bir şey için suçlanmasını kabul etmemiş ve dile getirmiştir. Eşcinsellere karşı yapılan bu davranışlar yine eşcinsel şiddeti doğurmakta, homofobik şiddet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şiddetin diğer bir versiyonu hayvanlara karşı olan şiddettir. Tarihten günümüze kadar kutsal metinlerde dâhil olmak üzere hayvanlara uygulanan bu şiddetten bahsetmişlerdir. Bir takım nedenlerden dolayı insanlarla hayvanlar arasında olan şiddet değişime uğramıştır. Şiddet toplumların bilinçlenmesiyle ve gerekli tedbirlerin alınmasıyla gitgide hayvanların lehine azalmaktadır. Toplum içerisinde zaman zaman hayvanlara karşı şiddet kullanan kişiler bulunabilmektedir. Fakat toplum bilinçlendikçe hayvanlara karşı uygulanan şiddet her geçen gün azalmaktadır.

Derrida hayvanlarla insanların arasındaki ilişkinin değişmek zorunda olduğunu belirtir. Hayvanlarla insanlar arasındaki şiddetin giderek önemsiz olacağını söyler. Hayvanlarla insanlar arasında şiddetin olduğunu ve bu durumu kutsal metinlerdeki felsefi dayanak noktalarını göstermeye çalışır. Hayvanlara karşı yapılan şiddeti önlemeye yönelik hukuk kuralları olmasa da bu şiddete daha fazla göz yumulmayacağını belirtir. Çünkü hayvan ile insan arasındaki ilişki bunu gerektirecektir (Derrida, 2006: 90).

Elisabeth Roudinesco hayvan şiddeti ile ilgili aşırı yasak getirilmemesi gerektiğini söyler. Ayrıca hayvan öldürmeyi yasaklamanın toplumlarda uygulanamayacağını düşünür. Çünkü ona göre aşırı yasaklama beraberinde beklenmedik şiddetleri doğurur (Derrida, 2006: 98). Derrida Elisabeth Roudinesco'nun bu düşüncesini destekler. Derrida'ya göre şiddetin yasaklanması daha büyük şiddetlerin ortaya çıkmasına neden olur. Böyle bir durumda şiddetin her yeri kaplayacağını, şiddete müdahale edemeyeceğimizi, elimizin ve kolumuzun bağlı kalabileceğini belirtir (Derrida, 2006: 105).

Bu şiddet duygularından kişileri kurtarabilmek için önce bilinçli bir nesil yetiştirmemiz gerekir. Bu görev sorumluluğu ilk önce anne-babaya daha sonra ise okullara ve çevreye düşmektedir. Daha sonra devleti yönetenler gerekli adımları atmalıdırlar. Yoksa toplumun her yanında şiddet olayları ile karşılaşırız. Öncelikle fiziksel şiddetten başlayarak şiddete neden olabilecek bütün etkenler ortadan kaldırılmalıdır. Daha sonra diğer şiddet türleriyle mücadele edilmelidir. Örneğin, medyadaki dilsel şiddet engellenmelidir. Şiddeti medya yoluyla yaymanın önüne geçilmelidir. Toplumun temel taşı olan aileden başlanmak üzere tüm toplum bilinçlendirilmelidir. Yeryüzünü yaşanabilir bir hale getirmek ve şiddeti engellemek için elimizden gelen gayreti el birliği ile yerine getirmemiz gerekir.

Günümüzde en çok merak edilen ve çözümlenmesi gereken konulardan birisi ise dinsel şiddettir. Dinin şiddete neden olup olmadığı konusudur. Bu konuya sonraki başlıklarda detaylı bir şekilde ele alacağımız için kısaca değindik.

2.3. Tarihte Dinsel Şiddet Örnekleri

Tarihi olarak gerçekleşen dinsel şiddet örneklerini incelememiz konumuzu daha iyi kavramamız açısından önem arz etmektedir. Dünya tarihine baktığımızda birçok dinsel şiddet örneği verebiliriz. Bunlardan bazıları doğrudan dinsel şiddet ile ilgisi olan örneklerdir. Bazıları ise farklı nedenlere dayanmakla birlikte dinsel şiddet kılıfına uydurulmuş şiddet örnekleridir. Dinsel şiddet örneklerini aynı dine ait kişiler, gruplar veya devletler arasında görebileceğimiz gibi kimi zaman ise farklı dini benimsemiş insanlar arasında görebiliriz. Günümüzde ise daha çok aynı ülke içindeki aynı dini benimseyen çeşitli grup, tarikat ve cemaatler arasında bu türden mücadeleleri görmekteyiz.

Din savaşlarının çıkış amaçları farklıdır. Kimi zaman din savaşları Kudüs'ün, Moriah tepesinin ele geçirilmesi için yapılır. Kimi zaman din savaşları Tanrı'nın İbrahim'in tek oğlunu kurban olarak istemesi ve İbrahim'in de oğlunu Tanrı'ya kurban olarak sunması ve bu kadar çile çekilmesi sonucunda kurban edilmemesi hadisesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Derrida ve Vattimo, 2011: 14).

Dünya üzerinde çok çeşitli şiddet üreten havzalar vardır. Afrika kıtası kendi başına, Afganistan ve Filistin bölgesi, özellikle Ortadoğu ülkeleri şiddet üreten bölgeler olarak karşımıza çıkar. Bu bölgelerde bazen dinden kaynaklı bazen ise ekonomi ve yoksulluktan kaynaklı şiddet meydana gelmektedir. Özellikle Afrika kıtasında yaşanan toplumsal şiddet olaylarında genel olarak büyük devletlerin etkisi gözükmektedir.

Şiddet bu gruplar arasında sadece fiziksel mücadele olarak değil, birbirini sevmeme, yerme, kötüleme ve ekonomik gelişme mücadelesi olarak da ortaya çıkmaktadır. Genellikle bu grupların bir yanı ise muhakkak onları kullanan büyük devletlere dayanmaktadır. Büyük devletler ise ekonomik çıkarları için bu grupları kurmakta ve kullanmaktadırlar. Bu türden gruplara silah ve para yardımlarında bulunmaktadırlar. Dinsel şiddet iki grup arasında olabileceği gibi topyekün devletler arasında da gerçekleşebilmektedir. Tarih sahnesi aynı dine mensup insanlar arasında da birçok kanlı mücadeleye tanık olmuştur.

> Fransa'da 1562'de "tek inanç, tek hukuk, tek kral" sloganıyla sekiz ayrı din savaşı başlatılmıştır. Bu savaşlar 1598'de Nantes Bildirisi ile sona ermiştir. Bu savaşlarda etkisi yüzyıllar boyu sürecek büyük bir yıkım yaşanmış, binlerce Fransız hayatını kaybetmiştir. 1618-1648 yıllarında Katolikler ile protestanlar / Luteryenler arasında gerçekleşen tarihin en "kanlı" din savaşı "30 Yıl Savaşları"'dır. Bu savaşlar yirmi kadar Avrupa devleti arasında

> gerçekleşmiştir. Bu savaşlar Westphalia anlaşması ile son bulduğunda sekiz milyon asker ve sivil hayatını kaybetmiştir. Almanya bu savaşlarda nüfusunun beşte birisi olan dört milyona yakın insanını kaybetmiştir (Baloğlu, 2015: 20-21).

Görüldüğü üzere dinden kaynaklanan şiddetten milyonlarca insan etkilenmiş ve bir o kadar insanda yaşamını yitirmiştir. Yani şiddet kimseye bir fayda sağlamamış aksine en kanlı mücadelelere sahne olmuştur. Tarihte dinin hayat şartlarına göre değişmesi ve yenilenmesi gerektiğini düşünen reformcular olmuştur. Reformcular ile din aynı şekilde kalsın ve yaşansın diyenler arasında birçok kanlı mücadele gerçekleşmiştir.

Tarih sahnesine baktığımız da farklı dinler arasında çeşitli şiddet olaylarının meydana geldiğini belirtmemiz gerekir. Örneğin, Hıristiyanlık dininin tarih sayfalarında olumsuz birçok olay mevcuttur. İmparator Theodosius tarafından 390 senesinde Selanik halkına soykırım yapılmıştır. 12. ve 13. yüzyıllarda Müslümanları Kudüs'ten ve kutsal yerlerden atmak için Avrupalı Hıristiyanlar tarafından Haçlı seferleri düzenlenmiştir. Kudüs'ü 1099 yılında ele geçiren Haçlılar erkek, kadın ve çocuk demeden şehirde yaşayan insanları katletmişlerdir (Türer, 2014: 64-65).

Gerçekten din savaşları insanlık adına utanç verici hadiselerdir. Bir şehri yok etmek, erkek, kadın, çocuk demeden öldürmek tam bir vahşettir. Dinlerin ana kaynaklarını incelediğimizde hiçbir din bize başkalarının yaşamını gasp etme hakkını vermez. Dinler tam aksine insanların yaşatılması için elimizden geleni yapmamız gerektiğini söylerler. İnsanlık olarak bu tür kötü olaylardan ders çıkarmalı ve böyle hatalı davranışlara düşmemeliyiz. Sebebi ne olursa olsun din adına şiddete başvurmaktan vazgeçmeliyiz.

2.4. Şiddetin ve Dinsel Şiddetin Nedenleri

Şiddet olaylarını önlemek için bir takım tedbirler almamız gerekir. Tedbir alırken üzerinde durmamız gereken en önemli konu ise şiddetin sebeplerinin neler olduğunu tespit etmektir. Şiddetin altında yatan sebeplerini tespit edersek şiddete daha kolay çözümler getirebiliriz. Bu nedenle şiddetin nedenlerini öğrenmemiz konumuz açısından önem arz etmektedir.

Şiddetin temel sebebi olarak sadece dini gören yaklaşımlarla karşılaşmak mümkündür. Fakat şiddete konu olan olgu etraflıca irdelendiğinde bu durumun hiç de göründüğü gibi olmadığı fark edilmektedir. Nitekim dinsel şiddet gibi görülen bazı şiddet olayları kimi zaman ekonomik, kimi zaman siyasi ve kimi zaman da sosyal sebeplerden

kaynaklanmaktadır. Dinlerin ana kaynaklarına baktığımızda hep insanların mutlu olmasını amaçlarlar. Fakat dini bir araç olarak kullanan kişiler veya devletler istedikleri şeylere ulaşmak için şiddet üretirler. Sonuç olarak şiddet çoğu kez dinin gölgesinde ortaya çıksa da başka sebeplerden kaynaklanmaktadır.

Şiddet olaylarının birçok nedeni bulunmasına rağmen şiddeti gerçekleştiren kişiler bazen şiddet olaylarını kutsal metinlere dayandırmaya çalışırlar. Şiddeti gerçekleştiren kişiler böyle düşünmekle bir bakıma şiddeti meşrulaştırarak kendi vicdanlarını rahatlatmaya çalışırlar. Konuyla ilgili olarak psikanalist Rafael Moses'in yaklaşımı bu düşünceyi destekler niteliktedir: "İnsanlar, planlanmış bir şiddet eylemini haklı görmeye çalışarak vicdanlarını rahatlatmak zorundadırlar" (Moses, 1996: 24). Hâlbuki kutsal metinleri incelediğimizde ve literal okumanın ötesine geçerek yorumladığımızda kutsal metinlerin insanları şiddete teşvik etmediğini görebiliriz. Kutsal metinler genel olarak insanları dünya hayatında mutlu kılmaya çalışırlar.

Aşırı mütedeyyin ya da dindar ortamlarda yetişen kişiler için şiddet kutsallaştırılabilir. Kimi dini gruplar çıkarlarını gerçekleştirmek adına ölümü kutsallaştırmaktadırlar. Bu kişiler ölüm ile istediği hayata kavuşacağını düşünmekte ve şiddete başvurmaktadır. Yani ölüm ile şiddet anlayışı bir bütün olarak kişiyi kuşatmaktadır. Kişinin ana hedefi; yanlış bir benliğin öldürülmesi ve onun yerine doğru bir benliğe sahip olmak olarak karşımıza çıkmaktadır (Sambur, 2014: 103). Bu şekilde ve anlayışla yetişen kişiler kolaylıkla şiddete başvurmaktadırlar. Kendilerini kutsal olana adarlarsa öldükten sonra iyi bir hayata kavuşacaklarını düşünmektedirler. Aslında bu anlayışın yönetici kesimi militanlarını bu şekilde vaatlerde bulunarak ölüme sürüklemektedirler. Normal koşullarda akıl sağlığı yerinde olan bir insanın bu şekilde bir girişimde bulunmasının mümkün olmadığı yargısına varabiliriz. Fakat bu dünyada elde edemediğini dine kendisini adayarak elde edeceğine inanması kişiyi ölüme ve dolayısıyla şiddet yapmaya itmektedir. Kısacası kişinin aklını kullanmaması kişiyi din adına şiddeti kullanmasına imkân vermektedir. Kişi burada ölümü kutsal olarak görmektedir.

Şehit olmak bu kişilerce intihar olarak düşünülmemektedir. Esasen baktığımızda şehitlik zayıflık ve çaresizliğin göstergesidir. Fakat bu kişilerce şehitlik Tanrı adına hayatını insanlığa adamak olarak görülmektedir. El Kaide gibi terör gruplarının intihar eylemcisi bulmalarının en büyük kaynağı kişinin şehitlik mertebesine ulaşacağına inandırılmasıdır. Onlara göre şehitlik dini bir ibadet olarak düşünülmektedir. Şehitliği elde

edebilmek ve cennet nimetlerine kavuşmak için hayatının feda edilmesi gerektiği algısı onlara öğretilmektedir (Sambur, 2014: 104).

Din, şüphesiz insanların hayatlarını etkileyen en önemli faktörlerden birisidir. Dinsel şiddetin en önemli sebeplerinden biriside şiddet uygulayan kişilerin çocukluk dönemlerinde şiddete maruz kalmalarıdır. Örneğin; ailesinden ve çevresinden şiddet gören çocuklar ileriki yaşamlarında şiddeti benimserler. Bu çocuklar şiddeti ilk önce karşıdaki muhataplarına uygulamaya çalışırlar. Karşıdakine şiddet uygulamaya güç yetiremedikleri zaman şiddeti kendi bedeninde uygularlar. Şiddete meyilli olan bu kişilerin temel nedenleri arasında çocukluk döneminde yaşamış oldukları şiddet vardır (Türer, 2014: 87).

Dini şiddetin oluşmasında kişilerin utanç duyması ve aşağılanması gibi nedenlerin büyük bir etkisi vardır. Şiddet ile utanç ve aşağılanma eylemleri arasındaki bağlantının önemi gözden kaçırılamaz. Bu eylemler arasındaki bağlantılar ise şiddeti ve suç işlenmesini arttırmaktadır (Sambur, 2014: 102). Bu duyguyla yetişen kişiler kendilerini kutsal olan dine feda edebilmektedirler. Bundan dolayı bu kişiler utanç ve aşağılık duygusundan kurtulabilmek için gözlerini bile kırpmadan intihar eylemcisi olabilmektedirler. Tabiki intihar eylemcileri dini içeriği olmayan farklı sebeplerden kaynaklı terör eylemlerinde de kullanılmaktadırlar.

Çocukluğunda iken anne, baba ve çevresiyle yeterince sevgi bağı kuramamış kişiler değersizlik duygusu ile yetişirler. Büyüdüklerinde kendilerini değerli hissettirecek bir ortama ihtiyaç duyarlar. Genellikle bu ortamı da kendilerini çıkarları için kullanacak kişiler tarafından değerli hissettiren ortamlarda bulurlar. Kendisinin bir işe yaradığını düşünen kişiler bu ortamlarda şiddete alıştırılırlar. Şiddet onlar için normal bir davranış şekline bürünür. Etrafında bulunan kişilerin şiddete ses çıkarmaması onlara kendileri gibi düşündükleri duygusunu hissettirir. Albert Einstein: “dünya kötülerin değil, kötülüğe göz yumanların tehdidi altında” diyerek şiddete göz açtırmamak gerektiğinin önemine işaret etmiştir (Gruen, 2010: 25).

Yalnız burada şunu belirtmek gerekir ki, dünya çapında ismi duyulan bazı liderlerin sadece dışlanmışlık duygusundan dolayı şiddet olayları gerçekleştirdiği söylenemez. Örneğin, Usama bin Laden gibi liderler, yoksulluk ve dışlanmışlık duyguları içinde değillerdir. Buna rağmen bu liderler adaletsizlik, eşitsizlik ve aşağılanmışlık duygusundan beslenmektedirler. Fakirlik, o anda kendisini göstermeyebilir fakat zaman geçtikçe terör kamplarına militan bulmak için işe yarar hale gelebilir (Sen, 2006: 165-166).

Esasen şiddet eyleminin kaynağı, kişinin kendi yaşadıkları veya çevresi ile maruz kaldıklarıdır. Bu kişiler yaşamış oldukları aşağılanmışlığı ve çekmiş oldukları zorlukları anlatmayı onursuzluk olarak hissederler. Çünkü onlara küçüklüğünden beri çektikleri zorlukları anlatmanın zayıflık anlamına geleceği öğretilmiştir. Bu nedenle bu kişiler etraflarına daima kendilerini güçlü olarak göstermek için şiddete başvururlar (Gruen, 2010: 80). Görüldüğü üzere kendi hayatlarında şiddete maruz kalmış ve onlara eziyet çektiklerini itiraf etmelerinin alçaltıcı olduğu öğretilmiştir. Bu çocuklar ise büyüdüklerinde kendi yaşamış olduğu duygu ve şiddeti başkalarına karşı kullanmışlardır.

Şiddet içerisinde büyümüş kişiler kurtuluşu sadece şiddete itaatte ararlar. Bu durumlar için iyi bir kişi olmak zayıflık işareti olarak görülürken, şiddet yapmak ise güçlü olmak olarak anlaşılır. Güçlü olmak ise intihar eylemlerine katılmak ve ölüme adanmışlık olarak görülür (Gruen, 2010: 33). Bu şekilde yetiştirilmelerinin nedeni onlara bir kimlik giydirilmek istenmesidir. Onları bu şekilde düşünmelerini sağlayarak kullanmalarının gerçek maksadı onlara istediklerini yaptırmak istemeleridir. Bu kişiler onların istediklerini yerine getirdiklerinde kendilerinin kahraman olacağını düşünmektedirler. Bu kişilerin kendilerini değersiz hissettikleri bir çevreden kahraman olma duygusu etrafında toplanmalarını sağlayan gerçek neden şiddettir (Gruen, 2010: 45-46). Dindar insanların kolayca şiddete yönelmesinin arkasında onların aşağılanma duygusu vardır. Dinler aşağılanma duygusunu dindarlarda güçlü olmaya sevk etmekte ve dolayısı ile şiddete dönüştürmektedir (Sambur, 2014: 102). Şiddete başvurarak güçleneceğine ve bu aşağılanma duygusundan kurtulacaklarına inanmaktadırlar.

Derrida'ya göre dinsel şiddetin nedenlerinden birisi geçmişteki ve günümüzdeki akımlardır. Geçmişteki ve günümüzdeki akımlar itiraf etmeseler de en barbar suçlarının yanında ya da karşısında "din savaşları" yürütüyorlardı. Yahudi-Hıristiyan Batı'nın savaşları ya da askeri girişimleri bir bakıma din savaşları sayılmalıdır. Kudüs'ün alınması ile ilgili savaşlar din savaşına en iyi örneklerden birisidir. Bu varsayımlar dinleri aşağılamak anlamına gelmez. Bir din savaşı görmek için dinselliği sınırlandırmamız gerekir (Derrida ve Vattimo, 2011: 33-34). Esasen Derrida bu düşüncesiyle dini yaşam biçimlerine baskı uygulanmaması gerektiğini belirtmiştir. Aksi takdirde şiddettin ortaya çıkabileceğini ima etmiştir.

Dinsel şiddetin bir diğer nedeni ise yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizliktir. Dünya devletlerinin gelir dağılımlarının farklı olması ve büyük devletlerin diğer devletleri

sömürmesi sonucunda şiddet olayları meydana gelmektedir. Yoksulluk ve adaletsizlik ilk zamanlarda şiddete sebep olmuyor gibi görünebilir. Fakat yoksulluk ve adaletsizliğe uzun vadede baktığımızda şiddete sebep olacağını görebiliriz. Çünkü adalet olmayan yerde gelir dağılımında eşitsizlik olur. Gelir dağılımındaki eşitsizlik ise toplumdaki insanlar arasında ekonomik olarak maddi farklılığı arttırır. Ekonomik gelir arasında farklılık arttığı zaman ise toplumun çoğu kesimi yoksullaşır. Yoksulluğun arttığı toplumlarda ise memnuniyetsizlik ve öfke artar. Sonuç olarak ise adil olmayan kanunlarla yönetilen ve gelir dağılımında eşit olmayan bir toplum şiddetin ortaya çıkmasını kolaylaştırır.

> Bir yerde mülkün zail olmasının nedeni, orada adaletin zail olmasıdır. Adaletin ve hukukun özel kitlesi olmaz. Adalet ve hukuk herkes için özeldir, herkes için eşittir. Yani nasıl ki soluduğumuz oksijen, herkes için eşit ise, güneş nasıl ki bütün insanlık için eşitse, adalet ve hukuk da böyledir. Bugün insanlığın belki de en büyük sorunu bu ilkeyi çiğniyor olmasıdır. Yani gelir dağılımındaki adaletsizlik, kaynakların eşitsiz kullanımı, dünyanın zenginliklerinin istismar edilmesi gibi hususlara baktığınızda, sanki yerküreyi bir adaletsizlik düzeni kaplıyor, bütün bunlar da şiddeti besliyor. Şiddet de dönüyor bunları iyice olumsuz hâle getiriyor (Özafşar, 2015: 31).

Adaletsizliğin ve yoksulluğun olduğu ülkeler zaman ilerledikçe bu durumdan kurtulmazlarsa şiddet sorunlarıyla karşı karşıya kalacaklardır. Çünkü bu iki kavram o ülkelerde zamanla şiddetin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Adaletsizlik, yoksulluk ve açlığın etkilerinin zamanla şiddete dönüştüğünü görmekteyiz. Adaletsizlik, yoksulluk ve yıkım gibi olgular geçmişte meydana getirdikleri etkilerinden dolayı zamanla şiddete dönüştürmek için kullanılmıştır. 1840'larda İrlanda halkı İngiltere ile barışçıl bir döneme girmelerine rağmen açlık yılları yaşamıştır. Fakat İrlandalıların yaşamış oldukları yoksulluk, açlık ve ekonomik ilgisizlik gibi durumların İngiltere-İrlanda arasında gerçekleşen 150 yılı aşkın bir süre boyunca şiddete katkı sağladığı bilinen bir olgudur (Sen, 2006: 164).

Küresel adaletsizliğin ve yoksulluğun etkileri dünyanın bazı yerlerinde hala devam etmektedir. Özellikle bu konuda emperyal devletler adaletsizlik ve yoksulluktan kaynaklı şiddetin ortaya çıktığı ülkelerdeki dini grupları kendi çıkarları için kullanmaktadırlar. Örneğin, ABD adaletsizliğin ve yoksulluğun olduğu Suriye ve Irak'ta dini gruplar olarak ortaya çıkan El Kaide ve Deaş'ı kendi çıkarları için kullanmıştır. Batılı devletler tarafından küresel adaletsizlik ve yoksulluk kaynaklı olarak kurulan ya da kurulmasına izin ve imkân verilen bu dini örgütler özellikle Batı Asya ve Ortadoğu'da şiddeti beslemek için kullanılmışlardır.

Dinsel şiddetin diğer bir nedeni ise kişilerin kendi inançlarının ana kaynaklarını tam olarak bilmemesidir. Kendi inançlarının ana kaynaklarının ne olduğunu başkalarından öğrenmeleridir. Aslında en önemli neden olarak eğitimli cehaletin devam etmesidir. Bu eğitimsiz insanları yöneten kişiler onları kolaylıkla şiddet aracı olarak kullanabilmektedirler. Bu eğitimli ve aklını kiraya veren kişiler yine kendilerine verilen görevleri sorgulamadan yapmaktadırlar. Körü körüne verilen görevleri yerine getirmektedirler. Pek çok nedenden ötürü intihar eylemcileri ve şiddeti gerçekleştiren militanlar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kendi çıkarları için her yolu mubah gören din istismarcıları şiddet üretmek için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Örneğin, ülkemizde yakın zamanda meydana gelen örgütlü din istismarının en somut kanıtı şüphesiz Fethullahçı Terör Örgütü'dür.

Öyle anlaşılıyor ki; FETÖ, dış güçlerle bağlantılı olarak faaliyet göstermiş, kötü emellerine ulaşmak için her türlü yolu mubah görmüştür. Dinî değerleri ve insanların dinî duygularını tereddüt etmeden istismar etmiştir. Örgüt, dinî görünümlü faaliyetlerini güç ve çıkar ağına dönüştürerek siyasi, adli, idari ve ekonomik bir yapı oluşturmuştur. Oluşturduğu çok yönlü ilişkiler ağıyla kirli ve gizli amaçlarını perdelemiştir. Örgütün istismarcı faaliyetleri İslam'ın temel ilkeleri ile hiçbir şekilde bağdaşmamaktadır. Örgüt lideri, üyeler tarafından tartışılmaz bir otorite olarak kabul edilmektedir. İslam'a göre Hz. Peygamber'den başka, "masum ve tartışılmaz" bir otorite ve rehber kabul edilmemesine rağmen şiddet üretmeyi imanın bir gereği olarak görebilmişlerdir (Malkoçoğlu, 2018: 108).

Öte yandan yaşamını dine göre düzenleyenlerle din istismarında bulunanlar aynı kişiler değillerdir. Çünkü din istismarında bulunan kişiler dine ve dindarlara olumsuz bakma noktasında zarar vermektedirler. Diğer insanlar din istismarcıları yüzünden dine karşı olumsuz olarak bakmaktadırlar. Bu nedenle şiddetin dinlerden kaynaklandığını düşünen kişiler kendilerine alternatif inançlar bulmaktadırlar. Fakat unutmamalıyız ki dini istismar edenlerle samimi dindarlar aynı kişiler değildirler.

Dinsel şiddetin ortaya çıkmasına neden olan yine o dinin eğitimsiz mensuplarının bulunmasıdır. Onların dini kaynaklarını yanlış yorumlayıp işlerine geldiği gibi hareket etmeleri de şiddete sebep olmaktadır. Bu gibi olayları gerçekleştiren kişilerin çoğu büyük devletlerin maşası olduğunun farkında bile değillerdir. Bu kişiler, o ülkeler üzerinde emelleri olan devletlerin çıkarlarına hizmet etmektedirler. İşte burada sorulması gereken soru şudur: din mensuplarının böyle davranmaları acaba o dini kötüler mi ya da dine mal

edilebilir mi? Din kendisini problemlerin kaynağı olarak görmek istemiyorsa şiddeti besleyen bir faktör olmaktan uzaklaşması gerekir. Esasen problemlerin kaynağı dinin şiddet ile boğulmasıdır. Çünkü dini hayatın tamamı insanın kendi hayatıdır ve insan tarafından inşa edilmiştir. Din kendi başına hayat yaşayamaz. Tanrı ve din adına söylenen ve yapılan her şey insanın iradesi ile yapılmıştır. Onun için din adına yapılan şiddetin insanların yapmış olduğu eylemlerden hiçbir farkı bulunmamaktadır (Sambur, 2014: 101). İnsanlar bazen kendi istediklerini gerçekleştirmek için Tanrı adına da konuşabilmişlerdir. Gerçekte şiddeti gerçekleştiren din ya da dini metinler değildir. Şiddeti gerçekleştiren o dine mensup fakat dinin yorumlanmasında bilgisiz ve yetersiz kişilerdir. Bu nedenle şiddet, dine değil din mensuplarına ve dini kullananlara atfedilmelidir. Örneğin, Birinci Haçlı Seferleri sırasında Papa II. Urban "Tanrı böyle istiyor" söylemi ile Yahudi, Ortodoks ve Müslümanlara karşı savaş ilan etmiş, binlerce insanı haksız yere öldürmüştür (Çemrek, 2015: 11).

Dinsel şiddete neden olan başka bir etken ise emperyal devletlerin başka ülkelerin yeraltı kaynaklarını sömürmek için oralarda dinsel kökenli örgütleri gizlice desteklemesidir. Yani aslında örtülü olarak dinsel şiddetin kaynağı büyük ölçüde ekonomiktir. Emperyal devletler o ülkelerin tamamıyla uğraşmak yerine, dinsel kökenli örgüt liderleri ile anlaşmaktadırlar. İstediklerini bu yolla temin etmeye yönelmektedirler. Yani herkesle uğraşmak yerine bir kişiyi etkileyip işlerini gördürmektedirler. Esasen bu dinsel görünümlü örgütler büyük devletlerin sömürmek istediği yerlerdeki gölgeleri veya temsilcileri gibidir. Sömürmek istedikleri yerlere yapılan operasyonlar, kurulan bu örgütler eliyle yaptırılmaktadır. Emperyal devletler kurdukları bu örgütlerle bir bakıma rakip devletleri ikaz etmekte ve gerektiğinde gözdağı vermektedirler (Mezheri, 2016: 272).

Dinsel kökenli örgütler kendilerini ortaya çıkaran toplumlarla çok sıkı ilişki içindedirler. Çünkü militanları genelde içinde bulundukları toplumlardan temin ederler. Bir de içinde yaşadıkları toplumun kendilerini benimsemesi için böyle davranmak zorunda kalırlar. Bu nedenle içinde yaşadıkları toplumun önemli bir faktörü olan dini kılıf görünümüne bürünürler. Büründükleri bu dini kılıfı kullanarak kendilerini ebedileştirmek için ise eğittiği militanlarla şiddete başvururlar. Çünkü bu tür örgütler insanları ancak şiddet ile yola getirebileceklerine inanırlar.

Siyasi ve ekonomik istikrarsızlık yaşayan ülkelerdeki dinsel görünümlü terör örgütleri şiddete başvurmaktadırlar. Kendileri gibi olmayan kendileri gibi düşünmeyen

insanları medyayı da kullanarak tüm dünyanın önünde öldürmektedirler. Bu devletler o ülkelerde hem dinsel terör örgütleriyle dirsek teması kurmakta ve onları çıkarları için desteklemekte hem de dinsel terör örgütleriyle anlaşma yapmak için o ülkeleri işgal etmektedirler. O ülkelerin liderleri yerine çıkarlarının uyuştuğu dinsel terör örgütlerinin ağızlarından çıkacak sözlere bakmaktadırlar. Ülkede var olan gerilimler yaşanırken bir de yeni şiddet olayları ortaya çıkarmaktadırlar. Dolayısıyla işgal ettiği ülkelerin ekonomilerini Irak ve Suriye'de olduğu gibi sömürmektedirler.

Dinsel şiddetin diğer bir sebebi ise medya yoluyla dünyaya korku salıp mensubu göründükleri dini kötülemektir. Yapmış oldukları eylemleri medya yoluyla büyütmektedirler. Bu amaçla dünyanın gündemini belirlemeye çalışırlar. Böylece kendilerinden söz ettirirler. O dini, dünyaya yanlış bir şekilde aktararak insanların o dine karşı antipati oluşturmasını sağlamaktadırlar. O dinin ana kaynaklarına bakmadan kendilerine göre yorumlayarak insanlığın gözünde olumsuz izler yaratabilecek ritüeller düzenleyerek dünyanın o dine karşı kin beslemelerine neden olmaktadırlar. "İslam'ın şiddet dini olduğu iddiasının İslamofobi gibi tarihe geçecek bir korku ve nefret hali doğurması, yalnızca Müslümanları değil bütün insanlığı bunalıma sürüklemiştir" (Görmez, 2015: 05). Onların böyle davranmalarının nedeni, o dinin şiddet dini olduğunun dünyaya medya yoluyla sistemli bir şekilde gösterilmek istenmesidir. Böyle davranmaları ise insanların mantıkları yerine, duygularıyla hareket etmelerine neden olmuştur. Böylece o dine karşı sistemli bir şiddet uygulamış olurlar. Sistemli şiddetin hedeflerinden bir diğeri ise insanları bezdirmek, birbirlerine karşı şüphelendirmek, bulundukları mekânlarda kargaşa çıkarmak ve böylece insanların akılları ile değil de duygularıyla hareket etmelerini sağlayarak hataya düşmelerine sebep olmaktır (Türer, 2014: 113).

Medya ilgisini çekmenin hedeflerinden birisi sistemli bir şekilde şiddetin gerçekleşmesini sağlamaktır. Medya haber kaynağı yapmak için maalesef şiddeti takip eder ve gündeme getirir. Medyaya bu yönden bakacak olursak medyanın şiddete karşı bir zaafı vardır. Sistemli şiddeti meydana getirenler ise medyanın bu zaafından yararlanırlar. Medya bu konuyla ilgili olarak "çarpıcı olaylar olağan haberlerden üstündür" anlayışıyla hareket etmektedir. Medyanın bu şekilde düşünmesi şiddeti gerçekleştiren teröristlerin işine yaramaktadır. Böylece gündemi belirleyen teröristler istedikleri haberleri dünyaya yaymaktadırlar.

Günümüzde hukuktan yoksun bir şiddet durumu ile baş başayız. Hukuktan yoksun şiddet olayları karşısında büyük bir sarsılmışlık içindeyiz. Bu durum "şizofrenik şiddet" olarak ifade edilmektedir. Bu gün tarihi yapılar demeden, doğa demeden, canlı demeden dünyamızı yok eden bir şizofrenik şiddet durumu vardır (Özafşar, 2015: 25). Gerçekten günümüzde şiddetin boyutu çok artmıştır ve şiddet çok çeşitlenmiştir. Özellikle de dünyanın belirli bölgelerinde şiddet her geçen gün artarak devam etmektedir.

Dinsel şiddete baktığımız zaman yine şiddetin ortaya çıkmasında bireyin kişilik yapısının da etkili olduğunu söyleyebiliriz. Dünya tarihine baktığımızda şiddetle birlikte belirli kişilerin isimlerinin ön plana çıktığını görebiliriz. Yani şiddet akla geldiği zaman bu kişilerin isimleriyle birlikte anılır. Deaş lideri Ebu Bekir Bağdadi, El kaide kurucu lideri Usame bin Ladin, Taliban'ın eski lideri Molla Muhammed Ömer vb. gibi isimlerin bulunduğu bölgelerde bir şiddet ya da terör olayı gerçekleşirse dünya kamuoyu ilk açıklamayı bu liderlerden beklerler. Çünkü bu liderlerin bulunduğu bölgeler bu liderlerin şiddeti ile özdeşleşmiştir. Dolayısıyla şiddeti gerçekleştiren ve özellikle şiddetin kaynağındaki isimlerin kişilik özelliklerinin ve psikolojik durumlarının tahlil edilmesi önem arz etmektedir.

Terör ve şiddetin ortaya çıkmasında bireyin kişilik yapısının önemi büyüktür. Şiddet davranışı sergileyen kişilerin ruhsal yapısının şiddeti gerçekleştirmesinde etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Dünya tarihinin en kanlı savaşlarından birisi olan İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasında Hitler'in kişilik yapısının etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Hitler kendi ırkını diğer ırklardan üstün görmüş ve o ırklara hayat hakkı tanımamaya karar vermiştir. Batılı araştırmacılar Hitler'in bu yönünü genellikle göz ardı etmişlerdir (Türer, 2014: 78).

Derrida'ya göre din savaşlarının ardında elbette başka çıkarlar bulunmaktadır. Örneğin, ekonomik, siyasal ve askeri çıkarlar bulunmaktadır. Başımıza gelen en kötü felaketleri "din savaşları" olarak nitelesek de her zaman bu savaşların adını koymak mümkün olmaz (Derrida ve Vattimo, 2011: 33-34). Derrida'ya göre dinsel şiddetin arkasındaki neden din adına yaşayan topluluğa yeniden bir ad verme, bedenini ve dilini yeniden belirleme iddiasıdır. Bu iddialar köktencilik ile beraber kendi bedenine şiddet ve ölüm getirmektedir (Derrida ve Vattimo, 2011: 62).

Derrida şiddetin bir sebebinin de hoşgörüsüzlük olarak görmüştür. Eylemlerimizle hoşgörüsüzlük gösterenlere karşı direniş göstermemiz gerektiğini belirtir. Hoşgörülü

olmayı bu davranışı göstermeyenlere öğretmemiz gerektiğini söyler. Hoşgörüsüzlük figürlerini “aforoz, dinden çıkarma, sansürleme, marjinalleştirme, çarpıtma, denetleme, düzenleme, ihraç etme, sürme, hapsetme, rehin alma, ölüm tehditleri, idam ve suikast” olarak sıralar (Borradori, 2008: 157).

Derrida eşitsizlik ve şiddetin temel nedenlerinden birisinin de özellikle Amerika’da ırkçılık olduğunu söyler. “ABD'de medeni hakların gelişmesine karşın ırkçılığın bir kitle olayı olduğunu unutmamak gerekir. Mahkûmlar arasında çoğunluk siyahlarda. Hem de yoksul (Afrika kökenli Amerikalılar!) siyahlarda” (Derrida, 2006: 45). Irkçılık yüzünden gerçekten de dünya çok çekmiştir ve hala ırkçılık Amerika gibi dünyanın en büyük devletinde bile varlığını sürdürmektedir.

Derrida daha küçük yaşlarından itibaren ötekiliği yaşamış ve ırkçılığa maruz bırakılmıştır. Bu ötekileştirme ve ırkçılık onun hayatında silinmez izler bırakmıştır ve eserlerine yansımıştır. Ötekileştirme ve ırkçılık onun kendisini çok büyük bir suç işlemiş gibi hissettirmiştir. Çocuk sayılabilecek genç yaşta birisi için bu tür suçlamalara maruz kalmak hayatında derin yaralar açmış olsa gerektir. Derrida kendisine hiçbir açıklama yapılmadan okuldan atıldığında hissettiği duyguları şöyle belirtmiştir: Ailemdeki ve çevremdeki Yahudiler, korkudan Yahudilik ile ilgili konuşmalar yapmaktan çekinirlerdi ve Hıristiyanlığa ait olan ritüellerden bahsederlerdi. Derrida örneğin, Yahudilikte bulunan “sünnet” töreni yerine Hıristiyanlıkta bulunan “vaftiz”’den bahsederlerdi diyerek korktuklarını belirtmiştir. Derrida çevresindeki insanların Hıristiyanlık kültürüne uyum sağlama çabası içinde olduğunu ve kendisinin bu durumun farkında olduğunu ve bu durum nedeniyle hep acılar çektiğinden bahseder. Derrida kendisini hep "Katolik" olmayan, yabani, kaba, "Arap" ve gizlice dini ritüel yapanları öldürmüş gibi hissettim diyerek düşüncelerini ifade eder (Borradori, 2008: 28).

Görüldüğü üzere Derrida kendisine ve çevresine karşı yapılan ırkçılıktan çok etkilenmiştir. Irkçılık, insanlar arası şiddete kadar uzanan ve dünya milletlerinin çok çektiği bir davranış biçimidir. Farklı bir açıdan da bakacak olursak insanın elinde olmayan sebepler yüzünden dışlanması kabul edilebilir bir şey değildir. Bu manada Derrida Fransa’da dini kültürel olarak ötekilenmişliği sonuna kadar yaşamıştır.

Şiddetin arkasında yatan önemli sebeplerden birisi milyar dolarlarla ifade edilen silah ekonomisidir. Özellikle büyük devletler ekonomilerinin daha iyi olması ve kendi

vatandaşlarının refahı için diğer ülkelere silah satmaktadırlar. Silah satışları da şiddetin artmasına neden olmaktadır.

> Günümüzde dünya silah pazarının esas tedarikçileri G8 ülkeleridir; 1998-2003 arasında kalan dönemdeki silah satışlarının yüzde 84'ünü bu ülkeler yapmıştır. …… G8'in Batılı olmayan tek üyesi olan Japonya aynı zamanda bu birliğin silah ticaretinden uzak duran tek üyesidir. Dünya pazarındaki silah satışlarının yarısını tek başına ABD yapmakta ve bu ihracatının üçte ikisi aralarında Afrika'nın da bulunduğu gelişmekte olan ülkelere gitmektedir. Silah kullanımı sadece kanlı sonuçlara yol açmakla kalmamakta, aynı zamanda ekonomi, politik yapı ve toplum üzerinde de yıkıcı sonuçlar yaratmaktadır. Bu, bazı bakımlardan, soğuk savaşın Afrika üzerinde yürütüldüğü 1960'lı yıllardan 1980'li yıllara kadar uzanan dönemde, dünya güçlerinin Afrika'daki politik militarizmin gelişmesinde oynadıkları, yardımcı olmaktan uzak rollerini devam ettirmeleri demektir. Soğuk savaş yıllarında Afrika'daki demokrasinin yıkıma uğratılmasının dehşet verici sorumluluğu Dünya güçlerinin omuzlarındadır (Sen, 2006: 116).

Görüldüğü üzere büyük devletler ekonomilerini düzeltmek için silah satışı yaparak şiddeti tetiklemektedirler. Adeta yangına bir kova benzin dökmektedirler. Hâlbuki G8 ülkelerinin gerçek amacı 1998 yılında Birmingham'da düzenlenen G-8 Zirvesi'nde şu şekilde açıklanmıştır:

Birmingham Zirvesi'nde; çevreyi koruyan iyi yönetimler desteklenecek, gelişmekte olan ülkelerin hızla büyümesine katkı sağlanacak, yoksullukla mücadele edilerek azaltılacak, uluslararası ekonomi de liberalleşme sağlanacak, tüm dünyada sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma gerçekleştirilecektir. G-8 üyesi ülkelerin ekonomik büyümeyi sağlamak, uyuşturucu ile mücadele etmek ve sınır ötesi suçları engellemek hedefleri arasındadır (G-8 Zirveleri, 2019).

Ana hedefleri yukarıdaki gibi olan G8 ülkeleri maalesef farklı yollarda ilerlemektedirler. Yani ana hedeflerinden saptıkları görülmektedir. Bunun yanında G8 ülkeleri demokrasi kurmaya çalışan devletlerin çabalarını boşa çıkartmaktadırlar.

Şiddeti daha iyi anlayabilmek için tarihi olarak da değerlendirmemiz gerekir. Şiddet, insanlığın yeryüzünde var olduğundan beri gerçekleşen bir olgudur. Şiddet ilk çağlardan günümüze kadar türlü şekillerde çeşitlenerek ortaya çıkmıştır. Şiddetin nasıl ortaya çıktığını ve hangi evrelerden geçerek bize geldiğini bilmemiz şiddeti daha iyi kavramamızda önem arz etmektedir.

2.5. Şiddetin Tarihi

Tabiat olaylarına baktığımız da şiddeti kolaylıkla fark edebiliriz. Şiddet tabiatta doğal olarak bulunur. Tabiatta tabii olarak var olan şiddet, doğallıktan ve tabiattan bir şekilde yeni olarak geçiş halinde bulunan hayvandan insanlığa geçerek gerçekleşir. Doğal bir döngü içerisinde ortaya çıkar (Berktay ve Toprak, 1996: 198). Demek ki doğal olarak doğa da bulunan şiddet, doğal olarak doğadan ve hayvanlardan insanlara geçmiştir. Dolayısıyla insan da insanlaşabildiği ölçüde şiddetten uzaklaşabilir. Doğadaki ve hayvanlardaki şiddeti gözlemlediğimizde genel olarak güçlü olan taraf haklıdır. Örneğin, hayvanların çiftleşmesinde genelde güçlü olan erkekler hak elde ederler. Fakat akıllı bir varlık olan insan, doğadaki ve hayvan davranışlarındaki şiddetten uzaklaşabildiği ölçüde insanca yaşama mertebesine ulaşabilir.

> Habil ve Kabil' den Oedipus'a kadar, iki yönlü suçlama ve başkasının yerine koyma dogmasını (Levinas 'ta olduğu kadar Massigrıorı 'da da yeniden, ama farklı bir şekilde bulduğumuz sözcük ve kavram), evrensel kanlı kurban kurumunu hatırlattıktan sonra, Cortes şunları belirtiyor: " [...] kurtarıcının kanı olmadan, insanoğlu, Tanrı'nın karşısında Adem olarak üstlendiği borcunu asla ödeyemez; ama kan akıtmadan gerçek bir kefaret asla olmadığı da çok açıktır: Sine sanguirıis effusione narı fit remissio (Tevrat, /X, 22); insan kanını da bazı bireysel günahların kefaretini ödeyebildiği, çok açık bir şekilde ödediği de gerçektir (Derrida, 2006: 296).

İnsanlar çoğalıp kalabalıklaştıktan ve yeni kurallara ihtiyaç duyduktan sonra devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. Devletlerin ortaya çıkması ve hukuk kurallarının konması da yine şiddet olaylarının meydana gelmesini engelleyememiştir. Özellikle devlet kurmak, devletlerin topraklarını genişletmek, devletlerin içerisinde iktidar olabilmek ve devletin devamını sağlamak için büyük oranda devlet eliyle şiddet uygulanmıştır. Şiddeti istediklerini yönetime getirmek ve istemedikleri olayları baskı altına almak için kullanmışlardır. Devletin güveklik güçlerini bazen insanları şiddetle dize getirmek için seferber etmişlerdir.

Şiddet sorunuyla toplumun kendisini ebediyete kadar yaşatmak için kendi sözünü dinleyen yapılar arasında şüphesiz bağlantılar vardır. Bu sebeple uzaktan bakıldığında bir şeyler değişmiş gibi görülebilir. Fakat karşı tarafı baskı altına almak ve kendilerinin istediği şekle getirmek için şiddet kullanmışlardır. Şiddet karşı tarafın baskı altına alınarak yok edilmesi için akla uygun hale getirilmesine neden olur. Şiddet şiddeti yapanların sözde yaşam hakkı için meşru hale gelmiş olur. İnsanları yola getirmek için kullanılmış olur.

Çünkü onlara göre insanlar şiddet ile yola gelirler (Gruen, 2010: 75-76). Gerçekten bu durumda şiddeti meşru hale getirenler şiddetin sebeplerinin arkasına sığınmaktadırlar.

Devlet şiddetine baktığımızda gerçekten günümüze kadar artarak devam ettiğini söyleyebiliriz. Günümüzde devletler çıkarlarına göre hareket etmekte, çıkarına göre hareket etmeyenlere ise şiddet uygulamaktadırlar. Şiddet uygularken birey, grup ve devlet ayıramı da gözetmemektedirler. Örneğin Avrupa'daki belli bir dönemdeki şiddet olaylarını belirtecek olursak şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır:

> 16. yüzyılda Avrupa'da topyekûn barış yıllarının, yani tek bir savaşın bile olmadığı yılların sayısı 10'dan azdır. 17. yüzyılda da yalnızca 4 yıl topyekûn barış olmuştur. Bu sayı 18. yüzyıl için ise 16'dır. Yani, 1500'den 1700'e kadar olan dönemi bir bütün olarak ele alırsak, bu dönem boyunca süregiden zamanın yüzde 95'inde Avrupa'da en az bir savaş vardır. Devletler açısından bakacak olursak, herhangi bir devlet her üç yıldan birinde savaş halindedir. Bazı devletler için bu oran daha da yüksek. Korkunç sayılar bunlar. Sorduğumuz sorular açısından bakacak olursak ve her türlü şiddeti değil de yalnız savaşı ölçüt alırsak, Avrupa tarihinde 1500-1700 arası kadar şiddet dolu, savaşçı bir dönem olmamıştır (Berktay ve Toprak, 1996: 199).

1500 ve 1700'li yıllardaki bahsedilen şiddetin sebepleri hususunda şu tespitlerde bulunabiliriz: Bu dönemde askeri teknoloji ve taktiklerin ilerlemesi, ateşli silahların geniş çapta kullanılması, büyük piyade ordularının kurulması, kurulan bu orduların disiplin altına alınmaları, askerden kaçanların önlenmesi, askeri teçhizatlar bittiğinde hemen yerine yenilerin gelmesi, devlet tarafından vergilerin düzenli toplanarak şiddete ekonomik destek sağlanması ve modern devletlerin kurulması gibi etkenler devletlerin şiddetinin giderek artmasına neden olmuştur.

Öte yandan modern devletlerin ortaya çıkmasıyla toplumlaşma süreci de meydana gelmiştir. İnsanlar toplumlaşırken hukuk ve demokrasiyi de geliştirmek durumunda kalmışlardır. Fakat hukuk ve demokrasiyi gerçekleştirmek için bazen şiddete başvurmak zorunda kalınmıştır. Örneğin, 1789 yılında Fransa'da gerçekleşen Fransız ihtilali ile mutlak monarşi yıkılarak onun yerine Cumhuriyet kurulmuş ve Katolik Kilisesi reformlar yapmaya zorlanmıştır. Tabi ki gerçekleşen bu devrim, şiddet olayları ile ortaya çıkmış ve gerçekleşmiş bir devrimdir.

Yakın Çağda yine Avrupa'da birçok şiddet örnekleri görmek mümkündür. Şiddet sebeplerini çeşitlendirerek varlığını bu zaman diliminde de sürdürmüştür. Gerçekten baktığımız zaman şiddet bu yüzyıllarda zirvelere ulaşmıştır. Yakın Çağda 1914 ve 1939 tarihlerinde başlayan birinci ve ikinci dünya savaşlarında kelimenin tam anlamıyla dünya

devletlerinin bazıları için şiddet yarışına girdikleri savaşlar olmuştur dersek sanırım abartmış olmayız.

Devletlerin topyekûn savaşa girmelerinin birçok sebepleri vardır. Ekonomik zorluklar, totaliter yönetimlerin toplumlara yaptıkları baskılar, açlık, yokluk, yoksulluk, insanları toplama kamplarında yaşamaya mahkûm edilmesi ve ülkelerin topyekûn savaşa girmesi vb. gibi nedenlerden dolayı devletlerarası çok kanlı savaşlar meydana gelmiştir.

İnsanlık ise bu şiddet karşısında ellerini ve kollarını bağlayıp beklememiştir. İnsanlık şiddet olmaması için çeşitli çareler aramıştır. Toplumdaki barış örgütleri şiddetsizliğe giden yolun şiddete yaslanmayan, şiddeti öteleyen ve şiddeti kabul etmeyen eğitimli ve kültürlü bireyler yetiştirmekten geçtiğini belirtmişlerdir. Örneğin, Avrupa'da Kilise Germen kavimlerinin göç etmesinden sonra barbar krallık düzeni yani Ortaçağ karanlık düzenleri yeni baştan kurulurken bu kavimler arasındaki şiddeti engellemek için aralarında barış yapmaları konusunda gayret sarf etmiştir (Berktay ve Toprak, 1996: 203). Yine başka bir örnek vermek gerekirse, Kilisenin eksikleri varsa da bazı konularda toplumsal barışı sağlamaya yönelik girişimlerde bulunmuştur. Bazen şiddet olayları da şiddetsiz bir dünyada yaşayabilmek için neler yapılması konusunda dersler çıkarmamız gerektiğini insanlığa öğretmektedir. İnsanoğlu bu tür şiddet olaylarından sonra dünya düzenini sağlamaya yönelik birtakım tedbirler almıştır.

Avrupa'da Katolikler ile Protestanların barış içinde yaşamaları ve şiddete başvurmamaları için Augsburg Dini Barışı'nı (1555), Nantes Hoşgörü Fermanı'nı (1598) ve Westphalen Antlaşması'nı (1648) imzalamışlardır. I. Dünya Savaşı sonrasında barışı sağlamak üzere Cemiyet-i Akvam; II. Dünya Savaşı sonrasında ise Birleşmiş Milletler (1945) dünya barışını ve güvenliğini sağlamak için kurulmuştur. 1945-1975 yılları arasında Vietnam Savaşı hariç dünya devletleri genel olarak ekonomik seviyelerini ve dolayısıyla refahlarını yükseltmek için çalışmışlardır. Bu tarihten sonra devletlerarası yine savaşlar olmuş ve fakat insanlardan vicdan sahibi olanlar da dünyada barışı tesis etmek için kurdukları örgütlerle ellerinden geleni yapmışlardır (Berktay ve Toprak, 1996: 203).

1945'den sonra dünyadaki çeşitli coğrafyalara baktığımızda bu coğrafyalarda yaşanan şiddet olayları şiddetin varlığını sürdürdüğünü gösterir. Şiddetin devam etmesinin sebepleri arasında şiddet yanlısı liderlerin varlığı da yadsınamaz. Bu isimler ahlaki değerlerden sıyrılarak şiddete başvuran kişiler olarak ön plana çıkmışlardır. Örneğin, şiddet yanlısı bu kişilere Dudayef, Miloseviç, Karadziç gibi isimler örnek verilebilir. Bu isimler

daha sonraları gömlek değiştirerek Hırvat, Sırp ve Ukrayna milliyetçisi olarak karşımıza çıkmışlardır. Bu düşünce bize dünya barışını tesis etmek için gösterilen gayretin yeterli olmadığını da gösterir. Buna rağmen yapılan çalışmalar dünya barışı için umudumuzu arttırmaktadır.

Tarihsel olarak baktığımız zaman insanoğlu Orta çağda meydana gelen savaşlara, özellikle Avrupa'da 16. ve 17. yüzyılda meydana gelen din savaşlarına, I. ve II. Dünya Savaşları'na çözüm yolları bulmaya çalışmıştır. Toplumlar eski dönemlerde şiddete nasıl çareler aradı ise günümüzde de çareler arayacaklardır. Bu düşünceler bize insanların barış taraftarı olduklarını gösterir.

Özellikle günümüzde şiddetin önlenmesinde medyanın rolü çok büyüktür. Medya eskiden genelde devlet tekelindeydi. Günümüzde ise özel olarak da yani devletlerden bağımsız olarak da yayın hayatını sürdürebilmektedirler. Medya tarafsız yayın yaparak insanları şiddet noktasında daha etkin bir şekilde bilinçlendirebilir. Yakın tarihimiz de bunun örneklerini görebiliriz.

Şiddet, günümüzde eskiye nazaran üzerinde durduğumuz konuların başında gelir. Bu düşüncenin nedeni olarak şiddetin eskiye oranla daha fazla sorgulanması söylenilebilir. Günümüzde gündemimizde ilk konular arasında şiddetin yer alması düşündürücüdür. Şiddeti bu kadar gündemimizde tutmamızın ve sorgulamamızın nedenini sosyal medyanın ve TV'nin varlığı olarak açıklayabiliriz. 1950-60'larda Cezayir'de olanları izleyemedik. Vietnam'da yaşananlardan haberimiz vardı fakat Vietnam Savaşının gerçek yüzünü daha sonra filmlerden öğrenebildik. Yakın tarihte gerçekleşen Körfez Savaşı'nı ve Bosna-Hersek'te yaşananları ise insanlar günü gününe medya aracılığı ile öğrendi. Medya'nın haber almadaki önemi gerçekten yadsınamaz. Çünkü medya ile şiddeti anında öğrenebiliyoruz (Berktay ve Toprak, 1996: 203-204).

Tarihi olarak şiddeti değerlendirdiğimizde insanlar birbirlerine sürekli şiddet uygulamışlardır. Hemen hemen her yüzyıla damgasını vurmuş şiddet olayları mevcuttur. Şiddeti farklı kılan ise sadece sebeplerinin değişmesidir. Kimi zaman toprak mücadelesinden, kimi zaman iktidar mücadelesinden, kimi zaman ise dinden kaynaklı şiddet olayları yaşanmıştır. Şiddet olaylarına rağmen insan olmanın gereklerini yerine getirmeye çabalayan Derrida gibi kişiler, şiddete karşı çeşitli mücadele yolları aramışlar ve çareler üretmeye çalışmışlardır. Bu çabalar zaman zaman şiddete karşı yetersiz bir şekilde

kalmıştır. Fakat şiddetsiz bir dünya düzeni sağlamaya çalışmak adına da bize umut olmaya devam etmektedir.

2.6. Jacques Derrida ve Şiddet Anlayışı

Tarih sahnesine baktığımızda bazı savaşçılar şiddet kullanılmasını farklı bakış açılarıyla değerlendirilmişlerdir. Örneğin, Afganistan'daki savaşçılar Sovyet işgaline karşı mücadele ederken özgürlük savaşçısı olarak anılırlarken, aynı silahlar ve aynı savaşçılar olmalarına rağmen terörist olarak da suçlanabilmişlerdir. Yani dünyanın gözünde şiddet gerçekleşirken hangi amaç uğruna yapıldı ise ona göre değerlendirilmiştir.

Derrida'ya göre dünya genelindeki yaygın stratejide ilk önce baş düşmanı değil, sözde yurt içindeki rakibi istikrarsızlaştırmaya çalışırlar. Bazen kendi yanındakileri bile istikrarsızlaştırırlar. Bütün şiddet olaylarında rakip taraftarlar kadar kendi yanında olan rakip ortaklarda tehlikeli görülür. 1954-1962 yılları arasında gerçekleşen Cezayir Savaşı'nda ülkeyi kurtarmaya çalışan grupların bazen kendi aralarında şiddet olayları gerçekleşmiş bazen ise Fransız sömürge güçleriyle şiddet olayları meydana gelmiştir (Borradori, 2008: 142).

1954'ten 1962'ye kadar geçen sürede Cezayir'de gerçekleşen Fransız bastırması esnasında devlet terörizmi uygulanmıştır. Cezayir ayaklanmasında uygulanan terörizm Cezayir, Fransız topraklarının bir parçası sayıldığı için dünyaya yurt içinde gerçekleşen bir olay olarak lanse edilmiştir. Fransa'nın Cezayir'de uyguladığı terörist politikalar ise iç güvenlik adına uygulanan bir polis operasyonları olarak dünya basınında yer almıştır. Fransız Parlamentosu ise bu olayların tam aksine 1990'larda onlarca yıl haklarını bekleyen "emekli askerlere" maaşlarını ödeyebilmek için Cezayir'de gerçekleşen bu çatışmalara savaş statüsünün verilmesini görüşmüştür. Fransız Parlamentosunda görüşülen bu yasa bize adı konmamış çatışmaların aslında bir savaş olduğunu göstermiştir. Silahlı bastırma, iç güvenliği sağlamaya yönelik polis operasyonları ve devlet terörizmi bir anda "savaş" statüsü anlamına gelmiştir. Öte yandan teröristler ise özgürlük savaşçıları ve ulusal bağımsızlık savaşçıları olarak görülmüştür (Borradori, 2008: 133).

Günümüzde teknoloji şiddet olaylarının aktarılmasında önemli bir yer tutar. Derrida'ya göre yeryüzü teknoloji nedeniyle insanlar için küçülmüştür. İletişim ise hızlanmış ve artmıştır. Bir yerden diğer bir yere gitmek kolaylaşmıştır. Bu durumlar ise terörist faaliyetlerin değişim göstermesine neden olmuştur. Artık teröristler ülkelerin

bilgisayar ağlarını ele geçirerek o ülkeler hakkında istediği bilgileri ele geçirebilmektedirler. Kısacası terörist faaliyetler tekno-bilim nedeniyle artmış ve şekil değiştirmişlerdir (Borradori, 2008: 130). Örneğin, dünyanın herhangi bir yerinde bir olay olması sonucunda bu olay çok kısa bir süre içerisinde dünyaya yayılır. Bu olayı gerçekleştirenler kısa bir zaman içinde kınanırlar. Daha somut bir örnek verecek olursak 15 Mart 2019'da Yeni Zellanda da meydana gelen Cuma namazındaki saldırı sonucunda 49 kişinin katledilmesi üzerine dünya liderleri bu olayı kınamışlardır. İşte bu gibi olayların kısa sürede yayılması, duyulması ve bu tür olaylara karşı tepki gösterilmesi teknoloji sayesinde olmaktadır.

Eski dönemlerde yapılan din savaşları gibi yakın dönemlerde de yapılan din savaşları insanların doğasının şiddete dönüşmesi için elinden geleni yapmaktadır. İnsanın doğasını şiddet ile doldurmak ve ele geçirmek için ise dijital kültür ve TV gibi araçları elinde bulundurmak zorundadır. Bunlar olmadan artık hiçbir zaman dinsel gösteri olayları olamaz. Örneğin, Papa'nın hiçbir söylemi insanlara ulaşamaz veya hiçbir düzenli Yahudi, Hıristiyan ya da Müslüman dinleri yaygınlaşamaz (Derrida ve Vattimo, 2011: 32). Derrida olumlu ya da olumsuz yönlerde oluşan dinsel olayların yaygınlaşması ve dünyada ses getirebilmesi için dijital teknolojilerin kullanılması gerektiğini belirtir.

Derrida bazı büyük ve ekonomik çıkarları olan devletlerin terörizmi işlerine geldiği gibi kullandıklarını belirtir. Derrida'ya göre ABD ile Suudi Arabistan terörizm noktasında iş birliği içerisindedir. Suudi Arabistan petrol üreten önemli bir güç merkezidir. Derrida Suudi Arabistan'ın kendisini kollayan, koruyan ve kendisinin müşterisi olan ABD ile bağlarını sürdürdüğünü ve İslami Arap fanatizminin terör yuvalarını beslemeye devam ettiğini ifade eder (Borradori, 2008: 141). Derrida'nın bu düşüncesinden yola çıkarak dünyada meydana gelen savaşların ve terör olaylarının sadece belli bir dine dayandırılmasının doğru olmadığını söyleyebiliriz. Farklı dinler arasında da ekonomik çıkarları çakıştığı zaman terörizm ile ilgili işbirliğine gidilebilmektedir. Üstelik farklı dinlere inanan devletler arasında da ekonomik çıkarlar uyuştuğu zaman terörizm desteklenebilmektedir.

Derrida'ya göre ülkeler bazında şiddet eğilimlerine baktığımızda şiddet eğilimlerinin bazı nedenlerden dolayı ortaya çıkmış olduğunu görürüz. Bazıları ülke içindeki rakiplerini iktidarsızlaştırmak için ortaya çıkmıştır. Bazıları ise savaş ilan edilen

ve iktidardan uzaklaştırılmak istenen rakiplere karşı ortaya çıkmıştır. Şiddeti irdelediğimiz zaman altında muhakkak bir çıkar söz konusu olduğunu görebiliriz.

Dikkat etmemiz gereken husus, çeşitli sebeplerle yapılan savaşlara veya terörizm olaylarına din kılıfı da yapıştırılmaktadır. Özellikle ABD, ülke topraklarının ekonomik gelirlerine göz diktiği devletlerde dini katı kuralları olan örgütler kurmaktadır. Daha sonra bir şekilde bahaneler uydurarak ya da oradaki halkı kurtardıklarını öne sürerek o devletlerin topraklarını işgal etmektedir. O devletlerin özellikle de yeraltı kaynaklarını kendi ülkelerine götürmektedir. İşgal ettikleri devletlerin halklarını ise fakirleştirmektedir. Sonuçta işgaller din kılıfına bürünmüş ekonomik kaynaklı post modern sömürgeciliktir. Özellikle ABD'nin başta Afganistan olmak üzere Irak ve Suriye'de uyguladığı politikayı din kılıfına uydurulmuş ekonomik kaynaklı bir işgal olarak nitelendirip bu düşünceye örnek olarak verebiliriz.

Derrida'ya göre teröristlere arka çıkan ABD ve Avrupa, Londra ve Berlin tüm teröristler için sığınak, eğitim, organize olma ve bilgi toplama yerleridir. Teröristlerin yapacağı faaliyetleri günümüzde hiçbir güç tespit edemez. Çünkü teröristler artık eski bilindik şiddet taktiklerini kullanmıyorlar. Teröristler artık bütün bir ülkenin ya da kıtanın bilgisayar sistemlerine girerek virüs atabilirler. Askeri ve ekonomik kaynaklarını yok edebilirler. Dünyanın her yerinden az maddiyatla ve askeri araçla bunu başarabilirler. Onun için yeryüzündeki bölge ve terörist ilişkisi değişmiştir. Derrida değişimlerin temel nedenini ise tekno-bilim'deki değişimler olarak açıklamaktadır (Borradori, 2008: 129-130).

Tekno-bilim gerçekten çok ilerlemiştir. Fakat teröristlerin bütün dünya ülkelerinin sistemlerine girip çökertebileceği düşüncesi gerçeği yansıtmamaktadır. Bilgisayar sistemlerini etkileyecek birkaç saldırı olmuş olabilir fakat bilgisayar sistemlerinin çökmemesi için de gerekli tedbirler alınabilir. Ülkeler savaşlarda hücuma yapılan yatırımlar kadar savunma için yatırımlar yapıyorlarsa bilgisayar sistemleri içinde aynı yatırımları yaparak bilgisayar sistemlerini çökertmeye yönelik saldırılardan da koruyabilirler. Bilgisayar sistemlerini onlar kadar iyi bilen kişileri yetiştirerek gerekli tedbirleri alabilirler.

Derrida'ya göre savaşlar din nedeni ile gerçekleşiyorsa iki tür tecavüz meydana gelecektir. Bu savaşlarda ileri tekno-bilimsel hesaplanabilirlik ile gerici vahşet birleştirilmiştir. Bu vahşet bedeni ve cinsel şeyleri hedef alacaktır. Bugün bu iki tecavüzden "psikanalizi bilmezden gelerek", söz etmemek olası bir şey değildir. Yani

psikanalizden söz etmek gerekir. Psikanalizi bilmezden gelenler büyük bir psikanalitik bilgi yoluyla ama ayrışık bir kültürde ancak var olabilirler. Psikanalizi bugün hukuk, ahlak, siyaset, ama aynı zamanda bilim, felsefe, teoloji, vb. hakkındaki en güçlü söylemlerle bütünleştirmeliyiz ki gözden kaçırmayalım (Derrida ve Vattimo, 2011: 61-62).

Derrida metinlerini çifte okuma yöntemiyle okur. Niyeti bir taraftan metafiziksel sayılan metinlerdeki metafiziği aşan bir kırılmayı yakalamak, diğer taraftan metafiziğin arkasında bıraktığını iddia ettiği metinlerde metinlerin tamamının özgürleşmediği metafiziği ortaya çıkarmaktır. Derrida'ya göre her iki okuma metodu da vazgeçilmezdir. Fakat bir metne bakarak onun metafiziksel bir metin olduğuna dair bir karar verilemez. Derrida'nın çifte okuma yöntemi ile metinleri okumasındaki amacı; metnin şiddet içeren noktalarını ortaya çıkarmak ve metnin içerisinde bulunan şiddetsizliğe karşı şiddet olanaklarını tespit etmektir. Derrida "metnin dışında bir şey yoktur" ifadesi ile her zaman ve her yerde ayıramlaşmanın ve ilişkiselliğin olduğunu belirtmektedir. "Her metnin bu ikili durumu ayıramlaşmaya bağlı şiddet ve ilişkiselliğe ve ertelemeye bağlı karşı şiddet ürettiği ve taşıdığı düşünüldüğünde şiddetsizliğin olanaksızlığı da kendiliğinden açığa çıkacaktır" (Anlı, 2010: 141).

Derrida *Şiddet ve Metafizik* isimli eserinde Levinas ile beraber yolculuk etmiştir. Bu yolculuk esnasında şiddetsizliğin olmadığı ortaya çıkmamıştır. Levinas'ın söylediği karşı şiddet için, felsefesindeki işaret ettiği izler olarak bahsetmiştir. Levinas Derrida'nın bu eserinde saf şiddetsizliği aramıştır. Fakat ayıram ortadan kaldırılamadığı için bu imkânsızdır (Anlı, 2010: 140). Şiddetin olmadığı bir ortam yaratılmak isteniyorsa ayıram faktörü ortadan kaldırılmalıdır. Ayıram faktörü ortadan kaldırılamıyorsa şiddetsizlik olanaksızdır. Derria'nın bu düşüncesinden yola çıkarak şiddetin tamamen ortadan kaldırılamayacağı sonucuna ulaşabiliriz.

2.7. Jacques Derrida ve 11 Eylül Sonrası Savaş Stratejisinin Değişimi

Derrida'ya göre şiddetin bir nedeni ise günümüz siyaset dünyasının ve kurumların dinin hâkimiyetinden uzaklaşamamasıdır. Bu durum devletlerin uluslararası egemenlik yarışı ilişkilerini de etkiler. 11 Eylül krizi Batı ile Doğu arasındaki politik ayıramı açığa vurmuştur. Bir tarafta politik söylemlerini Hıristiyanlığa dayandıran demokratik bir iktidar var fakat diğer yanda ise kendisini İslami olarak nitelendiren bir düşman var. Derrida'ya göre bu çekişmeler İbrahimi bir kaynaktan doğmakta ve bu çekişmelerin merkezinde sembolik olarak Yahudi-İsrail devleti ile Müslüman-Filistin devleti bulunmaktadır

(Borradori, 2008: 209-210). Derrida'nın söylediklerinden yola çıkarak şiddeti kökenleri dine dayanan toprak üzerinde egemenlik hakkı kurmaya çalışan bir olgu olarak nitelendirebiliriz.

Şekil 2.1. 11 Eylül ile ilgili bir fotoğraf karesi

Derrida 11 Eylül'ün bir semptomu olan otoimmün[2] krizinin üç evresi olduğunu belirtir. Havada ve karada olmaktan çok ilk evresinin "kafalarda" süren bir savaş olduğunu söyler. Bu Soğuk Savaştır. Eğer 11 Eylül'e savaşın sürekliliği doğrultusunda bakarsak, ABD'ye karşı yönelen uçak korsanlarının Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgali sırasında yine ABD tarafından eğitildiklerini görürüz. Afganistanlı İslam savaşçılarına Amerikan istihbaratı ve silahları 1980'in başından beri ciddi bir katkı sağlamışlardır. Bu savaşçıların kimileri şeriatı çok katı bir şekilde uygulayarak, Taliban'ın üst yöneticisi ve zenginleri haline gelmişlerdir (Borradori, 2008: 189).

Derrida otoimmün krizinin ikinci evresine psikolojik ve tarihsel olarak "Soğuk Savaş'tan daha kötü bir şey" adını verir. Soğuk Savaş döneminde iki süper güç arasında terörizm ile denge kurmak imkânsızdır. Çünkü tehditler bir devletten değil birçok yerden gelebilir. Nükleer ve kimyasal silahların birçok devletin envanterinde bulunmaya başlaması terörizmin işine yaramaktadır (Borradori, 2008: 189-190).

[2] Derrida'ya göre, 11 Eylül, onu öngörmesi gereken sistem içinde meydana gelen otoimmün bir krizin semptomu. Otoimmün koşullar, organizmayı dış saldırılardan koruması gereken, tam da savunmaya yönelik mekanizmanm intiharına dayanır. Derrida'nın dikkat çektiği gibi, bu, yaşayan bir organizmanın "kendi savunmasını yok etmeye, 'kendi' bağışıklığına karşı kendini bağışık kılmaya çalıştığı" bir mekanizmadır. Emre Barca'nın çevirisi için bkz. Borradori, Giovanna (2008). Terör Günlerinde Felsefe Jürgen Habermas ve jacques Derrida ile Diyaloglar. (Çev. Emre Barca), YKY, İstanbul, 189-193.

Derrida tarafından “bastırma kısır döngüsü” diye isimlendirilen evre ise otoimmün krizinin üçüncü ve son evresidir. Bu evrede Batılı devletler terörizmin kendilerine nasıl savaş açtığını açıklarlar. Otoimmünite kavramının diğer bir işlevi ise dost ve düşman arasında üçüncü bir terim olarak bulunmasıdır (Borradori, 2008: 190).

Derrida 11 Eylülden sonra savaşların yapılış ve anlayış şekillerinin değiştiğini belirtmiştir (Borradori, 2008: 189-190). Başkaları için eğittiğimiz teröristler zaman gelip bizim başımıza musallat olabilirler. Nitekim ABD’nin 11 Eylül de başına gelenler öyledir. Soğuk Savaş’tan daha kötüsü ise psikolojik ve tarihsel olarak tehdidin nereden ve nasıl geleceğinin bilinmemesidir. Çünkü dünyadaki silah teknolojilerine baktığımızda bir devletin nerede bulunduğunun çok da önemi bulunmamaktadır. Batılı devletler hem terörizmi ortaya çıkarmaktalar hem de desteklemektedirler. Bir de terörizme karşı olduklarını beyan etmektedirler. Bu da onların kısırdöngü içerisinde olduklarını, saflarını tam belli edemediklerini ve kendileriyle çeliştiklerini göstermektedir. Gün gelip destekledikleri teröristler onları da etkileyeceklerdir.

Savaş ile terörizm arasındaki ayırımı fark edemememizin nedeni tekno-bilimdir. 11 Eylül esasen toplumların hayal gücünü vurmayı amaçlayan arkaik şiddet tiyatrosudur. Artık bir ulusa zarar vermek için topyekûn savaşmaya gerek yoktur. Bir ulusa büyük zararlar vermek için her şeyinin içinde bulunduğu bilgisayar ağlarını ele geçirmek yeterlidir. 11 Eylül son savaşın iyi günleriydi. Artık bu şekilde savaşılmayacaktır. Her türlü nano teknolojilerle görünmez ve denetlenemez bir şekilde karşı tarafa zarar verilecektir. En kötüsü ise nano teknolojilerin mikrop ve bakteriler gibi bize zarar verebileceğinin bilinmesidir (Borradori, 2008: 130).

Derrida’ya göre savaşların kaderi 11 Eylül saldırılarıyla şekil değiştirmiştir. Büyük devletler dünyayı yok edebilecek teknolojilere sahip oldukları için artık savaşın bir hükmü kalmayacaktır. Çünkü küçük teknoloji ve görünmeyen mikroplar insanları yok edecektir. Savaşmak yerine bir ülkenin her şeyinin içinde bulunduğu bilgisayar ağlarını ele geçirmek yeni savaşların kaderi olacaktır. Derrida’ya göre savaşlar artık Soğuk Savaş dönemine girmiş olup bu nedenle savaşlar artık yapılmayacaktır.

2.8. Dinsel Şiddetti Engelleyebilmek İçin Neler Yapılmalıdır?

Dünyaya genel olarak baktığımızda dini duygu ve düşünceler geçmişte olduğu gibi kendilerini haklı çıkarmak için günümüzde de kavgalara, çatışmalara ve şiddete neden

olmaktadır. Dinlerin temel amaçlarının insanların dünya hayatında mutlu olmalarını sağlamak olduğunu belirtebiliriz. Öte yandan bazı kötü niyetli kişiler insanların inandıkları dinlerini bilmezliğinden ve cahilliğinden yararlanıp insanları şiddet olaylarına çekmek istemektedirler. Bu kişilerin gerçek maksatları ise eğitimsiz kişileri kendi çıkarları yolunda kullanmaktır.

Böyle bir durumda dinsel şiddetin gerçekleşmemesi için yapılması gereken şey insanları eğitimsizlikten kurtarmaktır. Onları düşünmeye ve sorgulamaya sevk etmektir. Bunun yanı sıra kendi dinini ona ana kaynaklarından anlayabileceği şekilde öğretmektir. Böyle olduğu müddetçe hem terör örgütleri kendi emellerine hizmet edecek militanlar bulamaz; hem de kişi dinini kendi ana kaynağından doğru bir şekilde öğrenebilir. Dolayısıyla şiddete katkı sağlayacak kişiler azalır. Sonuçta şiddet azalmış ve önlenmiş olur. Çünkü bu kişi artık körü körüne dinini yaşamak ve dinine inanmak yerine aklı ile düşünmeyi tercih ederek doğru yolu bulmuştur. Bu nedenle dinsel şiddeti engellemenin birinci şartı kişiye dinini kendi anlayacağı şekilde ana kaynağından öğretmektir.

Dinsel şiddeti engellemenin başka bir yolu ise dinlerine körü körüne inanmalarını engellemektir. Yani dinlerine karşı eleştirel düşünmelerini sağlamaktır. Dinini ana kaynağından öğrenen bir din mensubu kendisinden istenenler ile dini derslerden öğrendiklerinin karşılaştırmasını yapar. Kendisine din adına söylenen sözleri aklı ile doğru olup olmadığını denetler. Böylece kendisine söylenen ya da kendisinden istenilen dini isteklerin dinine uygun olup olmayacağını anlamış olacaktır. Eğer öğrendiği dininin ana kaynağı ile uygunluk gösterirse istenileni yapar fakat eğer istenilen şey dininin ana kaynağına uygun değilse istenilen şiddeti yerine getirmez. Bu nedenle din mensuplarına eleştirel düşünmeyi ve aklını kullanarak mukayese etmelerini öğretmek dinsel şiddeti önleyecektir.

Dinsel şiddetsizliği önleyecek başka bir durum ise eleştiri kültürünün benimsenmesidir. Eleştiri aslında haksızlıklarla savaşmaktır. Bu uğurda kararlı adımlarla ilerlemektir. Eleştiri tabu haline getirilen inançların ve sözlerin bile derinlemesine irdelenmesini gerektirir. Eleştiri insanın aklını kullanmasını ve olumsuz olayları irdelemesini sağlar. Eleştiri kültürü aslında toplumları doğru yollara sevk eden bir yaşam biçimidir.

Derrida'ya göre dinsel otoriteyi veya kutsal olan her şey eleştirilebilir. Hatta onu reddedebilir ve savaş açabiliriz. Bu eylemleri evrensel bir hak olarak görebiliriz. Örneğin,

Hıristiyanlık'taki ruhban ya da teolojik söylemlerin arkasındaki temel sözlere ve yazılara başvurulmasını eleştirebiliriz. Ancak dinlerde bulunan eleştiri ve yapısöküm olanaklılığını da inkâr etmek mümkün değildir (Derrida ve Vattimo, 2011: 66-67).

Dini olarak insanları kullanan ve onları şiddete meyil ettiren örgütler militanların şiddeti gerçekleştirmesi için onlara çeşitli vaatlerde bulunmaktadırlar. Bu vaatler arasında maddi olanlar olduğu gibi manevi yani metafizik vaatlerde bulunmaktadır. Maddi vaatler arasında kişinin örgüt içerisindeki konumunun yükseltilmesi, ekonomisinin iyileştirilmesi ya da evli ise ailesine bakılması gibi etkenler sayılabilir. Bu gibi durumlarda kişinin maddi vaatlere kanmaması için kişi bilinçlendirilmelidir. Maddi olarak iyi duruma getirmek için ise iş bulma olanaklarının arttırılması gerekir. Böyle olduğu müddetçe kişi maddiyatla aldatılamaz. Manevi vaatler arasında ise Tanrı'nın en sevdiği kişi olacağı ve cennetini kazanacağı söylenebilir. Ya da şiddeti gerçekleştiren kişinin örgüt içerisinde iz bırakacak bir kişi olabileceği söylenerek kandırılabilir. Kişi bu vaatlerle şiddet olaylarına yönelebilir. İşte bu kişiye öğretilebilecek en önemli şey hiç kimsenin Tanrı adına böyle bir şeye karar verecek konumda olmadığıdır. Kişi bunu anladığı zaman şiddet olayları önlenmiş ve azalmış olacaktır.

Dinsel şiddeti önlemenin başka bir yolu ise dinleri kendi içerisinde mezheplere ayırmamaktır. Daha da önemlisi mezhep taassubu içerisinde bulunmamaktır. Mezhepler başta dinin zenginliği ve yenilenmesi olarak görülebilir. Mezheplere bu açıdan baktığımızda bir sorun teşkil etmemektedir. Hakikaten de dünya dinlerine baktığımızda mezhepler dinlere yenilikler getirmişlerdir. Örneğin Hıristiyanlığın Protestan mezhebi Hıristiyanlığa yeni bir yorum getirmiştir. Hıristiyanlığın sorgulanmasını ve yenilenmesini sağlamıştır. Fakat bunun yanında mezheplerin, tarikatların ve günümüzdeki isimleriyle cemaatlerin bazen kendi aralarında çıkar çatışmalarına düştüklerini görmekteyiz.

Yaşanan olaylara baktığımızda ise bu mezhep mensuplarının birbirine karşı şiddet kullandıklarını belirtebiliriz. Özellikle İslam dininin yaşandığı bölgelere baktığımızda bu meselenin hiç de azımsanmayacak büyüklükte olduğunu görebiliriz. Örneğin, Suriye, Irak, Yemen, Afganistan, Pakistan, Endonezya, Sudan vb. gibi çatışmaların olduğu ilk akla gelen ülkelerdir. Hâlbuki ölen de, öldürülen de aynı dine mensuptur. Düşündüğümüz zaman bu insanların inandıkları Tanrıları, kitapları, peygamberleri birdir. Fakat mezhepçilik nedeniyle şuanda en kanlı şiddete başvurmaktadırlar. Şiddete başvururken de şiddetleri dinsel yorumlarından kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak diyebiliriz ki, dinlerin

hiçbir tarikatın, cemaatin veya grubun tekelinde olmadığının bilinmesi din mensupları için yararlı olacaktır. Böylece din mensupları dinlerinin mezhepsel bölünmelerinden uzak durulması gerektiğini bilirler. Bu olay vuku bulduğu zaman ise dinsel şiddet önlenmiş olacaktır.

Dinsel şiddeti önlemenin bir yolu da dine inananların hoşgörüyü benimsemiş olmasıdır. Dinsel hoşgörünün öncelikle farklı dinler, daha sonra ise dinlerin kendi içerisinde olması gerekir. Tarihte dinsel hoşgörü örneklerini görebiliriz. M.Ö. 3. yüzyıldaki Hint imparatoru Ashoka: “Diğer bütün insanlar özellikle dinsel hoşgörüyü hak ediyor” diyerek hoşgörülü olmaya kendini adayan dünyadaki en eski yöneticidir (Sen, 2006: 71). Dolayısıyla dinlerin inananları arasında hoşgörü kavramının yerleşmiş olması dinsel şiddetin azalmasına sebep olacaktır.

Terörizm, şiddet, dinsel şiddet gibi dünyayı sarsan eylemlerle mücadele etmeliyiz. Mücadele etmediğimiz zaman sarmaşıkların bir ağacı kaplayıp zamanla yok ettiği gibi bu tür olumsuz eylemlerde dünyamızı yaşanmaz hale getirecektir. Derrida da bu tür eylemlerle mücadele etmekte izleyeceğimiz yolları göstermektedir. Hoşgörü bu tür eylemlerle mücadele etmekte önemli bir yer tutar.

Derrida’ya göre "hoşgörü" kelimesi ilk önce Hıristiyanların kendi aralarında daha sonra ise Hıristiyanlarla Hıristiyan olmayanların arasında dinsel savaşlarla tahribata uğramıştır. Hoşgörü kelimesini Hıristiyanlıktan gelen bir erdem olarak niteler. Ona göre Hıristiyan Hıristiyan olmayanı hoş görmelidir ve yaşam şansı tanımalıdır. Bugün dinsel iddialar hep şiddeti tetiklemektedir. Müslümanların, Yahudiler ve Hıristiyanlarla beraber yaşamaya razı olmaları gerekir. Yahudilerinde Müslümanlarla yaşamaya razı olması gerekir. Hoşgörü, Müslümanlardan inananların inanmayanlara razı oldukları bir sözcüktür. Çünkü "bin Ladin" düşmanı olarak gördükleri Amerikalılar için daima imansızlar diye söz etmiştir. Sonuçta barış, hoşgörü sözcüğü ile varlığını sürdürecektir (Borradori, 2008: 200-201).

Görüldüğü üzere Derrida barış yollarından birisinin karşılıklı olarak hoş görmeye bağlı olduğunu belirtmiştir. Farklı dinler arasında da, dinlerin kendi mensupları arasında da hoşgörü olması gerekir. Şiddet hoşgörüyle birlikte şiddetsizliğe dönüşecektir. Derrida’ya göre, hoşgörülü olmayı başarmak için eylemlerimiz entellektüel ve politik olmalıdır. Bunun yanında uluslararası usullere göre hoşgörülü olmayı başarmak için güçlerimizi birleştirmeliyiz. Bu eylemleri yerine getirmek için hoşgörü sözcüğünün tarihsel bir soy

kütüğünü ortaya çıkarmamız gerekir. Avrupa'da ya da başka yerlerde Voltaire'den Zola'ya, Sartre'a ve pek çoklarının hoşgörüsüzlüğe karşı verdikleri tüm mücadeleleri kutlamalı, incelemeli ve öğretmeliyiz. Onlardan ilham almalı ve çeşitli dersler çıkarmalıyız. Hoşgörülü olmayı başarmak olumsuz durumlardan ders çıkarmaya ve o durumlara bir daha düşmeme çabamıza bağlıdır (Borradori, 2008: 157).

Dinsel referanslı şiddetin önlenmesinde farklı din mensupları arasında diğer dinlerin varlığının kabul edilmesi gerekir. Bu fikir aynı zamanda farklı dinlere saygılı olmayı da gerektirir. Yani diğer dinlere ve inançlara hoşgörü ile yaklaşılırsa şiddetsiz bir ortam meydana gelir. Dinler şiddete karşı hep birlikte durmak zorundalar. Yoksa dinler şiddete karşı bir çözümün parçası olmazlarsa, sorunun bir parçası olmaya devam ederler (Aydın, 2016: 640). Dinlerin sorunun bir parçası olmaması ve şiddetsiz bir dünya arzu ediliyorsa çözümün bir parçası olması gerekir. Aynı zamanda şiddet ile mücadeleyi sadece bir dine bırakmak doğru değildir. Bütün dinler şiddet ile mücadele etmelidirler.

"Dinler, şiddet ve savaşa karşı insanların birbirlerini affetmesini, maneviyat ve ahlakı yüksek tutmayı, insan onurunu korumayı, hayırda yarışmayı, fakir ve zayıf olana yardım etmeyi teşvik ederek insanın saldırganlık eğilimini minimize etmeye ve dizginlemeye çalışmışlardır" (Sambur, 2014: 100). İnsani değerlerle uğraşan insan kötülükler yapmaya dolayısıyla şiddete vakit bulamayacaktır. Bu yönden düşünürsek büyük devletler barış esasları üzerinde durmalı ve silah satışını durdurmalıdırlar. Maalesef dünyaya realite ile baktığımızda böyle bir durum söz konusu değildir. Hatta günümüzde ABD'nin politikalarına bakacak olursak terör örgütleriyle işbirliği içinde olduğunu ve onlara çıkarları doğrultusunda silah yardımı yaptığını söyleyebiliriz. İşin ilginç yanı ise bunları dünyanın gözleri önünde yapmaktan çekinmemektedir.

Dini şiddet toplumu bozar ve istikrarsızlaştırır. Yeryüzünde fitne çıkararak yeryüzünü yaşanmaz bir hale getirir. Kendi dininden başka diğer inançlara yaşama hakkı tanımayan militanlar hep saldırgan bir politika tavrını takınmaktadırlar. Farklı inançlara ve görüşlere hoşgörüsüz olan din mensupları dini sebep olarak göstererek onlara karşı daima şiddet uygulayabilmektedirler. Bu davranışları onlara sergilettiren din, insanın iradesini tehlikeli bir şiddet makinasına çevirebilmektedir (Sambur, 2014: 107). Dinler insanları etkiler ve birer yıkım makinası haline getirebilirler. Din burada araç olmaktan çıkarak faaliyeti yaptıran konumuna yükselmiştir.

Küreselleşmenin ortaya serdiği fırsatların ve nimetlerin daha adil bir biçimde paylaşımı şiddetin önlenmesine bağlıdır. Fakat öncelikle iki konuda uzun vadeli önleyici önlemlerin alınması gerekmektedir: Terörizmin dolayısı ile şiddetin silah kaynaklarının kesilmesi ve terörizme karşı hoşgörü gösterilmemesi veya terörizmin oluşmasına fırsat verilmemesi önlemlerden bazılarıdır (Sen, 2006: 166).

Şiddeti önleyecek diğer bir mesele de dilimizdeki şiddeti kaldırmaktır. Yani dildeki şiddet ifadelerini kullanmamaktır ya da şiddeti çağrıştıracak kelimeleri söylememektir. Özellikle de medya önünde olanlar ve dünya liderleri bu konuda konuştuklarına çok dikkat etmelidirler. Dünyaya söylemleri ile güzel mesajlar vermelidirler. Çünkü elimizde bir başka dünya daha bulunmamaktadır. Derrida'ya göre dilimizdeki şiddetin teşhis edilmesi gerekir. Çünkü dil içeriğinden önce şiddeti kendisinde bulundurmaktadır (Anlı, 2010: 140).

Derrida'ya göre, söylem ve şiddet arasındaki ayıram her zaman erişilemez bir ufuk olacaktır. Şiddet olmayan, söylemin özü değil, doğal sonucudur. Bu doğal sonuç, söylemin belli bir sessizlik anıdır. Bu söylem sonlu bir sessizlik olduğundan ve sonlu sessizlik de şiddetin ögesi olduğundan, dil kendisiyle savaşarak adalete sonu belirsiz bir biçimde yönelebilir. Bu şiddete karşı şiddettir (Anlı, 2010: 139-140).

Dinler ayrı ayrı değil, hep birlikte çözümün bir parçası olmalıdır. Çünkü bazı dinsel gelenekler veya dini duygular diğerlerinden daha fazla kullanılıyor gibi görünse de tüm dini gelenekler şöyle veya böyle bir şekilde mevcut çatışma ve şiddet olaylarını meşrulaştırmak veya körüklemek için kullanılmaktadırlar. Bundan dolayı eğer dinler sorunun değil, çözümün parçası olmak istiyorlarsa bunu tek tek değil, hep birlikte birbirleriyle işbirliği içinde yapmak zorundadırlar. Çünkü her dini geleneğin tarihinde dini referanslı şiddet örnekleri bulunduğundan dolayı yaşanan şiddet olaylarından tek bir dinin mensuplarının sorumlu tutularak barışın onların sırtına yüklenmesi aslında söz konusu dini düşman öteki ilan etmek suretiyle kökünü kazımaya çalışmak anlamına gelmektedir (Aydın, 2016: 640-641). Dolayısıyla dinler bu nedenlerden dolayı birlikte hareket etmelidir.

Dinlerin tarihinde şiddet olayları yaşanmışsa din mensupları bu şiddet ile yüzleşmelidirler. Din mensuplarının dini örf ve adetleri yaşanan bu sorunlar ile yüzleşmeli ve geleneklerini çözümün bir parçası yapmalıdırlar (Aydın, 2016: 641). Her dinin hemen hemen şiddetle ilgili bir geçmişi bulunmaktadır. Her dinin kendi geçmişindeki şiddeti ile yüzleşmesi gerekir. Geçmişindeki şiddetin sebeplerini ve sonuçlarını irdelemesi gerekir.

Hatalarından ders çıkarması ve şiddete neden olan eylemlerinden vazgeçmesi gerekir. Şiddeti gerçekleştiren din mensupları için bunu yapan bizim dinimizden değildir diyerek dışlamak kolaycılığa kaçmaktır ve sorunu gerçekten çözmemektedir.

Dinsel geleneklerin mensupları şiddet olaylarına karıştığında işin kolayına kaçılarak söz konusu kişilerin ilgili dinin gerçek inananı olmadığını söylemek hiçbir şekilde yeterli değildir. Yani şiddet olaylarına karışanların ve çatışma çıkaranların gerçek Hıristiyan, gerçek Yahudi, gerçek Müslüman, gerçek Hindu olmadığını ve bu kişilerin ilgili dinin gerçek müntesiplerinin oluşturduğu topluma ait olamayacağını söylemek sadece yapılan şiddet olayları karşısında şiddete alet edilen dini inanışları ve dogmaları koruma içgüdüsü sonucu üretilen bir söylemdir. Çünkü ne kadar istemesek ve karşı çıksak da ilgili kişiler dini toplumuzun bir parçasıdır ve öyle olmaya da devam edecektir (Aydın, 2016: 641).

Hemen hemen her çağ'da şiddeti gizlemek için farklı kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu kavramlara takılan bizler şiddetin arkasındaki gerçeği çoğu zaman göremeyiz. Şiddet olayları dinlerin mutlak hakikat iddialarından ötürü ortaya çıkmaktadır. Mutlak hakikat iddiaları şiddetin arkasında çoğu zaman ise gizli kalmaktadır. Gizli kalmak için ise kendine uygun kavramlar ve yapılar üretmiştir. Onun için dinler şiddetin arkasındaki gerçek maksatlarını gizlemişlerdir.

> Bu tablo içinde her felsefi dönemde farklı kılıklarla (küçük nüansları göz ardı ederek toptancı bir bakışla sıralarsak; İlk Çağ'da arkhe, Orta Çağ'da Tanrı, 17. yüzyılda seküler akıl, 18. yüzyılda bilimsel akıl ve 19. yüzyılda ulus vs.) karşımıza çıkan hakikatin kendisi hiçbir zaman sorgulanmadan kalmış ve ürettiği şiddetle kendisinin sorgulanmasını yasaklayacak kavramlar, kurumlar ve yapılar üretmeye devam etmiştir. Özetle her dönem kurgusal bir hakikat iddiasının yarattığı tahakküm tarafından belirlenmiş ancak bu tahakküm hakikat iddiasının örtük şiddeti ya da şiddet tehdidi tarafından her zaman gizlenmeyi başarmıştır (Rutli, 2019: 23).

Dinler aynı zamanda kendilerinin mutlak hakikate sahip olduğuna, inandıkları değerlerin doğru olduğuna inanırlar. Başka dinlerin mutlak olarak kabul ettiklerini kabul etmek istemezler. İlla kendi doğrularının gerçek olduğuna inanırlar. İşte burada şiddeti önlemek için dinlerin mutlak hakikat iddialarından vazgeçmesi beklenebilir.

Dinler mutlaklık iddialarını ön plana çıkarmamalıdır. Dinsel geleneklerin çatışma ve şiddet üretmek için kolayca kullanılmasının en önemli nedenlerinden birisi, her bir dinsel geleneğin diğerinden üstün olduğunu ima eden mutlaklık iddialarıdır. Günümüz dünyasında etkin olan beş önemli dinsel geleneğin; Hinduizm, Budizm, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın farklı şekillerde de olsa sadece kendilerinin tüm insanlık için en

yüce, en ulvi ve mutlak hakikati ihtiva ettiğini iddia ederek "hakikat tekelciliği" yaptıklarını görmekteyiz (Aydın, 2016: 642). Bu iddialar ile dinler zıtlaşmakta ve bunun sonucunda şiddet ortaya çıkmaktadır.

Dinlerin mutlaklık iddialarıyla tam olarak ifade etmek istediğimiz şey, siyasi ve toplum liderlerinin dinsel inanış ve dogmaları şiddete dönüştürmeleri sonucunda şiddete ortam yaratmalarıdır. Bu sebeple dinsel gelenekler bütün inanç mensuplarının şiddetsiz bir şekilde yaşayacağı bir modelin ortaya çıkarılmasını temin etmelidirler (Aydın, 2016: 642-643). Bu nedenle dinler üstünlük iddialarına ve birbirlerine karşı egemenlik kurma yarışına girmezlerse ancak dünya barışına katkı sağlayabilirler. Ya da ortak değerler üzerine anlaşırlarsa barışa katkı sunabilirler. Bu durum gerçekleştiği zaman ise dinsel şiddet gerçek manada azalacaktır ve dünya barışı sağlanmış olacaktır.

Derrida'ya göre şiddet dine dayandırılarak kullanılmaktadır. Din bazen şiddet için 'bin Ladin' tarafından açıktan, örtülü ve gizli olarak ise 'Bush' tarafından etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Derrida bu tür şiddete herkesten önce entelektüeller, yazarlar, bilginler, profesörler, sanatçılar, gazetecilerin karşı çıkması gerektiğini belirtir (Borradori, 2008: 156). Derrida görüldüğü üzere toplumun önder kişilerinden dinsel şiddete karşı birleşmelerini ve ona karşı gelmelerini istemektedir. Derrida ayrıca dinin şiddete alet edildiğini belirtmektedir. Derrida koalisyon devletlerince oluşturulmuş yetersiz ve kusurları olan fakat haktan, hukuktan ve adaletten yana tavır koyan Amerikalı, aslen ise Avrupalı olan devletlerle birlikte olacağını belirtmiştir (Borradori, 2008: 207). Derrida Avrupalı devletlerin hak ve adaletten yana olduklarını düşünmektedir. Derrida'nın her şeye rağmen hak ve adaletten yana tavır koyması onun barışa olan inancının olduğunu göstermektedir.

2.9. Din ve Şiddet Birbirinden Etkilenir Mi?

Din ve şiddet birbiriyle ilişkisi olan, birbirinden beslenen iki kavramdır. Bu nedenle din ve şiddet kelimeleri özellikle son zamanlarda birlikte kullanılarak ilişkilendirilir olmuştur. Sanki şiddetin din ile birlikte ortaya çıkmış gibi ilişkilendirilmiş olması bizi düşündürmektedir (Tokat, 2016: 26). Yani şiddet aslında din ile birlikte var olmamıştır. Şiddet dinden bağımsız bir şekilde ezelden beri hep vardır. Din ve şiddet ile ilgili olarak Görmez şu soruları sormaktadır:

İlkel veya semavi dinlerde şiddet içeren unsurlar var mıdır? Diğer bir ifade ile herhangi bir din, şiddeti onaylamakta mıdır? Dinin temel öğretilerinde, ibadetlerinde veya uygulamalarında şiddete dayanak teşkil edecek referanslar var mıdır? Tam bu noktada sorulması gereken soru, bu dinlerin yaşadığı coğrafyalarda karşılaşılan çeşitli şiddet olayları, dinlerden mi kaynaklanmaktadır yoksa o dinlerin müntesiplerinden mi? Günümüzde canlı örneklerini sıkça gördüğümüz şiddet olaylarının bazılarında iç ve dış güçlerin plan, proje ve provokasyonları var mıdır (Görmez, 2015: 04)?

Bir dini ritüel olarak kesilen kurban başka dinin mensuplarınca vahşet olarak nitelendirilirken, o dinin mensupları tarafından ibadet niyetiyle yapılabilmektedir. Dolayısı ile şiddet nedir diye sorduğumuz da şiddete cevap vereceğimiz zaman toplumların dini ve sosyo-kültürel yapılarını göz önünde bulundurmalıyız. Bu nedenle din-şiddet ilişkisinde değerlendirmelerde bulunurken daha insaflı ve tutarlı olmalıyız (Görmez, 2015: 05). Görüldüğü üzere farklı dinler aynı olaya farklı bakış açılarıyla bakabilmektedirler. O zaman dinlere göre dini bir ritüelin bile şiddet olup-olmadığını söylemek zordur. Din ile şiddeti özdeşleştirmeden önce daha doğru bir değerlendirmede bulunmak için din ve şiddetin iyi bir tahlilini yapmamız gerektiği anlaşılmaktadır. Böylece doğru ve gerçek bilgilerin ortaya çıkmasını sağlamış oluruz. Çünkü bu konuda herhangi bir yanlışlık yapılması durumunda en azından o inançların mensuplarına saygısızlık yapmış oluruz.

Din ve şiddet ilişkisini daha iyi kavrayabilmek için Hıristiyanlık dinindeki örneklerine bir göz atalım:

> Hıristiyanlık, Bizans devletinin resmî dini kabul edilip sistem içerisinde temsil edilmeye başlanınca kilise babaları din-şiddet ilişkisinde "haklı savaş" veya "kutsal savaş" görüşünü mevcut çelişkinin çözümü için bir çıkar yol olarak sunmuşlar ve bu anlamda Aziz Augustine (ö. 430), Tanrı'nın emriyle savaş yapılabileceğine onay vermiştir. Zamanla kutsal savaş, yani kilise çıkarları için savaş, sadece hoşgörü ile karşılanmakla kalmamış, hatta arzu edilir bir şey olmuştur. Papa IV. Leo (ö. 855), 9. yüzyılın ortalarında, kilisenin müdafaası için savaşta öldürülen herkesin semavi bir ödüle kavuşacağını (cennete nail olacağını) ilan etmiştir. Daha sonra Papa VIII. Yuhanna (ö. 882) kutsal bir savaşın kurbanlarını 'martyrlerle/şehitlerle' aynı derecede saymış; eğer bunlar silahlı olarak savaşta hayatlarını kaybederlerse, günahlarının affolunacağını dile getirmiştir (Türer, 2014: 64).

Görüldüğü üzere genellikle din mensuplarına vaatte bulunulmuştur. Kilise babaları dini çıkarları için inanç mensuplarını kullanmışlardır. Tanrı adına konuşmuşlar ve kendi çıkarlarına göre karar vermişlerdir. Din ve şiddet ilişkisinde inanç mensupları

yönlendirilmiş ve çıkarlara dayalı olarak kullanılmışlardır. Bu durum esasen çıkarları uyuşan kişiler tarafından da benimsenmiştir. Çünkü din mensupları kilise babalarının birçok isteğini yerine getirmişlerdir. Din ve şiddet ilişkisi karşılıklı çıkara dayalı olarak varlığını sürdürmüştür. İnançlar bu düşünce ile amaçtan çok araçsallaştırılmış durumdadır.

Orta doğuda meydana gelen olayları tahlil ederken başlıca sebepleri arasında sadece petrol ve özgürlük olmadığını, bunların yanında dini etkilerin de olduğunu belirtebiliriz. Yine Haçlı seferleri için de sadece siyasi ve sosyal sebeplerden kaynaklanmıştır demek doğru değildir. Bunun yanında seferlerin adından da anlaşılacağı üzere dinsel etkenler de söz konusudur.

Tarihteki en büyük savaşlar incelendiğinde özellikle Haçlı Seferleri'nde din, politik amaç olarak kullanılmıştır. İkinci dünya savaşında ise ırkçılık politik bir çıkar sağlamak için insanları şiddete yöneltmiştir. 11 Eylül 2001 "İkiz Kule Terör Trajedisi "de medeniyetler savaşının politik kazanç olarak kullanımına bir örnektir (Türer, 2014: 127). Tarihi olaylarda topluluklar şiddeti ortaya çıkarmak için bir amaç etrafında toplanmışlardır.

Görüldüğü üzere Haçlı savaşlarının çıkış amacı; dinin politik olarak kullanılması, İkinci Dünya Savaşının çıkış amacı ise ırk duygusunun politik amaçla kullanılmasıdır. Savaşlara din-şiddet ilişkisi bağlamında baktığımız da dinsel şiddet hariç şiddetin farklı nedenlerle ortaya çıktığını söyleyebiliriz. "Tanrı, iradesini hâkim kılmak için yeryüzündeki iyi insanları kullanır; yeryüzündeki kötü insanlar ise kendi iradelerini hâkim kılmak için Tanrı'yı kullanırlar" (Giordano Bruno). Bu düşünce bize insanların amaçlarını gerçekleştirmek için dinleri ve kötülüklerini yeryüzüne egemen kılmak için ise Tanrı'yı kullandıklarını ispat etmektedir. Din ve şiddet ilişkisini çıkar ilişkisi ağır basan ve menfaate dayanan bir süreç olarak değerlendirebiliriz.

2.10. Şiddetin Kaynağı Gerçekten Din Midir? Din Şiddet Üretir Mi?

Şiddetin kaynağının birçok sebebe bağlı olduğu ifade edildi. Aslında burada bakmamız gereken şey şiddet yapılırken dinin araç olarak kullanılıp kullanılmadığıdır. Sonuçta din metafiziksel bir olgudur. Ona insanlar tarafından bazı vasıflar yüklenir. Ya da insanlar kendi amaçlarına ulaşılabilmek için dini araç olarak kullanırlar. Bazı durumlarda da şiddet araç olarak kullanılmaz, amaç olarak kullanılır. Şiddetin gerekçeleri ortaya koyulup haklılığı gösterilmeye çalışılsa da hiçbir zaman geçerli olmayacaktır. Şiddetin gerekçeleri amacı doğrultusunda sorgulandığında zamanla geçerliliğini kaybeder. Hiçbir

kimse kendini korumak amacıyla şiddeti kullandığında onu sorgulamaz. Çünkü buradaki şiddetin haklılığı apaçık ortada durmaktadır (Arendt, 1997: 58). Yani şiddet haklı olarak meşru müdafaa amacıyla bazen kullanılabilir. Örneğin, şiddet ülkeyi düşmanlara karşı müdafaa için haklı olarak kullanılabilir. Bunu da kimse sorgulamaz. Fakat yine de şiddet meşru olarak görülemez ve görülmemelidir.

Yeryüzündeki şiddet olaylarına baktığımız zaman dinden beslendiklerini söyleyebiliriz. Fakat şiddeti gerçekçi olarak ele aldığımızda başka sebeplerin varlığı da görebiliriz. Örneğin, Milliyetçilik ve büyük devletlerin dünya üzerindeki çıkarları için yayılımcı bir politika sergilemeleri şiddetin bir diğer nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. "Afganistan-Suriye-Irak savaşları, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, Stalin'in Gulag Takımadaları ve Yahudi soykırımı milliyetçilik, sosyalizm ve emperyalizm gibi seküler ideolojilerden dolayı gerçekleşmiştir" (Sambur, 2014: 99). Bu açıdan bakacak olursak şiddetin sadece dinden kaynaklandığını söylemek doğru değildir. Aksini söylemek diğer nedenleri görmezden gelmek demektir. Dolayısıyla din ve şiddete bütüncül bir bakış acısıyla bakarsak ve incelersek daha doğru bir yaklaşım sergilemiş oluruz.

"Dini şiddet, din kaynaklı olduğu farz edilen her türlü fiziksel veya psikolojik tacizi tanımlamak için kullanılmıştır. En özlü ifadesiyle şiddet barışın olmaması durumudur" (Ataman, 2014: 111). Batı medeniyeti dini şiddet konusunda ayırımcılık yapmaktadır. Şiddetin kaynağı din olmasa bile bazen dünyaya dinmiş gibi göstermeye çalışmaktadırlar. Bu konuda ortaya kökeni olmayan bir haber yaymaktadırlar. Bu haberlerin en azından tarihsel bir olaya tekabül etmesi gerekir. Aksi takdirde bu haberler havada kalmakta ve herhangi bir işlevselliği bulunmamaktadır. Bu haberleri ortaya yayanların amaçları genelde dinlere özelde ise İslam'ın şiddete, fanatizme, barışa ve hoşgörüye karşı olduğunu göstermeye çalışmak ve haberleri yayılan din mensupları için vahşi ve cani oldukları fikirlerini yaygınlaştırarak ötekileştirmeye çalışmaktadırlar (Ataman, 2014: 113). Batı tarafından insanların gözünde din mensupları hakkında genellemeler yapılarak din mensuplarının dışlanması sağlanmıştır. Bu davranışlar ise diğer din mensuplarının ötekileştirilmesine neden olmuştur. Örneğin, Avrupa devletlerinde İslam dini mensuplarına hep ön yargılı davranılmış ve İslam dini mensupları ötekileştirilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle Batı medeniyetinden kaynaklı İslamofobi olarak bilinen kavram ortaya çıkmıştır.

"İslamofobi, politik bir söylem olarak kültürel kimlikleri vurgulamak ve gerekçelendirmek için kullanılan bir araçtır. Özellikle Batı dünyasının politik ve kültürel

otoritelerinin kendi dışlarındaki dünyayı tanımlayıp ötekileştirdiği yeni bir propaganda dilidir" (Evkuran, 2016: 49). Bu tanım aslında Batı kültürünün diğer kültürleri etkilemesi ve onları kendi kültürel değerlerinin içine çekme çabasıdır. Kendi kültürel değerlerini benimseyenlerle nispeten uyum içinde olmuşlardır. Aksine kendi kültürel değerlerine uymayanları ise ötekileştirmiş ve onlara karşı nefret tohumları ekmişlerdir. Esasen İslamofobi, Batı dünyasını dışarıya açılım yapmasının yasaklanmasıdır.

İslamofobi söylemi Batı'ya ılımlı bakan ve köktenci olmayan birçok Müslüman politikacıyı ve entellektüeli kendisine uydurma çabasıdır. Bu entellektüeller "biz terörist değiliz, Batılı değerlerle hiçbir sorunumuz yoktur" anlayışını benimsemek zorunda kalmaktadır. "Terörist olmadığını bana kanıtla!" söylemi kullanılmakta, işin içine yaşam biçimlerinin dâhil edilmesi ve değerlerin de provoke edilmesiyle birlikte "bana zararsız olduğunu göster!" ve daha ileri bir aşamada "benim değerlerimle tam bir uyum içinde olmalısın!" strateji izleyerek tam anlamıyla kendi kültürlerini empoze etmektedirler (Evkuran, 2016: 50).

Dinlerin tamamının her türlü dini ve beşeri düşünceleri benimseyerek şiddeti teşvik ettiği durumların varlığına işaret edilir (Ataman, 2014: 113). Bu konuda tarih sahnesine baktığımızda aynı dinin mensupları arasında bile şiddet olaylarının varlığını örnek olarak verebiliriz. Şii ile Sünniler iki Müslüman grup olmalarına rağmen aralarında çok sert çatışmaların olduğu bir gerçektir. Pakistan'dan Irak'a kadar gerçekleşen bu çatışmalar kimlik şiddetine yeni bir boyut getirmektedir (Sen, 2006: 203).

Batı'da Katolikler Katoliklerle ve Luteryanlar Luteryanlarla din savaşları yapmışlardır. Bu savaşlarda bazen Katolikler ile Protestanlar arasında işbirliği de yapılmıştır. Örneğin, Otuz Yıl Savaşları'nda Kardinal Richeliu ve Katolik Fransa, Luteryan İsveç tarafında yer almışlardır. Daha da çarpıcı olan ise, Otuz Yıl Savaşlarının son yılları Avrupa'nın önde gelen iki Katolik hanedanlıkları olan Habsburg ve Bourbons arasındaki mücadelelere sahne olmuştur. Bu ve benzeri örnekler bize, din ve toplumsal yapıyı oluşturan, ekonomi, siyaset, sağlık, eğitim, aile ve hukuk gibi kurumlar arasında ilişkilerin tespit edilmesinin zor olduğunu gösterir. Bu ilişkiler ağını mantıksal olarak açıklayabilmek zordur. Bu ilişkiler ağı üstü örtülü ve karmaşık bir şekilde günümüzdeki varlığını sürdürmektedir (Ataman, 2014: 113-114).

Dini, kişi veya gruplar kendi istedikleri gibi araçsallaştırabilirler. Din, iktidar ve güç sahibi olmak için araçsallaştırılabilirse şiddet için de araçsallaştırılabilir. Tanrı adına

yönetimi elinde bulundurma ve iktidar olabilme isteği, dinin kullanılmasına yol açmaktadır (Sambur, 2014: 104-105). Bu kişiler adeta kendilerini Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi gibi görürler ve Tanrı adına konuşurlar. İnsanların din ve vicdan özgürlüğünü de hiçe sayarak tek doğruların kendi inandıkları olduğunu sanırlar. Herkesin kendileri gibi olaylara tekdüze bakmasını isteyerek kendileri gibi yaşamayanları, kendileri gibi olmaya zorlarlar. Kişilerin özgürlüklerine müdahale ederler ve çoğu zamanda bunları yaparken şiddete başvururlar. Böylece inandıkları ya da inanmış gibi yaptıkları dini dünyaya olumsuz bir şekilde tanıtırlar.

Şiddet bazen de bir olumlu amaç uğruna araç olarak da kullanılabilir. İnsanların yararı yönünde reformlara neden olabilir. Tarihe baktığımızda böyle olumlu sonuçlanan eylemler de görebiliriz. Bu bize şiddeti araç olarak kullanmanın her zaman kötü sonuçlar doğurmayacağını ve bazen insanların yararına da olabileceğini gösterir.

Şiddeti gerçekleştiren araçlar çok gelişmiştir. Öyle ki geliştirilen bu şiddet araçlarının yıkıcı potansiyelinin önüne hiçbir siyasal amaç geçemez. Şiddet genel olarak amaç-araç gerçeği üzerine kurulmuştur. İnsanoğlu özellikle zorla gerçekleştirmek istediği amaçlarını yerine getirmek için şiddet kullanmaktadır. Şiddet kullanan kişilerin keyfiliğini taşımaktadır (Arendt, 1997: 9-10). Örneğin, bir amaç uğruna kişiler şiddeti araç olarak kullanırlar ve elde edeceği ödül karşısında da kullanmaktan geri durmazlar. İktidar olmak isteyenler, maddi imkâna kavuşmak isteyenler ve kendi düşüncesini yaymak isteyenler şiddet kullanmaktan kaçınmazlar.

Araçsal olarak kullanılan şiddet, bir amaç uğruna haklı olarak kullanıldığı zaman hiçbir kimse onu yadırgamaz. Şiddet genel olarak kısa vadeli sonuçlar almak için kullanılmalıdır. Çünkü uzun vadede şiddetin ne getireceğini kimse bilemez. Şiddet, kendisinin yaptığı eylemleri destekleyemez sadece onları kamuoyu gündemine getirebilir. Şiddet, bazen olumlu işlerin gerçekleşmesi için kamuoyuna duyurmanın tek yoludur. Olumlu işlere ulaşabilmek için şiddeti gerçekleştirmek her zaman kötü sonuçlar vermez. Örneğin, şiddet devrimden çok yenilik hareketlerinin silahıdır. Fransa’da öğrenciler ayaklanmış ve eğitim sisteminin değişmesine yönelik yasa tasarısı çıkarılmıştır. Columbia Üniversitesi'nde bahar dönemi ayaklanmaları nedeni ile reformlar kabul edilmiştir (Arendt, 1997: 88).

Dinler şiddet bağlamında tek başına suçluymuş gibi görülebilir. Fakat dinlerin öyle olmadığı rahatlıkla savunulabilir. Çünkü dinler insanlar var olduğu müddetçe vardır.

Dinlerin varlığı insanların varlığına bağlıdır. Bu sebeple dinlere tek başına şiddet suçu atfetmek doğru değildir. Çünkü dinlerin muhatabı olan insan iyiliği ve kötülüğü yapabilen, seçme özgürlüğü olan iki yönlü bir varlıktır. Yani dinler için insanla birlikte var olduğunda şiddete neden olduğu söylenmiştir. Farklı yetişme tarzları olan, farklı yaşam tarzı benimseyen, farklı kültürlerde yetişen insanların da elbette şiddete bakışları farklılık arz edecektir. Kimi insanlar şiddetten olabildiğince uzaklaşırlarken kimi insanlar da şiddete meyilli olabilirler. İşte dinler burada devreye girerek insanın şiddete meyilli tarafını kontrol altına almayı isterler. Fakat insanlar kendi çıkar ve amaçları uğruna yaptıklarını meşrulaştırmak için şiddet olaylarını dine dayandırırlar.

Şiddetin sadece dinden kaynaklı olabileceğini söylemek gerçekten zordur. Gerçekleşen şiddet olaylarının sebepleri arasında bazen sadece din varmış gibi görülse de ekonomik, siyasi, sosyal birçok etkiyi sayabiliriz. Bazen de bütün sebepler bir arada olabilirler. Öte yandan şiddet olaylarında dini etkiyi görmezden gelmek de yanlıştır. Tarihte meydana gelmiş olaylara baktığımızda dinden kaynaklı şiddetin varlığından da söz edebiliriz. Örneğin, Orta Doğu'daki savaşları sadece özgürlük ve ekonomik yani petrol ile izah etmek doğru değildir. Bunun yanında Amerikan ve Yahudi politikalarının temel nedeni olarak, en azından muhafazakârlar için, Eski ve Yeni Ahit kaynaklı olabileceğini belirtebiliriz (Ataman, 2014: 115).

Dinler ana kaynaklarına baktığımızda insanların yaşatılmasından yana bir tavır sergilerler. Yani dinler insanların öldürülmesi düşüncesine karşıdırlar. Dinler daima barışın tarafında yer alırlar. Dine uymaya çalışan dindarlar da her zaman barış yanlısı olmaya çalışmışlardır. Şiddet dindarlığa bulaştırılmış olumsuz bir faaliyettir. Şiddet dindarlığın önüne geçen en büyük engeldir (Sambur, 2014: 107). Görüldüğü üzere dinler barıştan tarafa bir tutum sergilerler. Fakat kötü niyetli kişiler ya da dindarlar dini araçsallaştırarak kendi emelleri uğruna kullanmaktadırlar. Öyle görünüyor ki, şiddeti üreten bizatihi dinin kendisi değil onu kendi emelleri uğruna kullanan sözde dindarlardır. Bu kişiler emellerine ulaşmak için şiddete başvurmaktadır. Dünyanın ise barışı sağlayan, herkese saygı duyan ve dini kendi çıkarları için kullanmayan dindarlara ihtiyacı vardır. Bu sorunla başa çıkmanın yollarını Gruen şöyle anlatır: kısa vadede bu sorunlarla başa çıkabilmenin iki yolu bulunmaktadır. Birincisi insanın ihtiyaçlarını gözeterek onurunu korumaktır. Bunu yaparken de ciddi bir şekilde gösterişten uzak bir şekilde yapmalıyız. İkinci yol ise karşı tarafa düşman kesilen insanların nefretlerinin boşalımının sağlanmasına izin verilmesidir.

Uzun sürede sorunun çözülmesi için ise çocuklarımızın en başından nefret tohumları ekilen bir yaşam sürmesinin engellenerek yetişmesini sağlamaktır (Gruen, 2010: 132). Bu düşünceden yola çıkarak şunu söyleyebiliriz: Şiddetin gerçekleşmesi dine değil dindarlara bağlıdır. Çünkü şiddet ile etkileşime giren dindarlardır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki din, şiddet üretmez. Fakat dini kendi emelleri uğruna kullananlar şiddet üretirler. Onlar emellerine ulaşmak için şiddete başvururlar. Dünyanın ise böyle kişilere ve dindarlara ihtiyacı bulunmamaktadır. Aksine dünyanın barışı sağlayan, herkese saygı duyan, dini çıkarları için kullanmayan dindarlara ihtiyacı vardır. Şiddeti kutsal metinlere dayandıranlar ise dini kaynaklara bütüncül bir bakış açısıyla bakmamış olanlardır. Bu kişiler kutsal metinlerin sadece belli bir kısmını daha doğrusu işine yarayan kısmını kanıt olarak gösterirler. Dini metinlere bu açıdan bakmaları ise dini metinleri yanlış yorumlamalarına neden olmaktadır.

SONUÇ

Dinler insanlık tarihi ile birlikte ortaya çıkmışlardır. Din, insanlık tarihini etkileyen en önemli faktörlerden birisidir. İnsanların yeme, içme ve nefes almak gibi fiziksel ihtiyaçları var ise ruhsal yönünü doyurmak için de manevi ihtiyaçları vardır. İnsanın doğuştan bir şeylere inanma eğiliminde olduğunu da göz önünde bulundurursak bu gayet doğal bir durumdur. Dinler insanın yaşamını özellikle manevi tarafını derin bir şekilde etkilemişlerdir. Bu etki bazen olumlu bir yönde olurken bazen de olumsuz bir şekilde gerçekleşmiştir. Genel olarak dinlerin ana kaynaklarına baktığımızda amaçlarının insanı mutlu etmek olduğunu söyleyebiliriz. Fakat son zamanlarda özellikle belli coğrafyalarda insanın inanma ihtiyacı suistimal edilmektedir. Bazen dinler çıkarları olan kişiler veya devletler tarafından şiddet olaylarını beslemek için kullanılmışlardır. Böylece dinler gerçek amaçlarından saptırılmış ve yanlış yönlere sevk ettirilmiştir. Pek çok tarihi örneğe baktığımızda durumun bu şekilde olduğunu saptayabiliriz.

Din, insanları birleştiren bir değerdir. Bu nedenle gruplar hatta bazen devletler halinde belli bir dini kabul etmişlerdir. Dinler insanlık tarihi ile birlikte gelişerek varlıklarını devam ettirmişler ve büyük savaşlara neden olsalar bile insanlar tarafından inanılmaya devam edilmişlerdir. Dinlerin farklı yorumlanması ile birlikte çeşitli gruplar, mezhepler ve cemaatler ortaya çıkmıştır. Bu gruplardan bazıları ülkelerin yararına çalışırken bazıları ise dış devletlerle birlikte hareket ederek kendi ülkelerinin zararına çalışmışlardır. Kendi çıkarlarını ülkelerinin çıkarlarının önüne geçirmişlerdir. Bu gruplar çıkar sağlamak için bazen dini ve dini duyguları kullanmaktan çekinmemişlerdir. Maalesef bu sorun dünya genelinde dinsel şiddet gibi bir sorunu ortaya çıkarmıştır.

Dünyanın emperyalist ülkeleri ekonomik gelirlerini arttırmak için diğer devletleri ekonomik yönlerden sömürmeye çalışmaktadır. Sanayileşmesini tamamlayan devletlerin hammadde ihtiyaçları olmaktadır. Satın aldıkları ya da kendi ülkelerinden çıkardıkları yer altı kaynakları sanayisini tamamlayan ülkelere yetmemektedir. Hammaddesi yetmeyen ülkeler ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli yollara başvurmaktadır. Maalesef bu yollardan birisi kargaşa ve şiddettir. Emperyalist devletlerin kendi çıkarlarını elde etmek için ortaya attığı ve ülkeleri sömürmek için kullandığı nedenlerden birisi dindir. Derrida şiddetin dine dayandırılarak etkin bir şekilde kullanıldığını ifade eder. Bu devletler şiddet ile istediğini elde etmek için ise çeşitli dini gruplarla işbirliği içine girmektedir. Dini gruplarla çeşitli

çıkar ilişkisi içinde olan emperyalist devletler işlerini bazen kendileri yapmakta ve bazen ise bu dini gruplar vasıtası ile görmektedirler. İşgalci devletler ve bu gruplar şiddeti dine dayandırarak etkin bir şekilde kullanmaktadırlar.

Jacques Derrida 20. yüzyıl önemli düşünürlerinden birisidir. Din ve şiddetin tehlikelerinden insanlığı korumak için düşüncelerini ortaya koymaktan çekinmemiştir. Din ve şiddet ile ilgili çeşitli tahliller yaparak yapılması gereken çözüm yollarını göstermeye çalışmıştır. Esasen bu anormal bir durum da değildir. Çünkü Derrida küçüklüğünde ırkçılık nedeniyle ayrımcılığa ve şiddete maruz kalmış birisidir. Ötekiliği ve dışlanmışlığı sonuna kadar yaşamıştır. Hayatı yaşamış olduğu coğrafya itibarı ile Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dini ile kesişmiştir. Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam kültürlerini yakından tanımıştır. Onun için Derrida'nın din ve şiddet ile ilgili yazılar yazması doğal bir durumdur.

Derrida'da içinde bulunduğu toplumdan doğal olarak etkilenmiştir. Hayatının büyük bir bölümünü Avrupa'da yaşamış ve Avrupa kültürünün birçok kültürden meydana geldiğini belirtmiştir. Derrida içinde bulunduğu toplumda yaşamış olduğu hayatı eserlerine ve konuşmalarına yansıtmıştır; kendisinden önceki düşünce sistemini de reddetmeden yeni bir felsefe geleneği yaratmaya çalışmıştır.

İnsan için bilinmeyen alem her zaman merak uyandırır. Derrida dinin varlığını insanın gizemli dünyaya ilgi duymasına bağlar. Din ile aklın kaynağının aynı olduğunu ve birbirini tamamladığını belirtir. Bu nedenle geliştirmiş olduğu olumsuz teoloji anlayışı ile Tanrı'nın varlığını özdeşleştirmeye çalışır. Derrida Tanrı'nın varlığını bilemeyiz ifadesini kullanmakla birlikte dine eleştirel yönden bakmamızın ya da dini tahlil etmemizin imanımızı engellemeyeceğini belirtir.

Derrida'nın ortaya koyduğu yapısöküm projesi inanç değerlerini bozarak yeniden yapılandırmayı amaç edinmiştir. Fakat yapısöküm dogma karşıtıyım derken en büyük dogma olarak da kendisini görmektedir. Derrida Tanrı öldü denildiği bir ortamda hayır Tanrı ölmedi ve en azından düşünsel olarak burada demektedir. Derrida Tanrı inancı ile ilgili yapısöküm ve olumsuz teolojiyi geliştirmiştir. Derrida'nın olumsuz teoloji anlayışından dolayı bazı kişiler ateist olduğunu ileri dürmüşlerdir. Fakat Derrida'nın Tanrı inancını ailesi dahi bilmemektedir.

Şiddet insanlık tarihiyle birlikte var olmuş bir problemdir. Şiddetin pek çok nedeni bulunmaktadır. Yaşanan dünya sorunlarına baktığımızda en önemlisi dinden kaynaklanan şiddet sorunlarıdır. Yani farklı gruplar kendi çıkarları için dini kullanmışlardır. Bu gruplar

dini kullanırlarken şiddete başvurmuşlardır. Emperyalist devletlere militan temin etmişlerdir. Emperyalist devletler ise bu durumdan çıkarlarına göre faydalanmışlardır. Din kaynaklı dünya üzerinde yaşanmış şiddet olaylarını irdelediğimizde bu olayların hafife alınacak bir durum olmadığı anlaşılmaktadır.

Din ve şiddet ilişkisine realite ile baktığımız zaman şiddetin tam olarak dinden kaynaklandığı söylenemez. Şiddetin nedenleri arasında dinin kullanımı söz konusudur. Yeryüzüne baktığımızda çıkarları örtüşen devletler farklı dini benimsemiş olsalar bile bir araya gelebilmektedirler. Esasen devletlerin çıkarları söz konusu olduğunda dini bir kenara bıraktıklarını söyleyebiliriz. Dinin bir kenara bırakılması, şiddetin aracı olarak kullanıldığını gösterir. Esasen dinler insan eliyle şiddet üretirler. Din kendisi soyut bir kavram olduğu için şiddet üretemez; fakat şiddet olayı gerçekleşirken bizzat insan kendisini veya kendisinin geliştirmiş olduğu bir aleti kullanır. Din insanlar tarafından şiddet üretmek amacıyla araçsal olarak kullanılır. Şiddeti ise insanlar doğrudan kendi elleriyle gerçekleştirirler.

Şiddet olaylarında genel itibari ile devletlerin ekonomik çıkarlarının olduğu ön plana çıkmıştır. Yani emperyalist devletler ekonomik çıkar elde edebilmek için din faktörünü kullanmaktadır. Şiddet olaylarının nedenleri arasında dinin bir kılıf olarak şiddete giydirilmiş olduğunu görebiliriz.

Yeryüzünde devletler arası savaş stratejileri değişmiştir. Devletler yapmış oldukları şiddeti dünyaya farklı şekillerde yansıtmaktadır. Fakat teknoloji çağında olduğumuz için gerçekler er veya geç ortaya çıkmaktadır. Teknoloji gelişip iletişim arttığı için şiddet olayları şekil değiştirmiştir. 11 Eylül olaylarından sonra dünyadaki savaş stratejilerinde değişiklik olmuştur ve dünya Soğuk Savaş dönemine girmiştir. Nükleer silah teknolojisi çok gelişme göstermiştir. Bu nedenle devletler artık savaş çıkarmaya korkacaktır. Çünkü savaş sırasında nükleer silahların kullanılması kullananın karşı taraf ile birlikte kendisini de yok etmesi demektir. Bu sebepten dolayı devletler artık savaş yapmayacaklardır. Teknoloji geliştiği için teröristler bir ülkenin askeri ve siyasi bilgilerinin bulunduğu bilgisayar ağlarını ele geçirerek savaşmadan o ülkeye daha büyük zararlar verebilirler.

Genel olarak şiddeti özel olarak ise dinsel şiddeti önleyebilmek için insanların küçüklüğünden itibaren bilinçli olarak eğitilmelerini sağlamak gereklidir. Bu nedenle insanlar eleştirel bir bakış açısına sahip bir şekilde yetiştirilmelidir. İnsanların karşısına çıkabilecek olayları tahlil edebilecek yeteneğe sahip kişilerin yetiştirildiği bir eğitim

sistemi olmalıdır. İnsanlar yeryüzünde bir arada yaşamaktadır. Onun için insanlara ötekinin değerlerine saygı duyulması gerektiği bilinci verilebilir. İnsanlar dinlerinin ana kaynaklarını referans almalı ve onun dışında söylenenlere kulak vermemelidir.

Şiddeti engellemek için dünya devletleri barış kuruluşları kurmalı ve üye olmalıdır. Bu devletler şiddet ile ilgili topyekün mücadele etmelidir. Özellikle günümüze baktığımızda teröristlerin üs bölgeleri olan devletler vardır. ABD ve diğer Avrupa devletlerinin bazılarında teröristlerin istediği faaliyetleri yaptığını görürüz. Bu devletler çıkarları için iki yüzlü bir politika izlemektedirler. Dünya devletleri bu konuda gerekli tedbir faaliyetlerini almalıdır. Dünya devletlerinin ekonomik gelir düzeylerinin birbirlerine yakın düzeyde olması şiddetin sona ermesi için büyük bir öneme sahiptir. Çünkü genel itibari ile şiddet olaylarının altında ekonomik nedenler ağır basmaktadır. Dünyadaki adaletsizliğin düzeltilmesi ve ekonomik gelirlerin dengelenmesi, şiddeti büyük oranlarda önler. Yeryüzünde şiddetin önlenmesi isteniyorsa tüm insanların şiddetle topyekün mücadele etmesi gerekir. Derrida'nın düşünceleri bu konuda teşvik edici, cesaretlendirici ve dikkate değerdir.

KAYNAKÇA

Akbaş, Muhsin (2010). Derrida ve Din. Ankara: Özkan Matbaacılık.

Albayrak, Kadir (2015). Barış ve Şiddet Sarmalında İslam. Diyanet Aylık Dergi, 289, Ankara, 06-11.

Almond, lan (2012). İbni Arabi ve Derrida: Tasavvuf ve Yapısöküm. (Çev. Kadir Filiz), İsatanbul: Ayrıntı Yayınları.

Alpyağıl, Recep (2010). Derrida'dan Caputo'ya Yapısöküm ve Din. İstanbul: İz Yayıncılık.

Anlı, Ömer Faruk (2010). Metafiziğin Dili: Dilin Şiddeti. U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, Sayı 15, Bursa, 129 – 143.

Arendt, Hannah (1997). Şiddet Üzerine Seçme Eserler 6. (Çev. Bülent Peker). İstanbul, İletişim Yayınları.

Arslan, Mustafa (2016). Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine. Birey ve Toplum Dergisi, Sayı 11, 05-25.

Ataman, Kemal (2016). Dinlerin Şiddete Bakışı. F. Sancar (Ed.), Şiddetin Kaynağı Olarak Din: Mit mi Gerçek mi? (s. 109-116). Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları: 11.

Aydın, Mahmut (2016). İslam Şiddete İzin Verir mi? F. Sancar (Ed.), Dini Referanslı Şiddeti Engellemenin Yolu: Çoğulcu Din Algısı (s. 627-643). Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları: 11.

Aydın, Mehmet S. (2010). Din Felsefesi. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları No: 2.

Aydınalp, E. Başak (2019). Ötekinin tek dilliliği ve homo-hegemonyanın anadildeki izleri: jacques Derrida'da bir dilden fazlası olarak yazı. Düşünbil Aylık Felsefe Dergisi, sayı 75, 30-32.

Baloğlu, Bülent (2015). Bir Çelişkiyi Anlamak: Din ve Şiddet.Diyanet Aylık Dergi, 289, Ankara, 20-23.

Berktay, Halil.; Toprak, Zafer (1996). Tarihçi Gözüyle "Şiddetin Tarihi" Üzerine Bir Söyleşi. (Yön: Ahmet Kuyaş). Şiddet: Cogito üç aylık düşünce dergisi, YKY, Sayı 06-07, İstanbul, 197-206.

Borradori, Giovanna (2008). Terör Günlerinde Felsefe: Jürgen Hebermas ve Jacques Derrida ile Diyaloglar. (Çev. Emre Barca), İstanbul: YKY.

Coşkun, Eyyüp; Tiryaki, Esra Nur (2013). Üniversite öğrencilerinin tartışmacı metin yazma becerileri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28(2), 102-115.

Cox, James L. (2004). Kutsalı İfade Etmek: Din Fenemolojisine Giriş. (Çev. Fuat Aydın), İstanbul: İz Yayıncılık.

Çemrek, Murat (2015). Kurgu ile Gerçek Arasında İslam ve Tedhiş. Diyanet Aylık Dergi, 289, Ankara, 12-15.

Çoban, Abdullah (2013). Türkçe öğretmen adaylarının drama uygulamalarına ilişkin algıları. Eğitimde Kuram ve Uygulama, 9(4), 334-353.

Derrida, Jacques (1999) “Diffarence”,Türkçeye çeviren: Önay Sözer, Toplum Bilim, sayı 10/ Jacques Derrida Özel Sayısı, s.49-61.

Derrida, Jacques (2004). Marx ve Mahdumları. (Çev. Alp Tümertekin). İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Derrida, Jacques (2006). Gün Doğmadan: Elisabeth Roudinesco ile konuşmalar. (Çev. Kenan Sarıalioğlu), İstanbul: Dharma Yayınları.

Derrida, Jacques (2012) Platon'un Eczanesi. (Çev. Zeynep Direk), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Derrida, Jacques; Vattimo, Giıanni (2011). Din. (Çev.D. Kundakçı ve M.E. Özcan). Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.

Erdem, Hüsamettin (2016). Şiddet Olgusunun Felsefesi, Psikolojik ve Siyasi Analizi. F. Sancar (Ed.), Şiddet ve Şiddet Çeşitleri (s.59-87). Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları: 11.

Evkuran, Mehmet (2016).Uluslararası Şiddet Bağlamında Şiddet. F. Sancar (Ed.), İslamofobinin Teo-Sosyolojisi Üzerine: Bir Tahakküm İdeolojisi Olarak İslamofobi (s. 47-58). Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları: 11.

Glendinning, Simon (2014). Derrida. (Çev. Nursu Örge), Ankara, Dost Kitabevi.

Görmez, Mehmet (2015). Şiddet Karşısında İslam. Diyanet Aylık Dergi, 289, Ankara, 04-05.

Gruen, Arno (2010). Demokrasi Mücadelesi: Radikalizm, Şiddet ve Terör. (Çev.İlknur İgan). İstanbul, Çitlenbik Yayınları.

Gündüz, Şinasi (2002). Dinsel Şiddet Sevgi Söyleminden Şiddet Realitesine Hıristiyanlık. Samsun: Etüt Yayınları.

Gündüz, Şinasi (2016). Din ve Şiddet Paradoksu. Milel ve Nihal, 13 (2), 8-31. DOI: 10.17131/milel.284837.

Güneş, Adem (2016). Şiddet Din Eğitimi ve Değerler. İstanbul: Arı Sanat Yayınları: Step Matbaacılık.

Honer, Stanley M.; Hunt, Thomas C.; Okholm, Dennis L. (2003). Felsefeye Çağrı: Sorunlar ve Seçenekler. (Çev. Hasan Ünder), Ankara: İmge Kitabevi.

Kirman, M. Ali (2017). Küresel Bir Sorun Olarak Din ve Şiddet. Dini Araştırmalar Dergisi, sayı 20, 315-332.

Malkoçoğlu, Osman (Ed.) (2018). Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Ankara: Meb Yayınları.

Megill, Allan (1998). Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida (Çev. Tuncay Birkan) Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.

Mezheri, Nasiruddin (2016). İslam Coğrafyasında Şiddet. F. Sancar (Ed.), Afganistan’da Din-Şiddet İlişkisi Bağlamında Taliban Örneği (s. 271-294). Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları: 11.

Moses, Rafael. (1996). Şiddet: Şiddet Nerede Başlıyor?, Cogito, 6-7, Kış-Bahar, s. 24.

Özafşar, M.Emin (2015). Şiddet; bir din, bir mezhep, bir toplum, bir bölge, bir devlet sorunu değil, küresel bir insanlık sorunudur. Diyanet Aylık Dergi, 289, Ankara, 24-31.

Ramond, Charles (2011). Derrida Sözlüğü. (Çev. Ümit Edeş), İstanbul: Say Yayınları.

Rutli, E. Erman (2019). Yapısöküm ve Hakikat. Düşünbil Aylık Felsefe Dergisi, sayı 75, 22-26.

Sambur, Bilal (2014). Şiddet Karşısında İslam. B. Erul (Ed.), Din Şiddet Üretir mi? (s. 99-110). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları-1055.

Sen, Amartya (2006). Kimlik ve Şiddet Kader Yanılsaması. (Çev. Ahmet Kardam). İstanbul, Türk Henkel Yayınları.

Skınner, Quentın (2013). Çağdaş Temel Kuramlar. (Çev. Ahmet Demirhan). İstanbul, İletişim yayınları, s. 57-79.

Stocker, Barry (2006). Derrida Etiğinde Çelişki, Aşkınlık ve Öznellik. Derrida: Yaşamı Yeniden Düşünürken. Cogito Üç aylık düşünce dergisi (3.Baskı), Ö. Ejder (Çev.),YKY, Sayı 47-48, İstanbul, 334-347.

Timur, Taner (2005). Felsefi İzlenimler: Sartre, Althusser, Foucault, Derrida. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Tokat, Latif (2016). Din ve Şiddet: Tarihi, Dini, Siyasi, Kültürel, Sosyo-Psikolojik Boyutlarıyla. F. Sancar (Ed.), Şiddet Panoramasında Dinin Yeri Olabilir mi? (s. 25-30). Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları: 11.

Türer, Celal (2014). Şiddet Karşısında İslam. B. Erul (Ed.), Şiddetin Neliği ve Kavramsal Çerçevesi. (s. 13-28). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları-1055.

Yibing, Zhang (2012). Derrida'nın Marx Hayaletleri Baudrillard ve Debord'un Yeni Toplumu. (Çev. Aylin Muhaddisoğlu). İstanbul, Kalkedon Yayın Evi.

İNTERNET KAYNAKLARI

Gurbanov, Ümid. (9 Temmuz 2017). Derrida (2002). Türkçe Altyazılı [Video dosyası]. Erişim adresi https://www.youtube.com/watch?v=J5HOJISEXvA, (Erişim Tarihi: 22.10.2019).

T.C. Dışişleri Bakanlığı: G-8 Zirveleri, http://www.mfa.gov.tr/g-8-zirveleri.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 18.06.2019).

Psikolojik şiddetin etkisi 40 yıl geçmiyor-BBC News Türkçe, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140418_cocuk_psikolojik_siddet, (Erişim Tarihi: 21.06.2019).

11 Eylül Saldırıları İle İlgili 9 Büyük Komplo Teorisi, https://www.neoldu.com/11-eylul-saldirilari-ile-ilgili-9-buyuk-komplo-teorisi-1386g-p8.htm, (Erişim Tarihi: 20.11.2019).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : SEZER, Yıldıray

Uyruğu : T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri : 15/03/1983-ÇANAKKALE

Telefon : 05435796781

Faks : -

E-mail : sezer_487@hotmail.com

Eğitim

Derece Eğitim Birimi Mezuniyet Tarihi

Yüksek Lisans: -

Lisans: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi-2012

Lise: Çanakkale Bayramiç İmam-Hatip Lisesi-2000

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2007	Sinop	İmam-Hatip
2012	Çanakkale	Öğretmen

Yabancı Dil :

Yayınlar: